

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Anul II
N-rii
4 și 5

Comitetul de direcție: Vasile Goldiș, D. Gusti, Mihai Popovici, G. Bogdan-Duică, Ioan Lupuș, Onisifor Ghibu, N. Ghiulea, Radu Dragnea și Ion Clopoșel

Număr
dublu
Lei 20

CLUJ, DUMINECĂ 25 IAN. și 1 FEBRUARIE 1925

C U P R I N S U L :

PROBLEME SOCIALE : Să ne asociem	Ion Clopoșel
Democrațiile moderne (Elveția, după Bryce)	G. Bogdan-Duică
Procesul Moților	Aradi Victor
ACTUALITĂȚI : Necesitatea unei concentrări democratice	Ion Lupuș
În țara Lotofagilor	Al. Ciura
Asociația intelectualilor	H. Trandafir
Reparațiuni și datorii de războiu	N. Dașcovici
DISCUȚII LITERARE : Ioan Slavici (Amintiri)	G. Bogdan-Duică
Ardeal	N. Drăganu
Răspuns la un „răspuns”	V. Bogrea
Greșeli de limbă și ortografie	Axente Banciu
ÎNVĂȚĂMÂNT, EDUCAȚIE : În chestia profesorilor cursiști din Transilvania	S. Boșcaiu
PROBLEME ECONOMICE : Industrializare forțată sau protec- ționism agricol ?	Dr. Nichieiu
Importanța piețelor orientale pentru exportul României	Eugeniu Giurgea
Consolidarea industriei naționale	P. Andrea
Situațiunea pieței mondiale	Sabin Cioranu
Săptămâna financiară	Vasile Vlaicu
CRONICI DIN ROMA : Dilecti a Domino renovaverunt imperium	N. Buta
CRONICI DIVERSE : Statutele asociației intelectualilor „Societatea de mâine”. — Exten- siunea universitară. — Monumentul lui Eminescu. — Valul de împotrivire. — N. Iorga la Paris. — Congresul ziariștilor români din Ardeal. — O istorie a litera- turei române contemporane. — Două probleme. — Un memoriu privitor la România. — Un cabinet neparlamentar. — Comedie ungurească. — Violențele de limbaj. — Două aniversări în presă. — Conferințele Institutului Social Român. — Două reviste noi. — Intrunirile „Societății de mâine”	

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA: CLUJ, PIAȚA UNIRII NR. 8.
Abonamente: pe un an 600 lei. Autorități și întreprinderi particulare 1000 lei. Funcționarii publici, preoții și învățătorii 500 lei. Pentru streinătate, abonamentele sunt îndoite. În America 10 dolari. Abonamentele se plătesc înainte, pe cel puțin o jumătate de an.

SOCIETATEA DE MĂINE

REVISTĂ SOCIAL-ECONOMICĂ

Comitetul de direcție: Vasile Goldiș, D. Gusti, Mihai Popovici, Gh. Bogdan-Duică, Ion Lupăș, Onisifor Ghițbu, Vasile C. Osvadă, Radu Dragnea și Ion Clopoșel.

Colaboratori: I. Agârbiceanu, T. Albani, D. Antal, N. Bagdasar, A. Banciu, A. P. Bănuț, V. Bogrea, dr. L. Borcea, dr. Al. Borza, Tr. Brăileanu, N. Buta, A. Buteanu, S. Cioran, Al. Ciura, A. Cotruș, I. Cristea, dr. E. Dăiana, N. Dașcovici, dr. Aurel Dobrescu, S. Dragomir, I. Duma, A. Esca, M. Florian, I. Flueraș, V. Ghidionescu, N. Ghiulea, N. Hoiescu, Ovidiu Hulea, dr. Daniil Ciugureanu, Axente Iancu, dr. Iacobovici, Petru Icuș, Emil Isac, D. B. Ionescu, dr. I. Iosif, Iosif Jumanca, dr. C. Lacea, I. I. Lapedatu, Victor Lațiu, dr. Aurel Lazăr, dr. A. Magier, ing. Macșai, Aug. Maior, dr. Sabin Manuilă, Simeon Mehedinți, Stefan Meteș, dr. Iuliu Moldovan, dr. Zaharia Munteanu, Teodor Neș, Ion Nandriș, Sabin Opreanu, Zenovie Păclișanu, Horia Petra Petrescu, Ecaterina Pitiș, dr. Gh. Popovici, Septimiu Popa, Ghiță Popp, Constantin Popescu, dr. Gh. Preda, dr. Octavian C. Pușcariu, Sextil Pușcariu, I. Rem. Anselme, Ion Iosif Schiopul, Valeriu Seni, dr. Gh. Sglimbea, Victor Stanciu, Vasile Stoica, dr. M. Șerban, G. Șerban, F. Ștefănescu-Goangă, Petru Suciu, Const. Sudețeanu, inginer Suluțiu, Gavril Todica, D. Tomescu, Isaia Tolan, Vasile Vlaicu, dr. Aurel Voina, D. Voina, dr. Ion Voinea, T. O. Vornic, dr. N. Zigre.

Reprezentanți în provincie:

Oradea-Mare: prof. Iosif Pogan
Cernăuți: prof. dr. Vasile Gherasim
Arad: ziarist Laurențiu Luca
Alba-Iulia: prof. Horia Teculescu
Blaj: prof. Alex. Lupeanu și Ștefan Pop
Turda: prof. Teodor Murășanu
Brașov: ziarist Vasile Munteanu
Ludoșul de Murăș: protop. Romul Popa
Lugoș: Pavel Grecu (redacția Cartea Satelor)
Târnovoara: ziarist Octavian David și Valeriu Linca
Careii-mari: prof. Ghergariu

În București: Gh. Vlădescu-Răcoasa.

În Paris: Petru Drăghici și Andrei Oțetea.

Județul Făgăraș: preot Mircea Tomas
(Tohanul-vechit)

Sibiu: prof. Gh. Maior și Elie Măgean

Târgul-Mureș: Traian Popa

Maramurăș: I. Birlea și dr. V. Filipciuc

Mehadia: Coriolan Buracu

Hațeg: prof. Ștefan Gherman

Sfântu-Gheorghe: dr. Ioan Popa

Cohalm: protop. Emilian Stoica

Beiuș: protop. Petru E. Papp

Poiana-Sărată (Săcuime): pr. I. Rafiroiu

Seliște: prof. Alex. Iosof.

Dr. N. POPOLIȚĂ
MEDIC OPERATOR

specialist în boli de
nas, gât și urechi

Cluj, Piața Unirii Nr. 13.

Moldovan croitor
de dame

Cluj, Piața Unirii 10.

„LEBEDA” S. A.

În Cluj, Strada Iașilor N-rul 14.

Prima fabrică română de **PLAPOME**, saltele,
vestimente de pat, vată și pentru prelucrare de pene
aranjată cu curent electric

Magazin de candelabre pt. Ardeal S. A.

CLUJ, CAL. REG. FERDINAND 11.

**Mare depozit de lămpi
și material electric!**

VÂNZARE EN-GROS ȘI EN-DETAIL

SCHMOLL-PASTA

E cea mai bună cremă de ghetă

BRAȘOV, STR. LUNGĂ No. 59

Frații Renner

& Co.

Fabrică de Pielărie S. A. Cluj

Adresa telegrafică: DERMATA.

Curele de transmisiune

și cusut, manchete

Doctor G. Sglimbea

fost asistent univ. la Paris (prof.
Gosset) operațiuni chirurgicale,
boli de femei, faceri, genito-
urinare sifilis.

Consultațiuni: 9-12 str. Sf. N. Șelari 5
4-6 str. Armenească 35

BUCUREȘTI

Faceți reclamă în Societatea de mâine.

BANCA CENTRALA

pentru industrie și comerț s. a. în Cluj

Strada Regina Maria Nr. 1-3

Capital Lei 50,000.000 :: Fonduri Lei 18,000.000

Filiale:

Alba-Iulia, Arad, Bistrița, Hațeg, Oradea-Mare,
Sibiu, Turda.

Secția cereale:

Comerț cu tot soiul de cereale. Export de tri-
foiu. Iuțernă. Stabilimente speciale pentru
descucutare.

Secția de coloniale:

Import direct de cafea, orez și alte articole
coloniale. Fabrică de surogat de cafea „Centrala”

Secția specială pentru ciment.

Secția de bancă și devize:

Execută tot felul de transacțiuni bancare, plăți
pe toate piețele interne și streine.

Depunerile

se fructifică în condițiunile cele mai favorabile.
Impozit după depuneri plătește institutul.

Legături directe cu America!

SOCIETATEA DE MÂINE

REVISTĂ SĂPTĂMÂNALĂ PENTRU PROBLEME SOCIALE ȘI ECONOMICE

Editor și redactor-șef: ION CLOPOȚEL

REDACTIA:

PIAȚA UNIRII No. 8. — TELEFON 308.
CLUJ, DUMINECĂ 25 IAN. și 1 FEBR. 1925

Anul II

Nr. 4 și 5

NUMĂR DUBLU: LEI 20

SĂ NE ASOCIEM!

Cu toți răspundem pentru felul cum este îndrumată viața publică. De ce să nu avem această conștiință și să nu căutăm a face un examen mai riguros faptelor noastre? Cu cât situațiunea pe care o deții în ierarhia socială este mai înălțată, cu atât și povara răspunderilor este mai evidentă. Iar pentru a fi în stare să dai maximul puterii tale de înfăptuire pentru binele obștesc, este necesar să cunoști în mod întemeiat terenul pe care te miști. Suntem cu toții călăuziți de gândul bun de a servi cauzele drepte ale poporului român, însă pentru a se putea trece în domeniul execuției cât mai complete a dorințelor idealiste, avem obligațiunea de a fi bine informați asupra necesităților culturale, agrare, industriale, demografice și sanitare ale diverselor regiuni. De aci nevoia anchetei la fața locului și a pregătirii speciale teoretice în aceste domenii.

Ce fericite sunt uneori coincidențele! În vremea când noi arătam cât de utilă este o sistematizare a anchetei, d. D. Gusti, distinsul profesor de sociologie al universității din București, inaugura la seminarul său cercetarea monografică. Cititorii noștri vor fi puși la curent incurând cu bogăția de amănunt în legătură cu metoda de anchetă monografică. Această concidență este o dovadă elocventă a noșilor îndatoriri ce ni le impune vremea.

Noi arătam și care este instrumentul realizării anchetelor: o asociație a intelectualilor. Ideia și-a făcut cursul și intelectualii sunt gata să-și strângă rândurile. Publicăm astăzi proiectul de statute pentru a putea fi citit de toată lumea dornică să colaboreze, cu mijloacele ce-i stau la îndemână la o întreprindere cât mai durabilă și eficace.

Dela început am proiectat baze democratice pentru noua inițiativă; nimic nu se poate face fără mulțime, fără masse: ele își spun cuvântul final și hotărâtor de soarta tuturor lucrurilor. O instituție poate progresa numai dacă se bucură de concurs colectiv. Noi vrem să deșteptăm un interes general față de anchete: cu cât numărul intelectualilor cari se vor înscrie ca membri și vor înțelege să stea într'ajutorul inițiatorilor va fi mai mare, cu atât asociația noastră va prospera mai repede. Pe lângă membri fondatori vom avea membri activi cu cotă anuală minimă, pentru a prileji

tuturor celor cari au la inimă asemenea probleme determinante ale destinului nostru, putința să colaboreze la opera constructivă la care-i chemăm.

D. Dimitrie Gusti a deschis Duminecă la Institutul social din București un nou ciclu de conferințe despre „viața socială de după războiu“, cu prelegerea sa asupra științelor sociale în România. Dsa a stăruit asupra următoarelor trei probleme fundamentale pentru a căror desbatere integrală — a spus dsa — este nevoie chiar de înființarea unei facultăți a științelor sociale pelângă universitate: un oficiu de statistică după modelul statelor civilizate, o bibliotecă inzestrată cu materiile esențiale din domeniul social și politic, și o intensificare a anchetei monografice. Nu putem îndestul atrage atenția factorilor cu căderea de a decide, asupra traducerii în realități a celor trei postulate, dela cari așteptăm un nivel intelectual ridicat pentru civilizația țării noastre. Noi avem puncte de atingere cu postulatul al treilea: inițierea de anchete. Prin gruparea cărturărimei noastre sub flamura asociației „Societatea de mâine“, vom lucra exact în spiritul conceput de d. Gusti; dealtfel dsa a formulat deviza în sensul căreia dezvoltarea sociologiei este în funcțiune de dezvoltarea anchetei.

Cum să te ridici la formule în mod universal valabile, la legi sociologice, dacă nu posezi nu număr cât mai mare de date reale ce se pot supune aceleiaș interpretări? Sociologia este o operă de sinteză și ține pas cu structurile specifice ale țărilor, cari trebuie să serviască nevoia de sinteză cu date cât mai precise.

Materialul anchetelor strâns pe indelete, în mod migălos și documentat, cu ajutorul statisticilor, va fi de prețios folos la stabilirea unor rezultate-sinteze în mod cu totul obiectiv, lipsit de orice prejudecăți; însă odată ce am ajuns la aceste rezultate putem proceda la acțiune, la corectarea relelor, la ameliorări, căci vom avea cheia soluțiilor celor mai bune. Omul politic, ziaristul, administratorul bunurilor publice își vor putea consacra energia lor unor scopuri superioare, răsărite din verificări de valoare neîndoioasă.

În semnul aceste necesități lansăm astăzi apelul către cărturărimea noastră: să ne asociem în organizația *Societatea de mâine!*

Ion Clopoțel

ACTUALITĂȚI**NECESITATEA UNEI CONCENTRĂRI DEMOCRATICE*)**

Mărturisesc, Domnilor, că pe mine nu m'a surprins în măsură așa de mare ca pe Dv. cuprînsul scrisorii d-lui Branîște care constată și din partea D-Sale că „așa nu mai merge” cu metodele politice cari au împins Ardealul în pasivitatea de astăzi, dar nu pare aplicat să dea vre-o mână de ajutor pentru îndreptarea lucrurilor spunând că „nu-și poate promite” nici un rezultat dela asemenea consfătuiri „la masa albă”.

Concluzia finală a scrisorii ne reamintește arhicunoscuta formulă: *quieta non movere*, pe care simțul nostru de datorie față de neam și țară nu ne permite a ne-o însuși. Aceste consfătuiri, au isvorit, după cum știți cu toții, din cele mai serioase preocupări pentru binele obșteșc și dintr'un lămurit sentiment de răspundere morală, care ne îndeamnă să ne adunăm cât mai adeseori la sfaturi obștești, — fie la masa albă, fie la cea verde — să chibzuim împreună asupra problemelor de interes general, căci — după cuvântul Scripturii — *mântuirea vine dela mulțimea celor cu bun sfat*.

Nu pentru „picanterii” politice cum crede dl Branîște, ci pentru sfaturi bune ne-am întrunit în aceste trei seri consecutive atâția oameni îngrijorați de soarta țării și de viitorul neamului nostru. Toate discuțiile ne-am silit să le ținem în ton urban așa că oricine ar fi putut să profite ceva din ele. Numărul cel mare al participanților și atențiunea încordată, cu care sunt urmărite discuțiile, constituie fără îndoială un fenomen îmbucurător, dându-ne în acelaș timp dovada sigură, că ancheta revistei „Societatea de mâne” a sosit tocmai la momentul potrivit.

În cele 2 consfătuiri precedente am avut prilej să ascultăm o serie de expuneri privitoare la situația politică a țării noastre dela 1918 până în timpul de față. D. Goga a ținut să ne dea o justificare a atitudinii sale din primăvara anului 1920 și să ne înfățișeze câteva din proiectele, pe cari ar dori să le înfăptuiască într'un viitor apropiat. Față de expunerile D-Sale mi-am permis chiar dela început să fac unele rezerve și câteva rectificări în conformi-

tate cu informațiile pe care le aveam dela organele de conducere ale partidului național, între luptătorii căruii am onoare a mă număra. Dacă cei invitați ca conferențieri ar fi fost de față, ar fi putut contribui cu rectificări mai complete și de sigur mai competente decât ale mele.

Am regretat și eu, după cum ați regretat și Dv., că cei chemați dintre conducătorii partidului nostru n'au binevoit a onora cu prezența lor această consfătuire, deși au fost anume invitați să participe și să-și spună cuvântul lămuritor asupra chestiunilor ce s'ar ivi în discuție.

Refuzul parțial ce a întâmpinat invitarea „Societatea de mâne”, poate da naștere unor interpretări puțin măgulitoare pentru această atitudine negativă. În orice caz, nu poate fi considerat ca un gest democratic, să refuzi a participa la o consfătuire, unde știți de mai nainte că ești reclamat de lamura intelectualității române din Ardeal, doritoare a-ți asculta cuvântul și a-ți urma eventual sfatul. S'ar fi putut presupune că niște conducători de valoare celor invitați, vor fi în stare a se ridica la un moment dat peste anumite resentimente și aversiuni personale, oricât de îndreptățite ar fi ele. Invitarea societății românești din oricare oraș, cu atât mai mult a celei din Cluj, credeam că merită acest mic sacrificiu personal.

Dacă nu găsim motive suficiente pentru justificarea unei atitudini pur negative, ni s'a dat în schimb prin scrisoarea cetilă aci de cătră dl Ghibu, la 1-a consfătuire, o prețioasă indicațiune spre a putea înțelege mobilul sufletesc, din care isvorăște ea. Ni s'a spus anume, că autorul acelei scrisori, probabil dimpreună cu tovarășii săi de atitudini și de sentimente, nu vrea să participe la nici o acțiune în afară de cadrele partidului național. Este, de sigur, „un punct de vedere foarte strâmt și, în actualele împrejurări desolate ale vieții noastre publice, cu desăvârșire inadmisibil.

El isvorește din o concepție greșită și exclusivistă, foarte ase mănătoare cu concepția acelor fanatici propagandiști religioși, cari

amăgesc lumea cu credința deșartă că numai prin doctrina lor — „sola salvifica” — s'ar putea dobândi mântuirea sufletului. Este o concepție cu totul străină sufletului românesc, care se caracterizează mai ales prin toleranța proverbială, uneori aproape excesivă față de opiniile și acțiunile altora.

Dar ea mai este și expresiunea unui regretabil egoism de partid, care nu vrea să înțeleagă că situația de astăzi a țării noastre este așa de gravă și de critică, încât impune oricărui patriot român, cu simț de răspundere pentru soarta țării și a națiunii, datoria de a subordona interesele particulare, — fie personale, fie de treaptă socială, fie de partid — supremului interes cerut de „salus reipublicae”. Dacă este condamabil egoismul personal și cel de clasă, când se pune deacurmezisul acțiunilor altruiste și intereselor obștești, nu poate fi laudabil nici egoismul de partid, care se îmbracă în haina schimniciei smerite sau în platoșa mării disprefuitoare nevoind să țină seamă de sbuciumările și suferințele deaproapelui, nici de durerile țării, care sângerează din atâtea răni.

Țara noastră a avut și va mai avea încă multe de pățimit pe urma acestui egoism de partid, care a făcut, de atâteaori imposibilă ralierea tuturor forțelor de valoare la o operă patriotică constructivă și a zădărnicit concentrarea tuturor elementelor sincer democratice, spre a putea da alt curs vieții politice a acestei țări. Egoismul de partid a produs atâtea ravagii de ordin material și moral, încât cine nu vrea să facă politică de struț, închizând ochii în fața realităților, trebuie să constate la tot pasul că poporul a început să-și piardă încrederea în toate partidele, fie că sunt la guvern, fie că sunt în o poziție, și căutând pricinile, cari au zădărnicit până acum toate încercările de apropiere a partidelor din opoziție la o luptă și la o muncă comună, ajunge să dea glas bănuelii că aceste pricini ar trebui căutate mai ales în împrejurarea așa de puțin îmbucurătoare, că anumite ambiții personale nu se știu subordona nici decum marilor interese și necesități de ordin general. De aceea în masele electorale, pe care se razimă existența diferitelor partide, a început să slăbească credința în

*) Cuvântare rostită la consfătuirea a 3-a din Cluj 5. I. 1925.

ajutorul și folosul lor, câtă vreme chiar și cele din opoziție în loc de a lupta umăr la umăr, cearcă a se surpa și discreditat reciproc prelungind în mod așa de păgubitor pentru țară, actuala guvernare. În sufletul popoului s'a înfipt ghimpele îndoielii. Și ar fi dureros dacă prin perpetuarea neînțelegerii dintre conducători s'ar zdruncina încrederea mulțimilor în vrednicia și vitalitatea noastră ca stat. Deaceea socotim că e acum ceasul al 11-lea, care ne impune să înlăturăm toate disensiunile, să alungăm toată ura și vrăjmășia spre a putea încheia pe luptătorii Ardealului din nou într-o tabără a înțelegerii și a solidarității frățești. Dacă societatea românească din vechiul Regat și-a putut permite adeseori luxul de a se sfășia în lupte politice inversunate, anihilându-și forțele constructive, noi aici în Ardeal am face o neiertată greșală, dacă am tolera să se continue sălbătăciile politice de partid, care ne-a sbruciat așa de mult în timpul din urmă, spre nespusa pagubă a intereselor naționale și spre bucuria deplină a celor ce au știut să tragă folos pentru dânșii din desbinările noastre. Deaceea trebuie să încercăm totul pentru a face din nou cu puțință netezirea asperităților politice și strângerea rândurilor.

Dar cum să se facă aceasta?

Prin oameni și prin programe! În ce privește programele partidelor de opoziție, lucrul n'ar fi anevoe de îndeplinit. Deosebirea între ele nu este așa de mare, încât să nu se poată găsi în termen de 24 ore puntea de trecere și modalitatea de unificare a lor condiționând bunăvoință necesară și oarecare spirit de sacrificiu din toate părțile. Dovadă că în primăvara anului trecut, înainte de Florii, d. Goldiș întâlninduse cu d. Stere, în 2—3 convorbiri a putut alcătui, fără nici o dificultate, programul de guvernământ al partidului național-tărănesc, program cuprins în cele 10 puncte acceptate de congresele ținute în București la 20 Iunie 1924. Cei doi programele diferitelor partide, constatăm adeseori că unele puncte ale lor seamănă ca ou cu ou. Din cei ce ați ascultat în consfătuirea de ieri interesante expuneri doctrinare ale dlui Bogdan-Duică cine n'a simțit, că ele erau rupte ca din sufletul nostru și în cea mai mare parte aproape identice cu scopu-

rile pe cari le-a urmărit și le urmărește partidul național, care nu e decât partidul preoțimii și al țărănimii ardeleni, căci alte clase sociale noi nu am avut și nu avem nici acum. — Este cineva între cei de față care să nu poată iscăli cu amândouă mâinile un program privitor la întărirea economică și ridicarea culturală a țărănimii noastre? Nu se găsesc oare și în programul de guvernământ al partidului liberal, cu care acesta a amăgit țara întreagă la sfârșitul anului 1921, atâtea revendicațiuni democratice? Dar câți din actualii cărmuitori se mai gândesc la înlăturarea astorfel de revendicațiuni? Când l-am întrebat anul trecut într-o sedință a Camerei deputaților pe actualul ministru de finanțe, pentru ce nu a prezentat proiectul de lege privitor la impozitul asupra îmbogățirilor de războiu, pe care amintitul program îl promitea țării ca pe un postulat al echității și dreptății sociale, — mi-a răspuns că mai are vreme... Evident că nu programele sunt hotărâtoare în viața partidelor și în politica țării, ci oamenii cari le reprezintă, cari garantează prin cinstea, sinceritatea și reputația lor, că cuprinsul acelor programe nu va rămâne literă moartă, ci se va înlăptui integral. Numai atâtea încredere merită un program, cât poate valora garanția personală a celor ce-l susțin și luptă pentru înlăptuirea lui.

În ce privește pe oamenii cu rol de conducători nominali sau reali, în viața partidelor, ei sunt așa de numeroși în actualele împrejurări postbelice. Și totuși între cei mulți sunt foarte puțini bărbați de stat, vrednici de acest nume. Dl. coleg dr. Iuliu Hașeganu ne-a spus că poporul are trebuință de idoli, ale căror fapte și atitudini să nu fie atinse de nici o critică, ci să rămână înfășurate oarecum în vălul impenetrabil al unei infilibilități sacrosancte. Apreciem până la un punct îngrijorarea și advertisementul d-sale, deși suntem convingși că o educație cetățenească, bine intenționată, trebuie să-și dea toate silințele a face poporul să se ridice cât mai repede din pragul idolatriei primitive la treapta conștiinței de sine și la afirmarea deplină a voinții sale ca factor activ, determinant în viața statului, a cărui povară se razimă întreaga pe umerii lui.

Noi nu vrem să surpăm idoli.

Vrem numai să-i coordonăm, să-i așezăm, în templul unității noastre naționale, frumoși unii lângă alții, să-i curățim de patimile prea omenești, prea vulgare, să-i vedem în superioritatea lor olimpică, pururea senini și fericiți. Ne gândim la admirabilul exemplu, pe care ni-l oferă învecinata republică cehoslovacă, unde un guvern compus din cinci partide sub conducerea țaranului Schwechla, poate să cărmuiască așa de bine îndrumând țara spre progres nu numai în politica internă, ci creându-i și în cea externă o situație de invidiat. Petca (consiliul celor cinci) se numește sfatul reprezentanților celor 5 partide guvernamentale, cari pregătesc proiectele de legi și se pricep să înduplece pe partizanii lor a le accepta. Oare ce se întâmplă în Cehoslovacia învecinată, pentru ce nu ar fi cu puțință și în România întregită?

Nu cumva anume idoli, hipertrofiați în ambițiile lor profane îndepartează patria noastră tot mai mult de realizarea acestui desiderat, perpetuând o veche tradiție de idolatrie inconștientă, așa de păgubitoare intereselor obștești? Dacă acesta ar fi cazul, surparea idolilor ar deveni o necesitate de ordin patriotic foarte înalt. Dar nici atunci nu ne-am angaja s'o facem înșine, știind bine că surparea idolilor e o lucrare, pe care timpul se însărcinează a o îndeplini chiar și peste voința noastră. Cu cât înaintează cultura populară, cu cât se trezește mai mult conștiința drepturilor și a datoriilor cetățenești, cu atât mai repede va progresa și simțul de judecată critică a mulțimilor asupra conducătorilor. Această judecată va cere tot mai multe argumente convingătoare, când e vorba de doctrină și tot mai vădite rezultate practice, când e vorba de acțiune politică. Pe vremea robiei habsburgo-ungare a fost cu puțință să stăm adăpostiți în tranșeele partidului național, renunțând timp de 70 de ani la asemenea rezultate de ordin practic, fiindcă eram preocupați de problema cea mare a păstrării și rezistenței noastre ca neam. În împrejurările fundamentale schimbate de acum perspectivele unei pasivități sau ale unei opoziții perpetue nu pot fi nici de cum încântătoare. Căci Ardealul, dupăcum ne arată experiențele triste ale celor 5 ani din urmă, pierde enorm de o parte, iar de

alta lipsește dela împlinirea celei mai importante misiuni istorice, dela datoria de a contribui cu toate forțele sale la consolidarea unității noastre naționale. Aceasta fiind problema principală a oricărei politici românești în timpul de față, credem că înaintea ei trebuie să se închine orice ambiție personală, să amuțească orice patimă și să se topească orice separatism sau egoism de partid.

Ceice nu sînt seamă de această primă necesitate a zilelor noastre, aruncă sămînța urei între frați, se complac în atitudini extremiste, devin agresivi față cu cei de alte credințe politice, își îngămădesc dificultățile prin declarații irealizabile fără să țină seamă că politica este arta posibilităților de realizare și că vorba, oricât de răstită ar fi, dacă nu pregătește fapta pozitivă, în domeniul vieții politice rămâne de puțină valoare. Cu predilecții pentru abstracțiunile dogmatismului hegelian, indiferent față de neajunsurile politice reale, — nu se poate ajuta unei țări care se sbate în crize așa de acute. Radicalismul vorbelor mari ca „tabula rasa” ș. a. năzbâtii juvenile, neputându-se sprijini pe fapte corăspunzătoare, se va dovedi — cum s'a dovedit adeseori și în trecut — ca o metodă politică foarte greșită. Ar fi cu mult mai ducătoare la scop circumspecțiunea prudentă și moderațiunea care, dacă s'ar înstăpâni la conducerea partidelor din opoziție, ar putea determina pe toți șefii și subșefii lor să renunțe la egoismul exclusivist de până acum și să înfăptuiască, cu un ceas mai de grabă, frontul unic al partidelor democratice. Căci altfel rămâne toată lupta și strădania lor lipsită de orice rezultat: „*dum singuli certant, universi vincuntur.*”

Concentrarea ardeleană ar fi un pas îns mînat în această direcție. Ea ar garanta succesul încercărilor de concentrare democratică a partidelor din opoziție, încercări zădărnice pînă acum între altele, și din cauza unor ambițiuni și susceptibilități personale de colorit specific ardelenesc. Un lucru e sigur: întreagă opinia publică ardeleană, și la orașe ca și la sate, dorește realizarea acestei concentrări, pretinde însă ca ea să fie sinceră, durabilă întemeiată pe principii solide și pusă la adăpost de orice ambiție personală, care ar putea s'o periclitizeze prin

tendința de a o monopoliza și de a-i răpi libertatea de acțiune în anume momente decisive pentru soarta Ardealului, ca și pentru a României întregite.

Libertatea, progresul, lumina nu pot răsări din concepții strâmte de monopolizare și robire a conștiințelor. O atmosferă prielnică se poate crea numai prin toleranța și respectul reciproc al celor chemați să lupte împreună spre binele țării și al democrației române. Chiar dacă ei se deosebesc uneori în păreri și credințe, diversitatea opiniilor nu trebuie să provoace lupte fratricide, ci să pregătească drumul spre biruința libertății și spre înlesnirea progresului.

Ar fi timpul să iasă din temnița egoismului lor toți ceice se simt în stare să aducă la altarul patriei întregite jertfa neprihănită a cre-

dinții și a muncii lor devotate. Lăsând lucrurile și mai departe în amorțeala și desagregarea de până acum, să fim siguri că vom lipsi dela împlinirea datoriei noastre de Români. Să nu fie!

Ținând deci seamă de glasul poruncitor al opiniei publice ca și de interesele patriei, să mîneacă pe calea înțelegerii și a frăției, căci numai pe această cale vom putea reclădi ceea ce a dărâmat ura nedumerită și „oarba neunire” a ultimilor cinci ani de zile, cari ne-au umplut sufletele de amarăciunea atâtor experiențe dureroase și din partea Ardealului românesc foarte scump plătite. Să înlăturăm cât mai curând politica sterilă de învrăjpire și de negațiune, înlocuind-o cu una roditoare de înțelegere și muncă pozitivă!

I. Lupaș

REPARAȚIUNI ȘI DATORII INTERALIAȚE

Deși au trecut șase ani dela încheierea armistițiului și cinci ani dela pacea din Paris, totuși omenirea continuă să trăiască sub presiunea atmosferei războiului și să se sbată pentru lichidarea definitivă a consecințelor celui mai grozav măcel cunoscut în istorie.

De obicei, tratatele de pace însemnează lichidarea trecutului și consacrarea unor situațiuni politico-juridice noi, în raporturile dintre Statele foste beligerante, situațiuni create prin forța armelor combinată cu abilitatea diplomaților. Odată tratatele ratificate, noua ordine pacifică nu mai are nimic comun cu raporturile sau situațiunile din vremea războiului.

După un războiu fără păreche o pace nouă.

Pacea dela 1919 urmînd unui război fără pereche în istorie, a făcut, firește, excepție dela regula generală. Insuși textul tratatelor dela Versailles, Saint Germain, Neuilly și Trianon s'a deosebit în oarecare măsură de toate tratatele cunoscute pînă atunci.

Intr'adevăr, de unde aceste tratate cuprind în genere dispozițiuni care se pot grupa în trei categorii:

1. anxioși teritoriale,
2. despăgubiri de război și
3. dezarmarea învinsului sau învingător,

— tratatele dela 1919 au înlocuit despăgubirile prin „reparațiuni” și au aplicat principiul naționalităților în locul „anexiunilor” pentru că, potrivit proclamațiilor dela Brest

Litowsk ca și punctelor wilsoniene, pacea trebuia să fie „fără anxioși și despăgubiri”. Cât privește a treia categorie de dispozițiuni, dezarmarea învingătorilor, ca măsură de siguranță pentru învingători, ea s'a făcut și de data aceasta, dar ca un început sau introducere la dezarmarea generală prevăzută prin pactul Societății Națiunilor.

Oricât ni-s'ar părea că pacea din urmă n'a făcut decât să urmeze pe drumul de mult croit în lume pentru încheierea războaelor, este evident că s'a schimbat ceva din spiritul și mentalitatea de odinioară, atât printre învingători cât și printre învingși.

Fusese prea mare și prea dureroasă încercarea impusă omenirii întregi și prea complexe cauzele care au deslănțuit grozavul război pentru ca, la încheierea păcii, factorii determinați să nu caute a rupe puțin cu trecutul.

Înțelesul „reparațiunilor”.

În acest sens, capitolul reparațiunilor constituie încercarea cea mai serioasă, dar și cea mai nereușită și care a dus tocmai la rezultatul contrariu celui urmărit: la prelungirea, aproape la permanentizarea atmosferei de război între Statele care, totuși, au încheiat demult pacea.

Cum am spus, în concepția inițială a factorilor conferinței dela Paris, capitolul „reparațiunilor” care a înlocuit obișnuitul capitol al „despăgubirilor de război”, din tratatele de pace, a fost menit să asigure reparațiunea daunelor pricinuite po-

pulației civile și bunurilor private aparținând puterilor aliate și asociate, de către foștii dușmani în decursul războiului. daune pricinuite pe uscat, pe mare sau prin atacuri aeriene.

Puterile învinse, recunoscându-se vinovate de provocarea războiului, fiind agresorii, se obligau în mod limitat la reparațiunea daunelor aduse persoanelor și bunurilor private, — iar, în schimb, puterile învingătoare recunoșteau, prin aceleași tratate, că o despăgubire a tuturor daunelor de război era cu neputință.

Totalitatea distrugerilor de bunuri și de vieți omenesti a fost așa de extraordinară încât o reparațiune completă apărea, din primul moment, ca o imposibilitate materială pentru învinși, — de unde urmează că daunele acestui război nu sunt, în ultimă analiză, decât o imensă pagubă pentru omenirea întreagă, învinși ca și învingători fără deosebire, o pagubă care nu însemnează altceva decât retragerea progresului și civilizației umane cu cel puțin un veac.

Aceasta a fost, pe scurt, concepția inițială a reparațiilor, așa cum rezultă din însăși textul tratatelor de pace. Și cum daunele trebuiau evaluate într'o ordine prestabilită și prezentate unui organism special instituit pentru aplicarea capitolului respectiv din tratate, Comisiunea reparațiilor, regulamentul păcii a luat, contrar tradiției diplomatice de totdeauna, caracterul unui compt deschis în favoarea aliaților și 'n sarcina învinșilor, în loc să fie delat început un bilanț de lichidare scurt și precis.

Exagerarea daunelor, schimbarea „reparațiilor“.

Defectul acesta inițial s'a agravat prin consecințele sale.

Fiecare Stat învingător, sub presiunea impulsurilor sau combinațiilor de politică internă, cum și dintr'o calculată prevedere de a cere cât mai mult ca să obțină ceva efectiv, s'a grăbit să umple nota de prezentat Comisiunii reparațiilor pe seama învinșilor.

Nu-i cazul să intrăm aci în precizuni de cifre sau de State care au excelat în zelul de a cere reparațiuni cât mai mari. Oricine ar avea curiozitatea să cerceteze o listă a sumelor reclamate drept reparațiuni ar constata exagerări din partea tuturor învingătorilor fără deosebire. Unii au mers așa de departe cu exagerarea încât au uitat chiar valoarea

intregei lor avuții naționale antebelice, iar prin aceasta au adus cea mai serioasă daună chiar reclamațiilor respective îndreptățite.

Totalul sumelor reclamate de diferitele puteri aliate și asociate, sub titlul de „reparațiuni“, a atins cifre astronomice și au depășit ceea ce, omeneste, putea să fie realizabil din partea învinșilor, fiecare în parte ca și toți laolaltă. Comisiunea reparațiilor a examinat și triat întregul material, conferințele interaliatate au fixat apoi cotele proporționale de repartitie ca și prioritățile asupra plăților ce aveau să se realizeze, în comptul reparațiilor, și 'n stârșit chiar totalul acestora a fost cu oarecare întârziere stabilit.

Iluzia reparațiilor și decepțiile învingătorilor.

O primă rechemare la realitate a fost tocmai fixarea cotelor proporționale dintre aliați.

Favoruri pentru unii sau nedreptate pentru alții, nu vom stărui aci asupra amănuntelor și nici asupra explicațiilor plauzibile din partea celor „mari“ cari le-au fixat.

Dar o decepție, într'o materie așa de delicată, nu vine niciodată singură!

În foarte scurtă vreme insuficiențele sau neprevederile din tratatele de pace au eșit la iveală.

Austria, din Stat învins și obligat la plată de reparațiuni, după modificarea frontierelor, s'a vădit ca o formațiune politică lipsită de vitalitate. În locul plății de reparațiuni marii aliați au trebuit să-i vină grabnic într'ajutor.

Salvarea Austriei constituie și astăzi o problemă de actualitate în politica europeană.

Bulgaria și Ungaria au urmat la scurt interval aproape aceiași soartă, — în orice caz și reparațiunile impuse acestor două State învinse au avut curând de suferit amânări sau ajustări.

Singură problema reparațiilor germane a rezistat mai mult în așteptările sau iluziile învingătorilor. Explicația-i, desigur, foarte simplă: din aceste reparațiuni având să se înfrupte în deosebi cei „mari“, ei erau mai puțin dispuși la acte de generozitate, prin reduceri sau amânări de plată, așa cum se arătasera în materia reparațiilor austriace, bulgare sau ungare.

Dar anul 1924 a fost hotărâtor și 'n materia reparațiilor germane. După doi ani trecuți de sbucium, de polemici interaliatate și de sancțiuni, însăși sarcina de reparațiuni impusă Germaniei a fost re-

pusă sub jumătate prin planul Dawes și 'n parte plata amânată.

Astfel și ultima iluzie a despăgubirilor de război, — pe care conferința păcii le înlăturase din tratate, dar pe care politica internă din fiecare Stat învingător le restabilise sub titlul „reparațiilor“, — s'a risipit.

În locul despăgubirilor plata datorțiilor de război.

Abia acum, cu ocazia conferinței interaliatate a miniștrilor de finanțe, realitatea dureroasă iese la iveală după ce fusese cu meșteșug acoperită popoarelor sub diferite proteste și pretexte.

Ultimele efecte ale narcoticului politic, cuprins în formula reparațiilor germane de incasat, se risipesc la invitația energică pentru lichidarea datorțiilor de război.

Vis și realitate!

Nu încasări de realizat, ci toți avem plăți de făcut, cu excepția Statelor Unite care au numai de incasat atât în capitolul reparațiilor cât și 'n acel al datorțiilor de război.

Tablou într'adevăr senzațional și rapid ca într'un film cinematografic.

Printr'o confuzie lesne de înțeles, după imensa zapăceală a războiului și apoi a revoluției rusești, toată lumea a uitat, dacă n'a repudiat categoric, datorțiile, pentru a reclama cu energie reparațiuni, iar atunci când le-a legat pe unele cu celelalte n'a făcut-o în realitate decât cu intenția nemărturisită de a obține mai sigur și mai repede reparațiuni.

Intr'adevăr, situația apare astăzi cum nu se poate mai simplă.

Aliații s'au împrumutat între ei spre a susține lupta în comun contra puterilor centrale.

Cei din urmă ca și cei dintâi intrați în imensa horă a morții, au avut nevoi financiare imense pentru susținerea războiului. Dintre toți, numai Statele Unite și-au putut acoperi cheltuelile propriului război împrumutând încă și pe ceilalți aliați, la început ca un simplu Stat neutru ce erau față de conflictul european. Anglia, de asemenea, și-a putut susține financiarmente războiul, dar ajutând cu avansuri înseminate pe ceilalți aliați europeni a trebuit să facă, uneori, apel și la dolarii americani spre acoperirea tuturor nevoilor.

Ceilalți aliați, Franța și Italia, s'au împrumutat în largă măsură în Statele Unite ca și 'n Anglia după cum, în mai mică măsură, au împrumutat; la rândul lor, pe aliații mai mici, România, Jugoslavia,

Cehoslovacia, Polonia, cari, ei, au luat dela toți, deci și direct dela Anglia și Statele Unite.

Acest ciclu complet și complex de luări și dări cu împrumut, cu excepția unuia singur care numai a dat și a altor câtorva cari numai au luat cu împrumut, ne înfățișează cercul vicios al așa ziselor datorii de război, capitolul de tragică realitate în contra-ponderea reparațiilor.

Datoriile interaliate sunt altceva decât reparațiuni.

Și au trebuit să treacă atâția ani, pierduți zădarnic pentru cauza pacificării și normalizării vieții mondiale, până când să se desmeticească lumea europeană din visurile sau iluzia reparațiilor spre a reveni la realitatea datoriilor de război.

Plata reparațiilor era un compt de prevederi și aproximațiuni atât asupra capacității de plată a învinșilor cât și asupra realității sau temeiniciei reclamațiilor prezentate de învingători dinaintea Comisiunii reparațiilor.

Comptul datoriilor interaliate este un bilanț clar și precis cuprinzând avansurile sub formă de materiale sau împrumuturile de numerar dintre diferiții aliați, plus dobânda cuvenită pentru întârzierea achitării.

Reparațiile decurgeau din război, erau consecința victoriei aliaților și garanția lor juridică stă în forța învingătorilor.

Datoriile interaliate decurg din împrumuturi formale, luate cu acest titlu la vreme de nevoie, și implicând obligația de plată contractuală ca în orice împrumut, precum și garanția onoarei naționale a popoarelor împrumutate.

Când aliații europeni au găsit pe piața Statelor Unite, la început neutre și abia târziu aliate, avansuri de munițiuni pe credit și chiar împrumuturi de numerar, ei au aflat din partea marelui republici un ajutor incalculabil în lupta lor pe viață și pe moarte cu puterile centrale. [Ținând seamă că piața americană era singura piața neutră și apoi aliată, de unde se puteau obține ajutoare financiare sub forma împrumutului, pentru susținerea războiului, nu ne apare și mai ciudată tendința unora de a compensa datoriile de război cu reparațiile?]

Statele Unite n'au realizat nici un beneficiu pe urma păcii generale, deși au adus suficiente jertfe în lupta comună prin participația militară târzie la luptele frontului oc-

cidental. Iată, prin urmare, un nou argument pentru respingerea compensațiunii dintre datorii și reparațiuni.

Ajutorarea Europei atârnă de recunoașterea și plata datoriilor de război.

Când politica lui Wilson la conferința păcii a fost condamnată de Senatul american, printre cele cinci învinuiri mai grave de greșeli aduse fostului președinte figura, drept a doua învinuire, acuzația că n'a obținut din partea puterilor europene nici o garanție pentru plata împrumuturilor făcute în Statele Unite.

Invinuire temeinică și puternică, precum vom vedea imediat.

Intr' adevăr, ce erau datorii capitaliștii americani să suporte paguba împrumuturilor europene sub forma furniturilor pe credit de armamente, munițiuni, aprovizionări de alimente, în schimbul unor bonuri de tezaur, de pildă, care la termen au rămas simple hârtii fără valoare?

Republica americană, Statul respectiv, și-a dat participația după putință, la război, trimetând pe compt propriu armate în Europa, — dar simplii particulari intrucât ar fi îndatorați să suporte, în plus peste obligațiile lor de cetățeni americani, sarcina împrumuturilor de război ale Europeanilor?

Iată cum neplata la timp a datorii europene de război și mai ales nerecunoașterea lor față de Statele Unite, până astăzi, prin încercarea de compensațiune cu reparațiile, a îndreptățit opinia americană să vadă, în lumea vechiului continent, o bolșevizare generală, după modelul Moscovei, în materie de tăgăduirea datoriilor.

Cum să mai participe capitalurile americane la restaurarea vieții europene?

În materie de credit, între simplii indivizi ca și între popoare, cea mai mică greșală sau întârziere, chiar fără intenție freuduloasă, este plină de grave consecințe.

De aceea am asistat, nedumeriți, la reușita împrumutului german pe piața americană, în timp ce foștii aliați europeni sunt priviți cu neîncredere sau rea voință de bancherii lumii noi.

Foștii inamicii n'au datorii de război pe piața americană și, prin urmare, cu toată sărăcia relativă sau situația lor politică mai grea, găsesc, peste Atlantic, o bunăvoință necunoscută foștilor aliați europeni.

După atâția ani dela pacea generală, Europa continuă a se sbate

în tot felul de greutate și Statele cele mai mari ale vechiului continent s'au convins, în sfârșit, de nevoia ajutorului american.

Însăși problema reparațiilor a fost așezată pe baza de realizare, prin înlăturarea părții de iluzie sau exagerare, tot cu participația experților americani.

Nevoia mai puternică decât orice a sfârșit prin a se impune puterilor europene și tot această nevoie o însemnat rechemarea la respectul obligațiilor fundamentale dintre debitori și creditori. Realitățile dure-roase ale păcii au risipit, cu întârziere este drept, dar au risipit, în sfârșit, iluziile primelor momente de după război, spre a impune adevărul elementar că *Europa întreagă are nevoie de America spre a se vindeca de rănile războiului și că are chiar, astăzi, mai multă nevoie de acest ajutor decât a avut biruința împotriva celeilalte.*

Toate știrile dela Paris care ne vorbesc despre lichidarea datoriilor interaliate, despre anuități pe termen lung, cu un moratoriu inițial și o dobândă mai mică în favoarea Franței, cu asentimentul Angliei, nu sunt de cât primele pipăiri în vederea aranjamentului final. Cea-sul datoriilor interaliate, care sunt o dureroasă realitate, a bătut în sfârșit după întârzierea atâtor ani pierduți în urmărirea iluziei reparațiilor.

Potrivit unei formule curente în materie financiară care pretinde că datornicul se îmbogățește pe măsură ce-și achită creditorii, am putea spune că sărăcia și mizeria Europei nu vor lua sfârșit decât odată cu lichidarea comptului deschis al datoriiilor de război.

Trecând peste protestările patriotice de calcul în politica internă și peste toate jocurile politicianiste de amănunt, opinia noastră publică trebuie, în sfârșit, să priceapă înțelesul adevărat al conferinței actuale dela Paris și binele pe care-l putem aștepta dela concluziile ei.

N. Dașcovici

Expunere detaliată a curentelor filozofice pedagogice germane găsiți în

Dr. PETRU ILCUȘ;

Idei și personalități din pedagogia modernă

Librăria Ardealul, Cluj. Prețul 25 lei

PROBLEME SOCIALE

DEMOCRAȚIILE MODERNE

James Bryce (fost ministru, fost ambasador al Angliei la Washington, profesor la universitatea din Oxford, fost președinte al Academiei britanice, membru corespondent al Institutului) Les démocraties modernes. Tomul I și II. Ed. Payot, Paris. 1924. Prețul 80 franci francezi.

IV.

Elveția!

Dintre toate democrațiile moderne, cea elvețiană a împins mai departe și a urmat mai cu perseverență regimul democratic. Iar în ea, populația rurală, cu tradițiile sale, rămâne totdeauna elementul predominant, care dă naștii caracterul său așa de special de soliditate și tenacitate (373).

„Nicăiri în Europa „self-government“-ul comunal nu a fost lăsat așa de complet în mâinile poporului“ (I, 381).

Cantoanele (22) se împart în două clase: democrație directă și indirectă. Patru cantoane se guvernează prin adunarea țării, în care cetățenii votează legile și aleg consiliul guvernamental (*Landrat*), și la care iau parte cu drept egal la discuție și vot toți bărbații adulți. Adunarea se ține odată pe an, în aer liber, sub președinția *Landamman*-ului care-și are puterile sale pe un singur an. „Aceasta este forma democratică cea mai veche, cea mai simplă, cea mai curată ce-o cunoaște lumea“ (I, 384). Celelalte cantoane au, fiecare, constituțiunea lor, o formă de guvernament reprezentativ, fixată de cetățeni, așa cum prescrie constituția federală, dar „ei au toată libertatea de a o schimba, a modifica cum voesc și când voesc, sub rezerva ca guvernul federal să aprobe. În fiecare din aceste cantoane cetățenii — într'un număr prescris de lege — pot să ceară revizuirea totală sau numai a unei părți din constituție: preparativele le face marele consiliu ori o comisie specială, apoi proiectul este supus poporului, care decide definitiv“ (I, 384). Prin votul universal (Marele consiliu sau consiliul cantonal este legislatura aleasă. Astfel cetățenii își hotărăsc singuri toate afacerile!

Pentru a asigura reprezentarea minorităților, s'a adoptat sistemul reprezentanței proporționale.

Constituția confederațiunii însăși poporul a fixat-o și numai el o poate modifica. Camerele se pun de acord, adunarea federația decide revizuirea, iar, după studii și pregătiri, chestiunea este supusă votului popular. Dela 1874 până la 1918 Constituțiunea a fost amendată de 12 ori; ceace ar fi de 12 ori în 44 de ani, deci la patru ani odată. (La

noi, însă, lumea a ramas rece, când Eliad-Rădulescu cerea ca constituția să fie revăzută din cinci în cinci ani).

Guvernul național se compune din: Legislatură sau Adunarea națională, ca corp legiferator suprem; executivă sau consiliu federal, corp administrativ (7 membri); tribunalul federal, pentru justiție în afaceri federale; și — popor, ca autoritate finală, supremă, dotată cu votul direct, cu ultimul control al legislației.

Despre Adunarea națională Bryce afirmă (I, 393) că este „legislatura cea mai bine întocmită din toată lumea“; retorica este aproape necunoscută; obstrucție nu există; partidele nu au locuri rezervate; nu există bancă ministerială; nu există nici stenografi oficiali!

Drept este că de vre-o douăzeci de ani, după renunții *Wetti Buchonnet* și *Numa Droz*, nici în Elveția nu s'au mai arătat talente de aceeași valoare. După epoca chestiunilor mari (1830—1874) au venit timpuri pacifice, mai puțin proprii să pună 'n lumină talentul.

Relativ la puterea executivă federală (*Bundesrat*, — cei 7 membri) Bryce face observări vrednice a fi model altora: Consiliul are un personal oficial foarte redus; are o tradiție; el conduce, dar nu se simte atins când Adunarea îi schimbă proiectele, deoarece „ambția personală joacă un rol mai modest decât în orice altă țară“ (I, 402). De aceea foarte rar s'a întâmplat ca consiliul sau Adunarea să stărue ca numaidecât o chestie oarecare să fie hotărâtă după felul ei de-a vedea; mai ales că și pe unii și pe alții facultatea poporului de a-și spune părerea prin referendum îi oprește de a încerca o politică nepopulară; în Elveția nici nu se poate concepe o majoritate tiranică, deoarece opinia publică poate interveni mai iute decât oriunde în favorul minorității; din aceeași cauză soluțiunile prin compromis sunt, în Elveția, foarte dese (I, 404).

S'a amintit mai sus tradiția în guvern. „Elveția este singura democrație care a găsit mijlocul de a ține pe administratorii săi înafară de fluctuațiunile politice de partid“.

Trecând peste cuvintele bune ce

se spun despra justiție și armată, mă opresc mai mult la capitolul despre legislația directă prin popor. Bryce afirmă (I, 420): „În constituția federația, pentru sociologul, care studiază democrația, nimic nu este mai însemnat decât acest organism particular care permite de-a întrevede-a sufletul multimilor elvețiene. Ideile, sentimentele se văd direct, fără a trece prin prisma desfiguratoare a pasiunilor parlamentare“. Aceasta se vede în — referend.

Referend este faptul că o hotărâre a legislaturii trebuie să fie supusă, pentru refuz sau primire, votului popular. Și anume: 1. în materie constituțională, pentru orice modificare a constituției; în materie legislativă, pentru toate legile federale nedeclarate urgente, a căror referire la popor a fost cerută de 30.000 de cetățeni din cele 8 cantoane; așa în confederație; apoi în cantoane: pentru orice schimbare a constituției cantonale, pentru legile și decisiile votate de legislatura cantonală. În 8 cantoane referendumul este și obligatoriu, și facultativ, după felul legii.

Dela 1874 până la 1898 voturile populare, prin referendum în confederație, au fost: 35, 14 acceptate, 22 respinse; etc.

Din istoria referendumului reese (I, 433) că poporul nu abuzează de dreptul de a reclama referendumul; și că, în democrația aceasta, s'a dovedit că legislatura nu reprezintă totdeauna exact sentimentul popular. Prin el s'a mai dovedit că poporul este independent, econom, păstrător („Dușman a tot ce poate spori binele, țărânul elvețian nu înțelege pentru ce funcționarul ar fi plătit cu preț superior celui-ce-l capătă el pentru munca sa“). Elvețienii sunt geloși de intervenția guvernului central în afacerile sale și o arată prin votul său. Dar legile care se impun într-adevăr sfârșesc totdeauna prin a fi aprobate. (De ex. impositul progresiv pe venit în Zürich, unde el apasă asupra clasei bogate; o măsură identică în cantonul Vaud).

Bryce crede că chestiunea legiferării directe trezește atât interes, încât trebuie să o discute și teoretic (I, 443); Referendumul a eșit din două izvoare, din practica comunităților elvețiene mici și din doctrina suveranității poporului. Oamenii, grație lui, au simțit că legea este legea lor, că personalitatea lor civilă este recunoscută în mic și în mare. Folosile lui sunt: Adunarea se simte obligată a se informa prealabil de

dispozițiile populare; poporul, simțindu-se asociat la legiferare, își simte crescut patriotismul, dar și conștiința răspunderii sale; și astfel educația politică a poporului face progrese mari: politicienii activi se pun în contact cu masele: influența partidelor scade, deoarece poporul judecă legile după meritele lor, nu după șefi. Apoi: Intr'un regim democratic trebuie să existe un frâu pentru legislație. Și în sfârșit: In orice guvernament trebuie să existe o putere, care să spuie cuvântul din urmă și să pronunțe o decizie fără apel. In democrație, numai poporul este capabil să pună capăt unui diferend (I, 445). Bryce însuși apoi obiectivul ce se fac referendului și care nu-l împiedecă de a se resuma (I, 451) astfel: „Răul ce l-a făcut referendumul întârziind adoptarea măsurilor utile este mai mult decât compensat prin binele ce l-a făcut Elveției: el strânge în jurul legii o majoritate care-i dă legii autoritate, micșorează acreala discuțiilor, joacă rol de supapă de siguranță nemulțămiiilor poporului; în sfârșit servesc de avertisment legislației, pe care o ferește de a trece peste sentimentul națiunii“. Mai departe (I, 452): „Referendumul a contribuit cu eficacitate să dea guvernelor confederației și cantoanelor un caracter adevărat popular, obligând pe orice cetățean să-și dea bine seamă de partea ce-o ia personal la facerea legilor, cărora li se va supune; dar, departe de-a atomisa națiunea în unități individuale, referendumul mai curând a apropiat clasele întru împlinirea unei datorii comune; și astfel referendumul deveni o putere care a unificat națiunea și a sporit conștiința de sine a națiunii“.

Partidele elvețiene sunt: Din vechii liberali cari au dispărut a ieșit partidul radical (stânga) și cel liberal (care este cel mai slab), care-și zice uneori; centru. Catolici clericali (ultramontani) sunt al treilea partid. După 1880 au apărut socialiștii. De curând o parte din radicali au devenit grupul democratic. Dintre aceste partide, la 1918, partidul radical dispunea de mai multe voturi decât toate celelalte, împreună luate; forța radicalilor ieșe din cantoanele germane și protestante. Partid de clasă precis sunt numai socialiștii, cari ignorează religia, de care celelalte au ținut seamă la alcătuirea lor, dar cari nu sunt anti-creștini. „Radicalismul elvețian este dușman clericalismului, nu creștinismului“ (I. 462). O notă de reținut este interesantă, în deosebii pentru

noi: „radicali sunt centraliști, ultramontanii și liberalii sunt cantonalisti“. Cu toate acestea, spiritul de partid, în Elveția, este mai slab decât în orice democrație... La votare se cheltuește puțin; și se votează calm. Si astfel se ajunsse că în 1919 niciun partid nu obținu majoritatea absolută, deși radicalii remaseră gruparea cea mai importantă.

Pentru ce partidele nu sunt puternice? Pentru că (I, 476): De vreo 50 de ani Elveția nu a avut lupte mari; condițiile economice nu au creat nemulțămii; deosebiriile religioase nu mai sunt violente; nu există lupta de clasă; nu se ivesc ambițiuni personale; politica este o chestie serioasă; recompensele date de viața politică nu sunt prea mare lucru; chestiile mari le hotărăște apelul la popor, referendumul; de două generațiuni un singur partid a dispus de-o majoritate atât de tare încât celelalte partide s'au restrâns la combaterea legilor neadmise de ele; dar — acel partid rar a abusat de puterea sa, ce să provoace pe adversarii; în sfârșit, patriotismul a unit pe Elvețieni pe deasupra oricărui particularism. Mai departe (I, 479): „In nici-o democrație, afară poate de a Norvegiei, nu există o clasă mai mică de politicieni de profesiune“, de agenți politici.

La producerea stărei arătate a contribuit și caracterul parlamentarilor. Vechia boerime (de ex. iuncării din Berna) nu apare în parlament. Parlamentarii se aleg după situațiile lor locale, după caracter și capacități. In orașe familiile vechi trăesc liniștite în avutul lor; iar cele de origine mercantila, mai nouă, se țin, și ele, departe de parlament. Celelalte clase dau toate parlamentari, cari duc un traiu modest, simplu, fără ca ei să se teamă de controlul opiniei publice.

Opinia publică este cercetată adânc. Bryce repetează (I, 484): „Opinia publică a unui popor este expresia inteligenței și ideilor, temperamentului și sentimentelor morale ale cetățenilor luați individual“. Dar Elveția are elemente deosebite prin rasă, prin culturi; totuși o opinie publică poate să existe exprimând gândirea și scopurile națiunii. In Elveția majoritatea este germană, deosebiriile de rasă nu provoacă dușmăni. Deci să vedem ce au Elvețienii — comun, general? Au: spiritul de libertate; au conservatismul rural, cu un țaran mai curând lent, domol, decât stupid; gustul pentru administrația locală; egalitatea socială bine instalată (I, 487: „Orice om este luat drept ce valorează, nu în bani, ci ca cetățean“); clasele sociale sunt mai refractare față de idei abstracte (deaceea socialismul este de origine recentă). Gazetele sunt conduse cu abilitate și inteligență; patru cotidiene se numără printre gazetele cele mai bune ale Europei. Cum n'ar avea deci o opinie publică serioasă!

Din toate acestea (și din alte izvoare aici trecute cu vederea) au reeșit: o stabilitate remarcabilă, o persistență a directivelor generale ale politicei, o calitate superioară a legiferării, administrație eficientă și integră, libertate individuală respectată, egalitate socială și civilă (unită cu bune sentimente între săraci și bogați), conștiința de unitate națională puternică.

Pentru ce tinerețea română n'ar merge să o cunoască la fața locului? Acolo, de unde odată ne-au venit doi frați Golești și Alecu Russo ?!

Insistând să arate încă odată puterea sentimentului de unitate națională (I, 501), Bryce, amic al supremei dreptați, ține să accentueze iarăși (I, 501) că „elementul cel mai important al națiunilor îl constituie clasa țaranilor proprietari, interesată ca drepturile de proprietate să fie păstrate și dușmană o schimbărilor brusce“.

De sfârșit, văzând statele nouă ce se ivesc în Europa, Bryce le recomandă să imiteze:

1. Consiliul executiv (de șapte), ales pe o perioadă scurtă și ai cărui membri să nu facă parte din parlament;

2. Referendumul.

La noi referendumul l-au cerut numai țărăniștii.

G. Bogdan-Duică.

A a p a r u t (50 lei) lucrarea

MUNCA INDUSTRIALĂ

de ing. Fl. Șulățiu, tratând chestiuni de actualitate din industria modernă

Redacția și administrația revistei

SOCIETATEA DE MAINE

sunt instalate în palatul Camerii de Comerț din Cluj (nr.ii 115 și 116).

— Ore de birou zilnic 9—13. —

PROCESUL MOȘILOR

Azi, când cercurile istorice se ocupă atât de mult cu memoria lui Avram Iancu, când problemele legii agrare și miniere neliniștesc populația productivă a Munților Apuseni, un îmbold firesc ne îndeamnă să ne ocupăm mai intensiv de chestia moșilor, a acelor locuitori veșnic obidiți din munții Apuseni.

Această problemă a fost discutată și încă se discută, dar numai istoricii viitorului cu mai mult simț, vor avea însărcinarea să aducă lumină în jurul acestei chestiuni. Astăzi această chestiune suferă o eclipsă de adevăr de oarece istoricii din trecut s'au ferit întotdeauna de a atinge în mod serios această chestiune. Arhivele, singurele resurse care ar face lumină în această direcție sunt într-o stare deplorabilă și de aceia o lucrare pur științifică întâmpină mari greutăți.

Munții apuseni au un trecut trist. Cea mai fericită epocă pe care au cunoscut-o a fost aceia sub principii transilvăneni. Pe timpul acesta moșia vastă a episcopatului catolic de Alba-Iulia, moșia care cuprindea mai mare parte din Munții Apuseni trecea în proprietatea statului. Principii, al căror interes vital era ca mineritul să se desvolte cât mai mult, protejară interesele minerilor din Munții Apuseni. Au extins privilegiile orașelor montane, au dat privilegiu noui satelor miniere și făcură nobili din minieri pentru ca să poată apăra mai bine interesele lor față de oligarhie. În satele Bucium, Cărpeneș, Abrud-Sat, cei mai mulți locuitori deveniră nobili. Încă în anul 1836 Buciumanii aveau un șir de ofițeri ai nobilimii.

Despre bietul Mihail Apafi — de exemplu — nici nu s'ar crede că s'a infuriat, când minieri Munților Apuseni s'au plâns că oligarhii învecinați încearcă să-i subjuge. El ordonase strict să se respecte privilegiile minerilor, deoarece „în cazul, că se va vedea, că fidelitatea Dv. va acționa altfel și se va afla că-i siliți pe danșii la apărarea drepturilor lor, să fiți siguri că răzburarea noastră aspră nu va întârzia și nu o veți evita nici de cât pentru neascultarea Dv., însă veți fi pedepsiți în așa fel ca să fiți de trist exemplu și pentru alții“. Așa scria la Zlatna în 1676 Mihail Apafi. Tonul acesta îl găsim în documentele celor mai mulți principii transilvăneni. Din aceste documente putem afla de ce era atât de bine reprezentată populația

Munților Apuseni în armata curuților.

Această stare de lucruri s'a schimbă cu totul în timpul Habsburgilor. La Moșiile statului veniră administratori străini și ținutul fu inundat de comercianți armeni care se ocupară în primul rând cu contrabanda de aur. A luat ființă o epocă tristă de anarhie și exploatare. Pe terenul acesta nenorocit rolul conducător îl avea direcțiunea averilor statului din Zlatna. Pădurile cele mai vaste erau ale erarului. În provincia aceasta guvernau în mod despotice o mulțime de funcționari al căror scop era îmbogățirea. Nu putem descrie acuma politica acestor oameni fără suflet dar putem da numai un rezultat al acestei nenorocite politici.

1. Avera statului a decăzut din an în an.
2. Populația sărăcea din zi în zi.
3. S'au dezvoltat adevărate dinastii din familiile acestor funcționari puși pe pricopseală și din contrabandiștii armeni.

Politica aceasta avea nevoie de întineric și diferite încercături cu tendință spre a atrage atenția oficialității. În scopul acesta înmulțeau posesiile iobagilor și atacau privilegiile minerilor. Rezultatul era nemulțumirea generală și un șir de ciocniri, de revolte și procese.

Șirul de procese a durat sute de ani și a ocupat aproape toate forurile oficiale. În restimpul acestui proces îndelung se zdrumcinau puterile lui Horia, Cloșca, Crișan, Caterina Varga și a lui Avram Iancu. Toții pieriau în cazamatele fortăreții din Alba-Iulia și totuș procesele moșilor nu ajungeau la capăt.

Punctul de plecare era contractul urbanal din anul 1764, care stabili relațiunile între moșia statului din Zlatna și iobagii săi, — adică cea mai mare parte a populației Munților Apuseni. În contractul acesta natural nici vorbă nu era despre minierii care trăiau sub scutul privilegiilor primite dela principii transilvăneni. Orașele și statele miniere aveau organizațiunile lor autonome și în schimbul plății unor anumite sume de bani trăiau independent, dar numai din cauza a câtorva chestiuni nearanjate s'au născut ciocniri. Documentele în care se prevedeau privilegiile lor nu erau destul de clare și pe lângă aceasta nu erau prelungite la fiecare caz cerut. Afară de aceasta, extravilanee

minerilor nu cădeau sub scutul privilegiilor. Din această cauză se iveau o mulțime de neînțelegeri. Nici chestia lucrătorilor mineri ne-specializați nu era aranjată. Direcția moșilor din Zlatna nu a reușit să subjuge pe minieri și lupta se ducea în principal, contra iobagilor. Revoluția lui Horia, Cloșca și Crișan era revoluția iobagilor români din Munții Apuseni, pe când minierii rămăneau pasivi.

După înăbușirea revoluției, Iosif al II-lea trimitea pe incredințatul lui, Bruchenthal la fața locului, pentru a studia starea lucrurilor. Pe baza raportului lui, împăratul în 1785 fixă printr'un ordin special sarcinile iobagilor din Munții Apuseni. Ordinul acesta cuprindea cele mai mici detalii și numai un singur punct fu pe placul Direcțiunii Moșilor din Zlatna. Punctul acesta, — al cincilea al ordinului, — dispunea că în privința lucrărilor pentru uzinele statului (cuptoarele de aur din Baia de Arieș, din Zlatna și Certejul de sus, mai departe institutul de schimb al aurului din Abrud) Direcțiunea Moșilor să se invoiască liber cu locuitorii. Dispoziția aceasta nefiind destul de clară era un punct de plecare al Direcțiunii de a nimici toate rezultatele la care ajunsesse populația.

Cum c'a întâmplat lucrul acesta?

În anul 1789 August 24 în timpul celor mai urgente lucruri de câmp o comisiune oficială s'a deplasat în satele din împrejurimile Abrudului și a încheiat o „invoire“ cu locuitorii. Un document mai trist, mai răufăcător nu se găsește în nici unul din actele acelei epoci. Începutul anului 1789 până în 1864 a fost punctul de plecare a o mulțime de procese care au dus la ciocniri sângeroase. Istoria acestui timp este plină de expediții militare, arestări și confiscări. Aceste lupte au ridicat pe Caterina Varga și au făcut pe Avram Iancu să-și organizeze armate și tot aceste lupte iau adus pe amândoi în cazamatele fortăreții din Alba-Iulia.

Cum s'a născut contractul acesta? Două documente descoperite în ultimul timp ne vorbesc despre această chestiune. În protocolul ședinței judecătorei județene din 1 Februarie 1826 găsim date valoroase în privința aceasta. Locuitorii din comunele miniere Bucium și Cărpeneș se plângeau în contra contractului acesta, adică în contra Direcțiunii moșilor statului din Zlatna. Avocatul comunelor descrie împrejurările

in care s'a nascut contractul din 1789.

„In anul decurs de mult din 1789, in 24 August, in comitatul nobil Alba Inferioara, in comuna Abrud Sat, oficianții domenilor regale-fiscale din Zlatna, Andreas Scheider și Iosif Bașuța, mai departe pretore procesual din Zlatna, Ioan Kiș au citat in fața lor pe niște locuitori ordinari din Bucium, Cărpentș, Abrud-Sat, Mușca și Bulzești. Fără ca aceste se fi fost imputernicite prin comunele sus zise, le au presionat prin infricoșare și amenințări — cum se vede chiar și din interiorul contractului, — să primească un contract foarte dezavantajos și prejudicios și pe baza aceasta domeniul regal fiscal silea pe locuitorii suszisor comune la sarcinile nelegale. Săracii locuitori ordinari nu aveau altă posibilitate pentru a se apăra, decât instanțarea la forurile superioare. Deoarece soarta lor nu se îmbunătăți-se nici prin aceia, in contra contractului prejudicios au reclamat pe cale legală“ . . .

Procesul s'a pertractat la instanțele cele mai diferite, dar viclenia juridică a domnilor era fără sfârșit și direcțiunea moșiilor țara procesul la infinit.

In 20 Ianuarie 1837 — in ajunul expediției sângeroase militare, suprefectul Anton Preutsits descrie intr'un document oficial, adresat către oficiul județian de asemenea împrejurările între care s'a nascut contractul.

A treia descriere corespunzătoare cu celelalte două o găsim intr'un act scris de suprefectul plasei Menhiard Fosztó din 20 Februarie 1844, tot către oficiul județian.

„In 24 August 1789, incredințații ai prestimatului fisc, Andreas Scheider și Iosif Bașuța, împreună cu pretorul plasei Andreas Kiș s'au prezentat in Abrud-Sat și au chemat in fața lor pe iobagi“ fiscalii scriseră in contractul alăturat, — cum se vede in cea mai mare parte pe oameni cari stăteau in serviciul lor, — pe servitori și au incheiat cu ei contractul zis prejudicios și foarte vrednic. (Caz, despre care ceilalți locuitori ai comunelor nu au știut nimic și contractul de voia lor bună nu l'au primit niciodată, nu l'au recunoscut și contra căruia protestau și protestează). Pe baza contractului acestuia toții locuitorii comunelor suszise erau obligați să furnizeze toate materialele necesare pentru minierit in schimbul unei plăți fixate. Oficianții pe baza contractului acesta au anulat și taxa minierilor liberi și

i-au constâns la recunoșterea contractului. Deasemenea i-a silit la lucrări neobicinuite și minierii fiind nepunctincioși, s'au supus“ . . .

Lăsând deoparte întâmplările acestea ne vom ocupa de soarta contractului. Dela 1808 se desfășoară neîntrerupt procesul dintre Direcțiunea moșiilor și locuitori. In 1837 o expediție militară sângeroasă a nimicuit pentru scurt timp rezistența comunelor conducătoare. In 1841 locuitorii comunelor miniere reiau lupta sub conducerea Caterinei Varga. In 1848 rezistența locală se contopește in flacărele revoluției al cărei cuib rămâne tot acolo. In anul 1851 au judecat de formă pe Caterina Varga, dar procesul vechiu tot nu se sfârșește. Firele lui ajunsese in mâinile lui Avram Iancu. Comisiunea ministerială pentru minierit, pentru a presa pe locuitori la supunere, vroia să înceapă și ea un proces contra minierilor din Munții Apuseni. In această privință se adresa către procuratura camerală, cerând părerea acesteia din punct de vedere juridic. Vroia intentarea unui proces pentru pagubele cauzate prin nerespectarea contractului din 1789. Din răspunsul caracteristic al procuraturii luăm rândurile de față:

„Răpunzând la adresa Dv. cu No. 4779 din 18 Iunie 1852. . . In ceiace privește chestia pretențiunilor onor. Fiscului pentru despăgubirea pagubelor cauzate prin negabirea serviciilor, procuratura camerală poate da următoarea părere:

„E de cântărit, oare stă in interesul fiscului să forțeze cazul și mai departe? Ori n'ar fi mai bine ca să treacă peste el in tăcere? Din toate actele pe care le-am cercetat in arhiva noastră, mai departe din actele pe care le-ați trimis alăturat, dar in principal din descrierea faptului și din instrucțiunile compuse din partea ministerelor de interne și justiție, reese că nu numai înaltul Fisc are pretențiuni in fața publicului remitent, dar și comunele referitoare au ridicat pretențiuni bine bazate contra înaltului fisc, pe cari pretențiuni, Dicasteriul înalt le-a găsit valabile.“

E natural că pe baza unei astfel de păreri juridice, procuraturatul n'a recomandat inscenarea procesului contra comunelor Descurcarea cea mai simplă era, aréstarea lui Avram Iancu.

Dar chestia despăgubirei nu a dispărut. Moșii nu s'au lăsat, și autoritatea vroia să se folosească de chestia aceasta ca de o armă. Corespondența între diferite autorități

ne arată cum se târăgăna această chestiune din care se iveau o mulțime de lucruri interesante. Direcțiunea Financiară din Transilvania care din punct de vedere al contabilității vroia să vadă clar această chestiune, se adresa in anul 1864 către Direcțiunea domeniilor cerând contractul din 1789. Numai atunci s'a văzut că acest contract care fusese izvorul atâtor nenorociri, a dispărut cu decenii înainte, fără urmă.

„Pe baza acestora, avem onoare a raporta onor. guvernului, că contractul amintit despre care păstrăm in arhiva noastră o copie simplă, n'am putut să-l găsim cu toate că dela 1821 in diferite ocazii ni s'au făcut cercetări in această privință“.

Ministerul de Finanțe a anulat pretențiunile statului in contra comunelor minere in 8 Maiu 1865. . .

Victor Aradi

○○○◎○○○

Din dicționarul greșelilor noastre de limbă

XII.

A doua xi de Crăciun, Brașovenii au putut asista la reprezentarea piesei lui Caragiale: „O noapte furtunoasă“, jucată de diletanți.

Dintre atâtea caracteristice ale limbajului personajilor la Caragiale sunt sigur că foarte puțini dintre spectatori vor fi remarcat topica adverbului *mai*, in fraza lui Chiriac, Jupân Dumitrache sau a Vetei. „*Ma! mă uit eu incolo, mă mă fac că nu mă sinchiesc de el*“... (Jupân Dumitrache).

„*Dacă mă lași, dacă nu mă mă vrei, tot mort sunt eu*“ (Chiriac)

„*Chiriac, ascultă! Nu mi-ai zis tu să mă mă jur încă odată?* (Veta)

„*Nu, nu mă mă duc fără tine*.. Dar tu nu uști ce mi ai făgăduit, — n'o să mă mă necăjești niciodată?“ (Veta)

„*Acu nu mă mi-e frică*“ (Veta) etc.

Această topică a lui *mai*, neadmisă in limba literară, n'a prea fost remarcată din simplul motiv, că atât diletanții cât și publicul spectator erau din Scheii Brașovului, unde această topică nu e neobicinuită.

Decât, dacă ea își are rostul ei in gura lui Jupân Dumitrache, a lui Chiriac sau a Vetei, ca o notă caracteristică a limbajului pe care-l întrebuințează cei pe care-i înfățișează, nu urmează că ea trebuie introdusă și in limba literară.

Iată câteva exemple, din multele pe care dovedesc tendința de a o încetățeni in sensul românesc.

„*Să nu mă ni putem pune astfel de întrebări*“... (N. R. Nr. 94 1924 pg. 2 col. 4)

„*Ma! mi permitt a ruga pe d. ministru de justiție să binevoiască*“ etc. (Univ. 30 Oct. pg. 7 c. 6)

„*Liberalii mă își bisue puterea pe cevar pe un factor suprem*“ etc. (Univ. 7 Nov. pg. 5 c. 6)

„*De studentul Turculeș nu mă ne ocupăm*“ (Univ. 8 Nov. pg. 5 c. 2).

„*Nici dr.-ul Lupu nu mă se riscă să-l*

DISCUȚII LITERARE

IOAN SLAVICI

Amintiri, Ed. „Cultura națională“. Prețul: Lei 50.

„Cultura națională“, a cărei direcție adâncește energic viața poporului, căruia-i ofere zilnic o lărgire de orizont intelectual sănătos, face bine că distinge pe oameni după ce pot, nu după ce au fost. Slavici este dintre cei ce pot fi încă de folos înaintării literare; și — noua sa publicație (184 pagini) este o dovadă.

Ce a fost Slavici, eu știu de mult. Fie-mi îngăduit a-mi — aminti aici. Fusesem — ca liceist — colaboratorul *Gazetei* din Brașov. Un gazetar care-și munica frasa ca un Sisif și tot nu ieșea frumoasă, un gazetar fără decor stilistic, mă iniția în „tainele“ așa de simple ale politicii ardelenesti. La capătul săptămânei a treia învățasem tot: Ce ușor este să fi om politic în Ardeal, îmi ziceam e — exact cași astăzi!

Deodată o bombă cade 'n redacție: La Sibiu va apărea *Tribuna*! Și cine-i directorul, cine va fi sufletul? — Slavici! Nu mai știu ce știam despre Slavici; dar știu că maestrul meu mă oțări contra lui cu știri ce abia mult mai târziu le putui controla. Eram în sfera știrilor murășenești, când iată că ne vine dela Sibiu o gazetă nemțească, acum dispărută, reputată ca guvernamentală, redactată — precum văzui mai târziu — de un bătrân grăscior, soios, cu priviri stinse, care cerceta zilnic o cafenea, azi dispărută, atunci înfundată într-o curte. Venise deci gazeta. Doctorul Aurel îmi arată în ea un articol tradus din *Ellenzék* (sânt sigur); era o lovitură *Tribunei*: „Tradu acest articol“, îmi zise maestrul meu, „șf dă-l, ca să apară azi încă“. Traduc, dau, seara citesc articolul tradus din — *Ellenzék* (se zicea)! La două-trei zile *Tribuna* ridică mânușa; într'un răspuns ea încadră traducerea mea și combatea. Ce făcusem, nenorocitul de mine! Și doctorul meu în cele politice începu atunci o serie de articole, pe care le-am citit până la un loc, apoi nu le-am mai putut ceti. Mă dureau ca tânăr

apere (pe d. Stere) față de partizani (N. R. Nr. 153 1924 pg. 1 c. 5).

„*Mal se găsea și în părțile sârbești*“... (Em. Bucuța: „*Românii din Vidin și Timoc*“ pg. 19) etc.

In toate aceste cazuri, ca și în cele similare lor, locul adverbului mai e între pronume și verb.

Deci vom zice și scrie:

„Să nu ne mai putem pune“ . . .

„Imi mai permit“ . . .

„L-își mai bănuie puterea“ etc.

Așa vorbesc Românii în covârșitoarea lor majoritate și tot așa au scris și scriu și scriitorii noștri de seamă.

Topica de mai sus pare să fi trecut în graiul adulților din gura copiilor.

Axente Banciu

„solidarist național“, — care acum nu mai sânt și nu mai pot fi — în paguba dreptății sociale și politice.

Totuși remăsei pelângă *Gazeta*. Eram doară Brașovean; și amici mai maturi, ba, pot zice, un fel de protectori colegiali, Andreiu Bârseanu și I. C. Panțu, profesori, nu mă lăsau să plec. Scriam literatură, iscălită și neiscălită.

Simțindu-mi aripile, scrisei o serie de critice — reviste literare —, care azi nu-mi mai plac, fiindcă nu sunt erudite, nu au lărgime, sunt la nivelul tinerimei de atunci, depela 1888 — 1890, a Ardealului.

Cu I. C. Panțu discutasem pe Coșbuc; era grija lui să nu-l tratez la iuteală, să-i dau toată atenția. De ceptia lui nu a fost mică auzind că revistele laudătoare nu mai pot apărea, deoarece maestrul meu era de părere că laudasesm destul pentru un tribunist! Le-am trecut deci, prompt la *Tribuna* și mă concentrau acolo, pelângă oameni, cari m'au legat de Ardeal tocmai când eram gata să-mi deschid alte zări. Trebuie să-i și văd; văzui Sibiuul; petrecui zile neuitate cu Coșbuc; la niște popice revăzui pe Nic. Popea, care-și aduse bine aminte, de bacalauratul ce mi-l predase și văzui tot ce capitula sufletească a Ardealului avea mai ales. Ce deosebire între gangul gol și camerele pustii ale *Gazetei* și vioiciunea în libera natură, în glumă și serioșitate, la popicele tribunștilor! Dar ceaiurile lor cu alura aristocratică-intimă, dar fetele lor, deprinse la cetiri și pian și cântec; dar cele două-trei femei, dintre care una, d-na Barcianu, era pentru mine cea mai simpatică. Aici era societate; aici se da pilda unei influențări reciproce a scrisului și a vieții; era lume ca lumea; vedeam lume, în sfârșit, lume românească-model. . .

Văz, am luat-o 'n lături. Să o cutesc, deci, iarăși pe Slavici.

Era odată la ncheerea foarei. Eu veniam dela pădure; Slavici și Bechnitz — despre care și 'n opera aceasta se vorbește cu dreptul ce-l merită acel om — tănuiau în fața redacției.

— Ei, știi noutatea?

— Nu știu nici o noutate. Știu că 'n pădure e frumos, frumos.

— Dar la Mayerling nu este frumos.

Auziam întâia oară acel cuvânt.

— Ce-i asta: Mayerling?

— Apoi la Mayerling s'a sinucis Rudolf; așa zice telegrama întâia: Ce zici la asta?

— Dumnezeu să-l erte, zic eu indiferent.

— Dumnezeu știe ce face, adaoase Slavici, sperându-mă cu această sinceritate de confidență, care mă onora.

Ce nu-mi spusese mie doctorul meu politic dela Brașov; ce nu se șoptia în aceste cuiburi ardelenesti, de orașe cu puțină carte, cu puțină îndrăzneală, cu cicăleli fără scop, cu intrigi fără rost ori cu un rost prostesc! Cine zicea despre sinuciderea lui Rudolf: *Dumnezeu știe ce face*, avea în suflet recunoștință cătră Creatorul care ne purta de grije. Mai încăpeau îndoieli? Brașoave, brașoave! Înainte, cu el. . .

Am pățimit multe pentru acest *Înainte, cu el*: tot drumul vieții altul mi-a fost, decât mi-ar fi putut fi, dacă tribunismul meu nu ar fi fost pricină să plec de-acasă, în „țară“ . . .

De Sfta Sofia, la serbarea de inaugurare a anului școlar, finusem eu cuvântarea festivă. Despre limba românească în raport cu societatea și cu influențele rele ce-o amenință din presă — care era însă numai *Gazeta*! Nu-i spuneam numele, dar sala simția că lupt cu gazeta Brașovului. Un văr al meu, prim redactor al ei, Stefan Bobancu, scăpăra din ochi, îmi promise o răfuială, pe care aș fi salutat-o cu plăcere de critic ieșit acum binișor din găoace, dar nu mi-o administră. Cuvântarea aceea s'a publicat în *Tribuna*.

Da, era să fiu un turburător, un zurbagiu, un incomod. De-aceea am plecat regretat doară de elevi, de câțiva colegi tineri, de rude, dar de „opinia publică“ = „*Gazeta*“, de sigur, firește, nu!

Din timpul acela Slavici are, în broșura de față, numai câteva amintiri, despre Coșbuc; iar despre T. Maiorescu numai întrucât s'a întâlnit în viață cu Coșbuc. Sunt pagini de preț biografic.

Coșbuc ni s'arată și în colaborare cu Caragiali, care mare-a fost, care mie nu mi-a fost simpatic, probabil fiindcă nu l-am văzut la lucru, ci la glume crude, care nu a construit ideale, deși le simția, ci a făcut numai loc pentru cei ce le vor aduce.

Caragiale se leagă cu Eminescu; colaborase cu Slavici; auzim deci și despre el cuvinte care-i descoper părțile slabe, dar nu tac despre cele bune, deci cuvinte drepte.

Dincolo de-aceștia, Eminescu! A-l pomeni, nu ajunge? Eminescu, ca om; Eminescu, ca student; Eminescu, în *Junimea*, la *Timpu*, în sfârșitul său trist. Toți sunt datori a cerceta paginile lui Slavici —, pentruca să-și elaboreze priviri pozitive în felul acestui genial fiu al poporului nostru.

Cartea lui Slavici este un izvor literar de 'nțaiul rang, lunea cuprinsului străbate victorioasă prin chibzuirea bătrânului scriitor, căruia eu cel puțin nu-i mai port nici un gând rău. Toate trec; trecură și slăbiciunile sale politice. Și-mi pare chiar — bine că Slavici revine în literatură cu opere care se pot impune atenției tuturor.

Cartea aceasta se va ceti mult!

G. Bogdan-Duică

ARDEAL

(Răspuns D-lui I. Marțian)

Fără a cunoaște etimologiile propuse mai înainte (Lexiconul Budan, Mőkésch, Marienescu, Vaillant, Hunfalvy, Hasdeu, Tiktin, I. Bogdan, Densusianu etc.) Dl I. Marțian a publicat două mici broșurele *Despre numele Ardealului și Über die Landesnamen Siebenbürgens*, Bistrița, 1906. Lipsește de informația și dovezile necesare, copiate în cea mai mare parte după temeinica lucrare a lui J. Wolf, *Die Landesnamen Siebenbürgens*, publicată în Programul liceului luteran din Sebeșul-săsesc pe 1885/6, pp. 5—22, pe care Dl Marțian nu o pomeneste nici cu un cuvânt, ele au trecut nebagate în seamă, stărnind doar zâmbetele Sașilor care recetiau un slab rezumat al compatriotului lor, despoiat de prețioasele trimiteri din subsol.¹⁾

Wolf își împarte lucrarea în două capitole: I. *Die alten, erloschenen Namen* și II. *Die neuen, fortlebenden Namen*. La fel face și Dl Marțian în broșurica sa, care deosebește: I. *Numele istorice* și II. *Numele cari se folosesc astăzi*. Potrivirile se urmează și în amănunte, cu toate că Dl Marțian încearcă să facă câteva adausuri, scurtări și intervertiri în tratarea materiei. Iată câteva exemple:

Wolf:

Dacia. Dacia, das ist die älteste bezeugte Benennung des Landes. Caesar ist der erste römische Schriftsteller, der die fines Dacorum erwähnt, von da wird den Römern und Griechen der Name des Volkes, nach welchem sie nachher auch das Land benannten, geläufig. Wie die Daker selbst das von ihnen bewohnte Bergland geheissen, wissen wir nicht. Mit der Römerherrschaft erlosch auch der Name Dacia... (p. 5.)

Marțian:

a) *Dacia*. Iulius Caesar este primul scriitor, care face amintire depre „fines Dacorum“... După Caesar Romanii folosiau mai des și mai bucurosi numele „Dacia“ (grecește „Dakia“). Acest nume l-au dat Romanii țării acesteia, fără îndoială, după numele poporului, care o locuia. E probabil, că și Dacii și-au numit țara după numele lor...²⁾ Cu încetarea dominației romane dispăre și numele „Dacia“ pentru todeauna. (p. 5.)

Wolf:

Doch auch diese Benennung (Ultrasilvania) lässt sich nur bis zum Jahre 1138 zurückführen. In einer zu Stuhlweissenburg ausgestellten Urkunde

¹⁾ Wolf, p. 5, ne spune că a publicat o schiță a acestei lucrări și mai înainte, în anul IV. din *Zeitschrift für Schulgeographie*.

²⁾ Adausul acesta n-are nici un rost. Dl Marțian uită că mai târziu va încerca să arate că numele trac al Daciei era *Arđalos*. Ii trebuia însă să se dozească nițel de Wolf și a nimerit-o prost. Același scop îl au și unele repetiții în textul D-lui Marțian pe care le-am omis.

jenes Jahres werden unter andern diejenigen mansiones in Ultrasilvanis partibus aufgezählt, welche Salz zu steuern haben.¹⁾ In andern Verbindungen tritt das Adjectivum allerdings einige Jahre früher auf, zuerst in den Jahren 1103 und 1106 (oder 1113), wo ein Dominus Simon Ultrasilvanus und zugleich mit diesem Mercurius princeps Ultrasilvanus genannt wird.²⁾ (p. 7.)

Marțian:

(Inversându-se seria datelor lui Wolf și grupându-se în două alineate); Numirea aceasta apare mai întâiu în un document din anul 1103 d. Chr. ca adiectiv în „Dominus Simon Ultrasilvanus“ și „Mercurius princeps Ultrasilvanus“.

In forma: partes Ultrasilvanæ regni Hungariæ obvine numirea în limbajul diplomatic deja înainte de anul 1138 după Christos (p. 6.)

Wolf:

Siebenbürgen, der deutsche Name des Landes, hat schon viel Kopfzerbrechen... gekostet. Dem Rechten ziemlich nahe war gleich der erste, von dem mir eine Erklärung des Wortes bekannt ist, der gelehrte Aneas Piccolomini, der 1458 als Papst Pius II. den päpstlichen Stuhl bestieg. Er schreibt: Teutones (Transsilvani) viri fortes et bello exercitati, a VII civitatibus, quas inhabitabant, *Siebenburgenses* patriæ sermone appellati. Auf diese sieben civitates ist man auch nachher immer wieder zurückgekommen, ohne jedoch sicher sagen zu können, welches denn diese sieben Städte seien... (p. 14.)

Marțian:

Siebenbürgen este numirea, ce o dau țării acesteia peste tot Germanii... iar pentru explicarea numelui se recurge la feliurite etimologii.

Înainte de toate Aeneas Sylvius Piccolomini (care deveni apoi papă) scrie: „Theutones (transsilvani) viri fortes et bello exercitati a septem civitatibus, quas inhabitant „siebenburgenses“ patrio sermone appellati“.

Pe baza aceasta mereu se face provocare (sic) la „septem civitates“, cari după unii au fost șapte cetăți săsești... (p. 7.)

Wolf:

K. J. Schröer erinnerte an die alte Sitte, sich in sieben Gemeinden oder Distrikten zu organisieren, kam aber auffälliger Weise nicht zu dem Schlusse, den man erwartet, sondern behauptete, die vom Rheine eingewanderten Deutschen hätten in der neuen Heimat den Namen der alten, nämlich den des rheinischen *Siebengebirges*, erneuet.³⁾ Er hat keine rechte

¹⁾ Teutsch, Urkundenbuch S. XIII. f. Nr. 4.

²⁾ Teutsch, Urkundenbuch S. XIII. G. D. Teutsch, Abriss der Gesch. Siebenbürgens, II, 221.

³⁾ J. K. Schröer, Wörterbuch der deutschen Mundarten des ungar. Berglandes 9.

Nachfolge gefunden.

Man ging wieder auf die Suche. Mit einigem Aufwand vom Gelehrsamkeit versuchte Fr. Woeste aus Iserlöhn in Frommans Zeitschrift für deutsche Mundarten 7, 445 nachzuweisen, dass in *sieben* eine alte, „fast verschollene Praeposition“ mit der Bedeutung jenseits, drüben (trans) fortlebe und sich im Namen Siebenbürgen erhalten habe. Es verhält sich mit dieser Praeposition sieben genau so wie mit dem magyarischen *elu* (jenseits); beide sind erfunden.

So bleiben denn nur noch zwei Deutungen übrig, die allerälteste und die allerjüngste. Im Geiste des anonymen Notars König Belas fabulierte der alte Thuroczy: Sieben hunnische Heerführer hätten in diesem Lande für ihre Weiber und ihre Habseligkeiten sieben Erdburgen gebaut und von diesen rühre der deutsche Landesname her.⁴⁾ Ein anderer alter Historienschreiber, Peter Ranzani, wiederholt das Märchen und es gibt auch heute noch Leute, die es wie ein geschichtliches Faktum behandeln und als solches in Schulbücher gebracht haben. (p. 14.)

Marțian:

Derivațiunea dela „Siebengebirge“ de lângă Ren e neverosimilă, căci cu greu putem crede, că coloniștii germani să fi dat patriei lor nou nume după numele unui munte din patria lor.

Încercarea de a explica numirea „Siebenbürgen“, ca verbală traducere a numirei latinești „Transsilvania“ presupune pentru „sieben“ sensul prepozițional de „trans“, ceea ce nu se poate admite, fiindcă o atare prepozițiune nu există și n-a existat nici când în limba germană. Explicarea însă poate sta față de partea a doua a numelui „Siebenbürgen“, căci „Bürgen“ ușor poate reda sensul de „Silvania“ (?).

Derivarea numirei dela cei șapte duci (comandanți) ai Hunilor, după cum crede Thuroczy și Petru Ranzanus, pare absurdă, căci Hunii ori și cum n-au grăit nemțește (p. 8.)

Ne oprim aici, deși am putea continua și mai departe în același chip.

În privința ungurescului *Erdély*, Wolf (p. 8—14) combătea etimologia dată după părerea sa mai întâiu de Iosef Marienburg, *Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen*, Sibiu, 1813, I, 3, pe care o acceptase și dovedise mai târziu cu mai mult aparat P. Hunfalvy în *Magyarország ethnographiája*, Budapeșt 1876, p. 350, precum și în ediția germană a acesteia, apărută cu un an mai târziu, și după care acest nume derivă din ungerde (*erdő*) și *uelu* (*elü*, *elü*, *el*) și

⁴⁾ Schwandtner, *Scriptores rerum Hung.* I. 81.

inseamnă „terra ultra silvam“.¹⁾ Afirma apoi că nu ung. *Erdély*, ci rom. *Ardial* sau *Ardeal* e numele străvechiu al Daciei care ne reamintește pe biz. *Ardelion*, *Ardelia*, celt. *Arduenna silva* din Galia nord-estică, *Ardelica* de lângă lacul Garda și derivă din rad. *ardhva* „hoch“, *ardh* „erheben“ (cf. lat. *arduus*, v.-ir. *ardda* „emporraged“, „hoch“).

În *Korrespondenzblatt*, X, pp. 37—43 și 49—53 Hunfalvy a răspuns la observațiile pe care i le făcea Wolf, arătând că compoziția cu substantivul *elü*, *elv*, *el* e foarte obicinuită nu numai în limba uigurească veche, din care dă numeroase citate, ci și în cea actuală; că trecerea lui *l* în *ly* în ungurește nu e o imposibilitate, și în sfârșit că bizantinul *Ardelion*, *Ardelia* pentru *Ardeal* se găsește mai întâiu la ateni-anul Laonicus Chalcocondylas, care a scris pe la 1470, deci când numirea uigurească și cea românească născută din aceasta erau cunoscute, și astfel n'are nici o importanță, putând să le reproducă pe acestea.

Rocunoscând că dreptatea era de partea lui Hunfalvy, Wolf n'a mai insistat.

Ceea ce făcuse Wolf înainte de a cunoaște argumentele lui Hunfalvy, face și dl Marțian (care cu siguranță n'are cunoștință de acest din urmă articol al lui Hunfalvy), cu singura deosebire că el își sprijinește teoria pe un citat din o epistolă a regelui Ioan al Cazarilor (care cuprinde din întâmplare un nume *Ardil*, despre care însă nu știm ce numește), și pe numele lui *Ardalos*, fiul lui Vulcan, întâlnit în Pausanias și la Stephanus de Urbibus, scoase amândouă, nu din izvoarele originale, cum am așteptat în o lucrare științifică cu pretenții, ci din *Origines Hungariae*, Franequerae, 1693, ale lui F. Otrokocsy, un vechiu scriitor ungar care voia să dovedească că Ungurii sânt locuitorii străvechi ai Ardealului și făcea apropieri imposibile pentru acest scop. Nici de astă dată dl Marțian nu indică pagina ca să-l putem controla.

Imprejurarea că regretatul N. Densusianu, un vizionar care, condus de o idee greșită, vedea pretutindeni urme preromane, în special pelasge, susținea aceeași părere în *Dacia preistorică*, București, 1913, p. 596, firește cu aparat mai științific de cât al D-lui Marțian, dând citatul original din Pausanias și pornind din numirea *vicus Ardilenus* (C. I. L. VI. No. 2799) și din citatul *Est Ardelionum quaedam Romae natio* (Phaedr., lib. II, fab. 5), i-a dat nou curaj dlui Marțian, care a

revenit în *Evoluția*, II, No. 2, p. 4—5.

D-l Marțian se simțea acum atât de sigur de șubreda D-sale teorie, în cât cerea numai decât aplauzele „filologilor noștri cari au început a se ocupa de elementele tracice în toponimia Ardealului“ (*Evoluția*, I. c., p. 4—5). Acești „filologi“, vizați de d-l Marțian, nu puteau să fie alții decât nenorocitul de mine care tocmai publicasem articolul *Din vechea noastră toponimie în Dacoromania*, I, pp. 109—146. Mai târziu s'a alăturat și istoricul V. Pârvan cu *Considerațiuni asupra unor nume de răuri daco-scitice*, București, 1923.

Vizat direct deci, am scris numai decât, cu mijloacele pe care le aveam, la îndemână și într-o formă potrivită pentru o revistă de un interes mai general, un articol publicat în *Evoluția* II, No. 5, pp. 6—9 în care, în mod cinstit și obiectiv, arătam că derivarea lui *Ardeal* din tracul *Ardalos* ori din vreun radical latin cuprinzând —*l*— este imposibilă din punct de vedere filologic, căci *l* intervocalic ar fi dat *r*, iar *a* aton *ă*. În aceste împrejurări singura etimologie posibilă e cea din ungurescul *erdő-elü*, — *elv*, — *el*. Pe urmă, găsind și alte lucruri nouă și interesante în legătură cu numele Ardealului și utilizând și cercetările din urmă ale Sașilor A. Schuller, G. Müller și Ș. Bedeus, am crezut că, refăcându-l într-o formă strict științifică, e bine să-l public pentru specialiști în *Anuarul Inst. de Ist. Națională* din Cluj, unde a și apărut în vol. II, pp. 233—246.

Cred că revenirea era destul de justificată: aveam de spus lucruri nouă pentru specialiști, și atât ajunge.²⁾

În articol n'am făcut polemică proprie zisă, ci am arătat în câteva cuvinte numai care erau părerile anterioare asupra originii numelui Ardealului și care e cea actuală, dând pe urmă câteva dovezi nouă în sprijinul acesteia. Dacă am pomenit aici și lucrările D-lui Marțian, am făcut-o numai pentru ca să nu se poată plânge că i le-am trecut cu vederea. Ca să nu se supere, am evitat și să arăt legătura dintre ele și aceea a lui Wolf pe care o plagiau în cea mai mare parte.

Dar, improvizându-se din nou „istoric-tracolog“ și „filolog“ în același timp. Dl Marțian, care ridică împotriva mea ponosul că am cutezat să revin asupra unei chestiuni al căreia monopol și-l însușește (parcă ar fi vorba de plasarea unor băuturi alcoolice în anumite crâșme de pe la Năsăud), nemulțămît de atitudinea (binevoitoare pentru situația în care se găsește) a filologului de profesie

pe care l-a vizat, revine și el acum a patra oară în o broșură cu titlul *Ardeal, Istorie și toponimie*, Bistrița, 1924 (a subsemnatulși purta titlul colectiv *Toponimie și istorie*, având ca cel dintăiu subtitlu pe *Ardeal*).

Fără îndoială, broșura D-lui Marțian, neaducând nici un argument nou pentru teza pe care o susținea în plagiatul său anterior, n'ar merita nici un răspuns. Dacă totuși răspund, o fac pentru că ea dovedește de o parte desăvârșită ignoranță în chestiuni elementare de filologie, de altă parte rea credință, fiind plină de însinșări și falsificări, care-mi atribuie greșeli pe care nu le-am făcut și care-i revin astfel D-lui Marțian însuși, și cu toate acestea criticul meu își ia un aer de pontif în chestiuni de care habar n'are și-mi cere să „cedez“ argumentelor pe care nu le aduce „de astă dată“, cum crede, și pe care crede că le va putea aduce altă dată. Astăzi și la noi, prin munca migăloasă și desinteresată a câtorva generații, filologia a ajuns o adevărată știință. Falsul patriotism, în care se învălucesc cei nechemai, nu le mai dă dreptul să scuie pe altarul la care slujesc cu credință puținii aleși.

Iar D-l Marțian, după moda veche, pentru a face opinie în cetitori se îmbracă de la început în mantia patriotismului neîndurat și gălăgios, dar fals și superficial. Face pe grozavul care nu cunoaște scrupule și lovește anticipativ în cinstea adversarului pentru ca în acest chip să-i slăbească argumentele științifice. Procedura prea e cusută cu ață albă ca să poată prinde.

Încă din *Introducere* mă numește „apologist“ al teoriei lui Rösler și Hunfalvy și repetă această afirmație cu deosebită insistență și cu un fel de ironic dispreț pe pp. 11, 12, 14 și 15—16 ale broșurii d-sale. Pe p. 9 intru chiar în „pleiada de partizani, aderenți ai ideii de stat național maghiar“ de pe urma lui Rösler.

Și, fiindcă arătam că „cei mai de seamă filologi și istorici ai noștri susțin fără deosebire că *Ardeal* ne-a venit din ungurește“ (p. 235—6) disprețul și ironia D-lui Marțian nu-i cruță nici pe acești „aderenți ai părerii D-lui Drăganu“ (p. 14) (eu aș socoti invers, D-le Marțian, doar sânt mai vechi ca mine).

Dacă și atenuază puțin disprețul pentru „marele savant de renume mondial“ N. Iorga, care totuși „nu cunoaște limba uigurească“, deci nu e chemat „să își spună verdictul în această controversă“ (parcă Dl Marțian știe limba tracă!), e necruțător însă cu Hasdeu care, după părerea „temeinicului“ domn Marțian, „nu a studiat cu temeinicie recerută chestia toponimiei din țara noastră“.

Cât privește pe Cihac, Tiktin, I. Bogdan, Oy. Densusianu, sânt simpli „lexicografi“, „autori de opere de

¹⁾ Firește, și Dl Marțian face la fel în cel dintăiu articol al său. Abia în cel din urmă (n. 8) găsește că pentru a explica pe ung. *Erdély* se gândiseră la *erdő* mai de mult și I. Troester. *Das alt- und Neu Teutsche Dacia*, Nürnberg, 1666, p. 73. L. Toppelinus, *Origines et occasus Transilvanorum*, Lugduni, 1667, p. 7, și Dl Marțian nu observă contradicția în care se pune singur) chiar și Otrokocsi cel cu traciul *Ardalos* al d-sale. Cei alții sânt mai noi. Dar a te gândi la „*erdő* nu inseamnă numai decât că ai explicat întreg cuvântul *Erdély*. Afirmația lui Wolf deci rămâne deocamdată și mai departe neatinsă.

²⁾ De-atunci au mai scris asupra acestei chestiunii: A. Schuller, *Siebenbürgen*, în *Cultura*, I, (1924), pp. 107—111; Dr. Borbély István, „*Erdély*“—*neve*, *Erdélyi Irodalmi Szemle*, LVI (I—1924, No. 5—6, pp. 177—186; Karácsonyi János, *Miért nem hiuták a magyarok Erdélyt „Hét vár“-nak?* în aceeași revistă și același număr, pp. 216—218; Steuer János, *Siebenbürgen*, to. a. a. l. d., No. 8, pp. 313—315.

compilație" (am văzut cât de original e Dl Marțian!), „numai în măsură mai restrânsă competenți în materie de toponimie" (p. 14—15), în orice caz nu-s „autorități consacrate" (p. 14).

Dar mai întâiu e fals că eu aș fi susținut vreodată teoria lui Rösler și Hunfalvy. Lucrarea mea *Din vechea noastră toponimie*, citată mai sus, precum și una mai veche cu titlul *Limbă și istorie*, publicată în *Transilvania*, a. 1909, No II și III, dovedesc tocmai contrarul. Chiar și articolul în discuție dovedește contrarul teoriei lui Rösler și Hunfalvy. A admite doar originea din ungureșul *Erdő-el* a numelui românesc *Ardeal*, pentru cine judecă fără idei preconcepte, nu înseamnă numai decât a susținea teoria lui Rösler și Hunfalvy, că adevărul României ar fi venit pe-aceste plaiuri din Peninsula Balcanică numai prin secolul XIII, deci după venirea Ungurilor. În această privință eu m'am exprimat destul de clar pentru cine vrea să înțeleagă: „Și faptele istorice confirmă originea ungurească a Ardealului din etymonul arătat mai sus, și aceasta e în favorul poporului românesc, nu invers, cum credea Hunfalvy. *Elv, elü; el* însemna în limba ungurească veche „pars ulterior; entferrnere Seite, jenseitige Gegend", iar *Erdöel* „ținutul de dincolo de pădure sau codru". Ungurii au trebuit să fie opriți timp îndelungat înaintea codrilor seculari de la hotarele Ardealului, ca să-i deie acestuia această numire. În adevăr înainte de 1074 ei n'au intrat în Ardeal... „Cetățile" de pământ și „prisecile" (ung. *gyepü*, lat. *indagines*) amintite în deosebite documente, precum și numirile topice *Hotar*, par a indica linia până la care străbătuse stăpânirea ungurească la începutul întinderii sale, ori linia granițelor noastre în epoca dinainte de năvălirea Ungurilor. Întru cât „prisecile" alcătuiau hotarul despărțitor, ținutul de dincolo de el l-au numit Ungurii: *gyepü'ü, gyepü'el, gyepüel* — „terra ultra indagines". Unde despărțirea o făceau codrii seculari, în Nord-Vest, l-au numit *erdöelü, erdöelv, erdöel*" (p. 238—9).

Afirm deci clar că noi, Românii, eram în Ardeal înainte de venirea Ungurilor. Aceasta înseamnă a fi „apologistul" teoriei lui Rösler și Hunfalvy? Și doar tocmai această interpretare a lui *Ardeal* era contribuția mea originală în discuție.

Apoi, cât privește afișarea patriotismului pe socoteala altuia, ar fi bine ca Dl Marțian, în interesul propriu, s'o lase mai domol. Ne cunoaștem doar și ne cunosc și alții și vremea, când am fost puși la probă, nu e atât de departe ca să fi uitat toată lumea cum s'au petrecut lucrurile. Avem martori care mai trăiesc. Dacă a șovăit cineva și a strigat împotriva „rusofililor", adevărul a celor ce vedeau perirea neamului românesc în învin-

gerea puterilor centrale (și între aceștia era considerat și subsemnatul!) a șovăit și a strigat Dl Marțian. Știu, nu pentru că i s'ar putea tăgădui sentimentele românești pe care cred că le-a avut todeauna, ci pentru că interesele materiale îi cereau să meargă uneori încătrău sufla vântul. Dar și aceasta e de-ajuns ca să n'aibă dreptul să arunce bănueli neîntemeiate asupra altuia. Cât mă privește, sărac și atunci, ca și acum, n'aveam să mă tem că-mi voi pierde bunurile pământesti, îmi apăram deci cinstit „sărăcia și nevoile și neamul", fără să fac politică militantă, de care nu fac nici astăzi, căci mi se pare că n'am temperament politic, dar făcând, cum am putut între împrejurările grele în care am trăit, politică și muncă culturală todeauna românească. Ca să rămân, numai la ce am scris, chiar în anul intrării României în război împotriva puterilor centrale (1916) nu m'am sfiit să public în revista *Pagini literare* din Arad (Nrele 2, 3, 4), două articole, unul în care vorbiam de „îndrăzneala" cu care Ungurii calvini au încercat să ne calvinească și desnaționalizeze,¹⁾ iar altul prin care încercam să arăt întâietatea Românilor în Ardeal din numele topic *Bărsa*²⁾. Dar să punem punct aici și să ne întoarcem mai bine să cercetăm mai departe apucăturile pretinse „științifice" ale D-lui Marțian.

Întreagă teoria tracică a D-lui Marțian se baza, cum am amintit, pe numele lui *Ardalos*, fiul lui Vulcan, care trebuia scos din Pausanias însuși, nu din Otrokoci. Acest nume cuprinde un *l* intervocalic și de două ori pe *a*. Oricare ar fi fost rostirea tracică a cuvântului, *l* tracic era redat bine de scriitorii greci. Iar dacă avem un singur *l* între două vocale, după legile la care s'au supus cuvintele noastre vechi în locul lui *l* ar trebui să avem *r*. Dintre cei doi *a*, cel aton trebuia să dea *ă*. Dacă după *d* ar fi urmat e lung, ni se păstra ca *e*; dacă ar fi urmat *e* scurt, *d* s'ar fi schimbat în *dz*. Din forma *Ardalos* am putea avea deci: *Ārdār* ori *Ārdār*: din *Ārdelos* am putea avea: *Ārder*, *Ārdār*, *Ārdēr* ori *Ārdzēr*; din *Ardelios*, *Ardelion* sau chiar *Ardel'* (cu *l* muat) am avea *Ardeiu* ori *Ardzeu* (cf. *filius* > *fiu* > *fiu*). Chiar și dacă am fi avut *ll*, care dă în românește *l*, totuși unul din cei doi *a* ar fi trebuit să dea *ă*, fiind așon: *Ardellos* ar fi dat *Ārdāl* ori *Ārdāl*, iar *Ardeallos* ar fi trebuit să dea *Ārdzal* ori *Ārdeal*. Nu este posibilă nici o combinație de sunete în limbile preromane și în cea latină din care am putea explica *Ardealul* românesc. Concluziunea mea era deci clară: „și teoria tracică sau pelasgă trebuie părăsită din aceleași motive din care am cerut să fie părăsită cea latină: legile fonetice ale limbii noastre

se spun derivării din un *trac*, sau chiar pelasg *Ardalos*. Chiar și dacă numirile topice sânt ceva mai conservative în dezvoltarea lor fonetică decât apelativele, ele nu se pot substrahe legilor fundamentale ale limbii" (p. 234—5).

Am arătat că cel ce se întemeia pe *Ardalos* era Dl Marțian care-l socotea tracic și N. Densusianu, care-l credea pelasg. Acum, când am dovedit că o formă tracică corespunzătoare acestui cuvânt, păstrat de vechile tradițiuni grecești și de Pausanias (*Gr. descr.*, lib. II, 31, 3), n'ar fi putut da nici odată *Ardeal* ori *Ardeliu*, Dl Marțian se lapadă de el ca de satana și, viclean, întoarce foaia, imputându-mi el mie *grecizarea*, „fără scrupul" a acestui cuvânt, și în urmare — risum teneatis! — falsificarea legilor fonetice românești, această „terra incognita" pentru Dl Marțian. Căci iată ce spune Dsa textual: „Dl Drăganu este deci în lătăcire când *substituie* necunoscutei (!) numiri cu care se va fi (!) exprimat această noțiune, fie în limba Pelasghilor (*sic*) ori cea a Tracilor, — fără nici un scrupul — termenul grecesc de *Ardalos*, de vreme ce este exclus că acesta ar putea să fie întocmai identic cu vre-una dintre numirile din limbile pierdute. Apoi nu a afirmat și nu afirmă nimeni că termenul românesc derivă din grecește, deci nici nu era nevoie ca Dl Drăganu să dovedească, în baze filologice, imposibilitatea acestei origini (p. 4). Citatele de mai sus, pe care le-am reprodus anume, dovedesc clar că eu am vorbit de imposibilitatea derivării din o presupusă formă tracică, nu grecească. A afirma altceva, înseamnă a falsifica lucrurile. Apoi, dacă „este exclus" că „necunoscuta numire" „se va fi exprimat" *Ardaios*, de ce o confundă Dl Marțian cu acest nume de persoană mitică grecească pe care i-se întemeiază teoria? Se știe doar că pe temelii „necunoscute" n'putem clădi nimic. Și, fără slaba temelie pe care o avea, ce mai rămâne din întreagă teoria?

Vorbind de felul cum se rostogolește astăzi numele Ardealului, între altele am scris: „*Ardealul* se mai numește provincial și *Ardeliu*. Dintre aceste două forme, cea dintâtu pare a fi cea mai veche; cea din urmă e mai nouă" (p. 236), iar mai încolo adăugeam forma mai veche a *Ardealului*... a trebuit să între în limba noastră înainte de 1390" (p. 237) și arătam pentru ce.³⁾ Și acum iată cum redă Dl Marțian această constatare, cred, spusă destul de pe înțelesul tuturor: „... Dl Drăganu (afară de Ar-

¹⁾ Forma *Ardeliu* se întâlnește mai întâiu la 1480 în o formă slavonă de dativ, cf. I. Bogdan, *Relațiile Tării Românești cu Brașoul și Țara Ungurească*, București, 1905, p. 279. (În articolul nostru, p. 237, s'a cules greșit 1432 în loc de 1480). Mai obișnuit e *Ardeliu* și *Ardel* în Nord, cf. I. Bărlău, *Insemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, pp. 7 (a. 1773), 46 (a. 1767), 69 (a. 1737), 103 și 161.

²⁾ Calvinismul și literatura românească.
³⁾ *Bărsa*.

deal) mai găsește un termen vechiu românesc pentru *Ardeal*, care, după vederea Dsale, s'a întrebuințat înainte de anul 1390. Acesta este termenul *Ardeliu*... Urmează o lungă luptă cu morile de vânt și apoi concluzia: „Deci în ce privește termenul românesc *Ardeliu*, nu avem nici un motiv să-l considerăm de un termen mai vechiu (!) decât numirea de *Ardeal* pe care o întrebuințează restul (!) Românilor de pretutindeni (!) deoarece el s'a format din termenul Unguresc (sic) *Erdély* de după anul 1390...”

Știam că Dl Marțian e Român, dar, cât văd acum, nu înțelege românește, ori înțelege pe dos. Rămâne de stabilit numai dacă o face aceasta cu ori fără rea intenție. Cetitorul își va putea face singur judecata din cele ce mai urmează.

În o notă de pe p. 236 a lucrării în discuție între altele spuneam: „Amintim în acest loc și că *Sălagiu* ung. *Szilágy* = „Ulm”, „Ulmis”, în care *-ágy* = *-ád*, sufix foarte obișnuit în numirile topice ungurești derivate din arbori ca *Nyárád* ș. a. ... n'are a face nimic cu *Silvania* din *Ultrasilvania* și *Transilvania*, cum cred unii”. Dl Marțian a înțeles că aluzia îl privia pe Dsa care în *Evoluția*, l. c., p. 4 a scris că „Cuvântul *Silvania* ... și în prezent se numește în limba literară românească *Silvania*, iar în limba populară *Sălagiu*. Ungurii numesc *Sălagiu*: *Szilágyság* și nici când nu l-au numit în altă formă”. În articolul Dsale din urmă (p. 6) admite că derivarea *Sălagiului* din *Silvania*, cum era tradus în limba latinească a cancelariilor ungurești, „este discutabilă”. Dar adaugă „deducerea termenului unguresc dela etimonul unguresc *szil* românește „ulm”, nu este întocmai în concordanță cu cerințele gramaticii ungurești, căci din acest etimon ar rezulta în ungurește *Szilság*, adăogându-i sufixul unguresc *ság*, dacă însă-i vom aplica sufixul slav *ad* rezultă în ungurește *Szilágyság*, din cauză că aplicarea a două sufixe nu are loc în acest caz... Termenul românesc însă nu derivă din ungurescul *Szilágyság* pentru că în cazul acesta ar trebui să se zică românește bunăoară *Sălășug*” (p. 6-7). Acum va admite și Dl Marțian că S. Simonyi, care a scris cea mai bună gramatică ungurească, a redactat dicționarul istoric al limbii ungurești și revista *Magyar Nyelvőr* timp foarte îndelungat, va fi știut mai bine decât Dsa „cerințele limbii ungurești”. Acesta, în *Tüzetes Magyar Nyelvtan*, I, Budapest, 1895, p. 556, ne dă pentru ung. *Szilágy* tocmai explicarea pe care am dat-o mai sus: < *szil* „ulm” + sufixul colectiv *-ágy*, *-ád*. adăugând și alte exemple, ca *Nyárád* (< *nyár* „plop”), *Nyirád* (< *nyir* „mesteacăn”), *Hassagy* = „Hárságy” (< *hárs* „teiu”), *Szaldobágy* < *szál-*

dob „teiu”). Ungurescul *Szilágy* a existat și există încă. În documente se întâlnește „districtus Zylag” în a. 1331 (*Urkundenbuch*, I 447), „provincia Zilagh” în a. 1380 (*Urk.*, II 532) ș. a. m. d. Astăzi județul Sălagiului se numește ungurește *Szilágy vármegye*. Nici nu se poate spune *Szilágyság vármegye*. *Szilágy* e forma mai veche, iar *Szilágyság* e o formă mai nouă care s'a născut din cea dintâiu când sufixul *-ágy* din aceasta n'a mai fost simțit ca colectiv, ori chiar n'a mai fost simțit de loc. Ea a trăit și trăește și acum alături de *Szilágy* ca și, d. p., *Szepesség* alături de *Szepes Zips*) etc.

Evident, ung. *Szilágyság* nu ne-ar fi putut da în românește *Sălagiu*, ci *Sălăgiság* ori *Sălășag* (mai greu *Sălășug*, cum crede Dl Marțian). Dar am spus eu undeva că românescul *Sălagiu* s'a născut din ung. *Szilágy-ság*? Il desfid pe „scrupulosul” meu critic să-mi arate unde am făcut aceasta. Dl Marțian se răsboiește iarăși cu morile de vânt.

Ca să iasă din încurcătura în care vârat singur, ingenios, cum este, Dl Marțian „aplică” numai decât la cuvântul slavon *selo* „sat” inexistența sufix daco-românesc *-ad* (dacă acest sufix s'ar fi „aplicat” în slavonește, ar fi trebuit să ne rămână derivatul făcut cu el din *selo* în careva din limbile slavice) și alcătuiește astfel prototipul **selad* din care s'ar fi format *Sălagiu* românește, căci „numirea ungurească s'a format din cea românească” (p. 7).

Serios, nu glumești, Dl Marțian? Puteai să te gândești mai bine la franțuzesul „salade”. Cel puțin propuneai ca etimon o „salată” adevărată.

Această etimologie a Dlui Marțian ne aduce aminte altă etimologie a Dsale, tot atât de „ingenioasă” ca și aceasta, publicată în *Transilvania*, LI, (1920), No. 4, pp. 480—482. E vorba de numirea satului *Asinip* (ungurește *Asszonynepe*, săsește *Frauenvolk*), pe care, identificându-l cu un *Acinipo* celtiberic (care, după obiceiul, nu ni se spune de unde e scos), îl derivă tocmai din lat. *acinu[s]* „boabă” ori *asinu[s]* „măgar” + grecescul *ἵππος* „cal”. Cu un cuvânt ne dă un adevărat specimen de „catâr” filologic. Nu era mai bine să se gândească Dl Marțian că, precum pentru a explica numirea satului *Frăua* trebuie să pornim de la numirea săsească a acestuia, *Frauentorf*, care s'a tradus în ungurește cu *Asszonyfalva*, tot așa și în cazul lui *Asinip* punctul de plecare trebuie să fie vreo numire streină, în acest caz cea ungurească? Alături de *Asszonynepe*, care se întâlnește în documente încă din a. 1197 (cf. *Urk.* I 3), a putut

să existe și forma *Asszonynepe* care dă în românește exact *Asânip*, *Asiñip*.

Invențiile de sufixe altfel nu trebuie să ne mire la Dl Marțian. Când are nevoie inventează el și cuvinte: Astfel în un articol publicat în *Transilvania*, XLVI (1915), în care, ca și Rösler cel detestat de Dsa, leagă numărarea gotică a Ardealului, *Caucaland*, de numirea geografică săsească *Kokel* a Târnavei, pentru a dovedi că *Târnavă* slavoromânească nu e decât o traducere a unui cuvânt gotic mai vechiu (în 1915 era mare nevoie de Goji în Ardeal!), făurește cuvântul gotic *Kukul* „spin” din care derivă apoi pe *Kokeland* și pe săsescul *Kokel*. Un astfel de cuvânt gotic însă nu există. Dicționarele etimologice germane nu dau nici vreun radical apropiat german și astfel învățații sași și astăzi sânt nevoiți să admită pentru *Kokel* (săș. *Keake*) originea ungurească.¹⁾

Dar Dl Marțian își inchipue că și alții fac cum face el. Mă învinovățește deci că „adaug” la „comoara lexicală inventată” de Rösler și Hunfalvy, „la lumina” căroră lucrez (se putea altfel?), trei cuvinte nouă: *filear*, *feleheart* și *gingaș* (p. 12). Cu aceste forme, care se întâlnesc alături de *filer* și *felehart*, voiam să dovedesc adecă că formă *Ardeal* alături de *Ardeleiu* s'a putut naște chiar și din *Erdély*, nu numai din *Erdő-elü*, *Erde-elv*, *Erde-el*, formă ungurească dinainte de 1390. În elemente mai vechi venite la noi din ungurește adecă și *e*, nu numai *e*, a dat uneori *ea* (p. 236). Formele, pe care le dam, nu erau singurele care se pot da și mi se păreau atât de sigure, încât nu mai arătam textele în care se găsesc. Nu mi-a venit în minte că Dl Marțian, care nu citează aproape nici o pagină din scrierile pe care le întrebuințează, va fi atât de „scrupulos” astă dată și se va îndoi de existența lor. Dar ele există și etimologiile lor din ungurește sânt recunoscute. Dacă *gingaș* (< ung. *gyengés*, *zsengeš*, cf. *gyenge*), mai ales în sensul de „delicat” poate lipsi din dicționarul unui fost militar ca Dl Marțian, el nu lipsește din limba românească veche și nouă. *Dicționarul Academiei Române*, II, IV 268 dă nu mai puțin de 48 rânduri de citate în care se găsește.²⁾

Forma veche *filear* și *fileariu* (< ung. *fillér*), se găsește, cum se poate vedea iarăși din *Dict. Acad.* II, II 122—3 în Tetraevangheliarul lui Radu din Mănăstirea (a. 1574), 217 (Au nu doao pasăreale prețuescu-se într'u fileariu); cum atestă Cihac, II 499 în Noul Tes-

¹⁾ Acest presupus **selad* ar fi trebuit să-și păstreze în românește această formă, ca și *gramad* < sl. *gramada* etc., în care *ad* însă nu poate fi considerat ca sufix românesc, dat fiind faptul că cuvântul a fost luat din slavonește așa cum e. Un sufix *-ad* însă nu există decât dialectul aromân, cf. G. Pascu, *Sufixe românești*, București, 1916, p. 380.

²⁾ Cf. G. Kiach, *Zur Wortforschung in Korrespondenzblatt*, XLVII (1924), No. 4—6, p. 25, și Melich J., *Küküllő*, în *Erdélyi Irodalmi Szemle*, LVI (I) — 1924, No. 9—10, pp. 359—366. Articolul lui Melich merită să fie discutat și din punct de vedere românesc mai amănunțit.

³⁾ Pentru etimologie cf. mai întâiu G. Alexics, *M. El.*, p. 110. Cuvântul unguresc a pătruns în altă formă și în limbile slavice, cf. Berneker, *SEW*, 300. Românescul *gingaș*, *gingaș* e a întors iarăși la Secuș și Ungurii din Ardeal în forma *zsingás*, *dsingás*, *csingás* v. *Szinnyet*, *MTSz.* II, 1077.

tament dela 1648, Mat. 10, 29 (au nu doao paseri se vând într'un felear) ș. a. m. d. Pentru feleherț și feleharț „crucea carului” (< ung. felhér), care e cel mai puțin cunoscut. îi reproduc D-lui Marțian toate citatele date de Dicț. Acad. II, II 93: Feleherț ș. a.

„Boii-i vei prinde'n jug, vaca vei lega-o'n feleherțul dinapoi, iar tu vei șede pe feleherțul dinainte (ciacław) și-i mâna boii încet. (Reteganul P. IV 26/22). Feleheart, ap. Mândrescu, Ung. 70. La osia dinainte, peste perinocul dinainte stă vârtejul, căpătâiul sau felihertul care nu-i fixat pe perinoc, ci se poate mișca pe aceste împrejurul unui cuiu” (Pamfile, I. C. 131). La roate, viștea are felihart, de care se acață crucile de care trag caii, (Brebeneț, Gr. P.)

Puteam să mai înșir și alte cuvinte de acest fel; așa pe fel, feliu alături de mai vechiul fealiu < -félé (Dicț. Acad. II, II, 91—2), pe jeleriu alături de mai vechiul jeleariu < ung. zsellér (jelearii carii lăcuiesc în casa mea la Cipariu, Anal. lit., 118 din Sicriul de aur, a. 1683). Nu pot spune de bună seamă dacă viteaz, ne-a venit din ung. vitéz ori din rus. vitiaz (< p.-sl. vitenzu). Dar e sigur că și tolceriu (Ardeal) < ung. tölcser, teujeriu (Bihor) < ung. tőzsér etc. au trebuit să aibă mai demult forme cu ea, căci numai prin o reducere a diftongului, ca cea din leage > lege etc., este explicabilă în mod acceptabil rostirea cu e deschis, nu-cu e închis ori i, a acestor cuvinte.

Vorba D-lui Marțian că nu e „competent” să se exprime asupra „acestei noi contribuții la tezaurul limbii românești”, mult mai veche însă decât Dsa însuși, se adeverește pe deplin. Dar dacă singur vede că nu e „competent”, n'ar fi mai bine să tacă?

Am amintit că D-lui Marțian de obicei nu citează scrierile pe care le întrebunțează și mai ales uită paginile acestora. Rar de tot se abate dela acest obicei. Dar cetitorul se înșală dacă crede că poate pune temeiul pe citatele D-lui Marțian. În ele se găsește ce-i trebuie D-sale, nu ce e în respectiva carte. Iată un exemplu. În Evoluția, I. c., p. 5, D-lui Marțian scrie: „Astfel este constatat că la scriitorii bizantini era în uz numirea Ardalos pentru Ardealul nostru încă pe timpurile când Ungurii nu erau trecuți pe teritor european” (I. W. Nagel, Geographische Namenkunde, Leipzig & Wien, 1903, pag. 12). Eu citisem lucrarea lui Nagel chiar din exemplarul D-lui Marțian. Când mi-am scris articolul, nu-l mai aveam. Dar eram sigur că Nagel spune altfel lucrurile. Știam apoi din lecturile mele că forma Ardalos, nici odată nu e întrebunțată pentru a numi „Ardealul nostru”, ci e numele fiului lui Vulcan, după care credeau unii că s'ar fi putut numi ținutul „neprecizat anume în Nord” în care acesta era cinstit. Mai întâiu

Chalcocondylas întrebunțează pe la 1470 forma Ardelion pentru a numi Ardealul însuși. Această formă, târzie însă, reproduce cu siguranță fie pe ung. Erdély, fie pe rom. Ardeal ș. Ardeliu, ori chiar un slavo-român Ardeliu al cancelariilor Domnilor români. Acestea au fost motivele pentru care, ne mai având cartea și nepunând controla citatul d-lui Marțian, am scris pe p. 234: „Revenind asupra chestiunii, D-lui Marțian mai adaugă în sprijinul teoriei sale, după I. W. Nagel, Geographische Namenkunde, Leipzig, 1903, p. 12, că Bizantinii întrebunțau numele Ardalos”, iar ca să atenuez exagerarea D-lui Marțian, în citatele căruia nu m'am încrezut nici odată, și să-l apropiu de adevăr, adăugeam Ardalos „însemna un teritor (neprecizat anume) în Nord.” Dar D-lui Marțian nu-i place adevărul, se repede deci acum (p. 9) cu citatul din Nagel: „Ebenso unpassend ist Erdély aus „erdölö” Wald jenseits gedeutet worden, da ein älteres byzantinisches Ardalion vorliegt” și constată că „în acest citat nu se găsește ce-i atribuie D-lui Drăganu”.

Cetitorul obiectiv însă va constata mai curând împreună cu mine că nu se găsește ce-i atribuia D-lui Marțian: forma „Ardalos” „pe timpurile când Ungurii nu erau trecuți pe teritoriu european”. Iar forma Ardalion din citatul mai nou al D-lui Marțian se referă evident la Ardelion al lui Chalcocondylas și n'are nici o valoare.

Să urmărim însă mai departe articolul D-lui Marțian! D-lui Marțian se îndărătnicește să persiste în o seamă de idei fixe pe care le are. Pe p. 236 spuneam în notă că „în -ely din Erdély n'aveam a face cu sufixul -ely, cum afirmă Tiktin și cum crede Marțian, nici cu prepozitivul elö = „înainte” sau cu postpozitivele elé și elött,“ ci e vorba de un substantiv. Dar de geaba bați toaca la urechea surdului. Pentru D-lui Marțian și acum acest „-ely” este când „postpoziția” eleu, eleve, el (p. 9), când „sufixul propriu” -ely (p. 10). Pentru a-și confirma părerea din urmă (părerile d-sale schimbă de pe o pagină pe alta), ia de pe p. 236 a lucrării mele cuvintele „Ov. Densusianu, Hist. l. roum., I, p. 376” — locul în care arătam că și acest învățat filolog al nostru admite originea ungurească a lui Ardeal, dar ca și Tiktin, Dicț. -rom. -germ. p. 90, și el vede greșit un sufix -ely în ungureșul Erdély, — și-l întoarce împotriva mea¹⁾.

Acum, cum arată Simonyi, Tüzetes magyar nyelvten, I, p. 498—9 și Die ungarische Sprache, Strassburg, 1907, p. 334—5, sufixul -ely e un sufix de verbal, astăzi neproductiv. Iar dacă -ely derivă numai din verbe, firește n'a putut să derive pe Erdély din erdő care e substantiv, căci, vorba

¹⁾ Sânt sigur că, dacă D-lui Marțian și-ar fi dat osteneala să citească și înțeleagă cartea D-lui Densusianu până la p. 379, n'ar fi putut să scrie imposibilitățile filologice pe care le-a scris.

D-lui Marțian, n'ar fi fost „în concordanță cu cerințele gramaticei unguerești”. Cât privește felul cum s'a născut ungureșul Erdély, îi citez iarăși din lucrarea lui Simonyi, a cărei autoritate în materie de limbă ungurească cred că nu poate fi considerată mai pe jos de aceea a D-lui Marțian însuși, : „In sfârșit trebuie să mai amintesc de substantivul elü, elv, care a însemnat un spațiu de dincolo de ceva, și care se găsește și în numele Erdély și Havaselföld. Numele Ardealului în cronicile vechi e Erdeu-elu, Erdeu-elev, Erdew-elwe, iar acestea se pot ceti: Erdö-elu, Erdö-elö, Erdö-elve; acest nume înseamnă Trans-silvania, ținut de dincolo de pădure. Havaselföld-ul de astăzi la cei vechi e Havaselföld și Havaselve. Dar în Cluj și astăzi se găsește Hid-elve. (cf. Hyheleu villa 1272, Czinar și malom-elve în Trei-scaune, M. Ny. VI, 229), (Tüzetes magyar nyelvten, I, p. 339; cf. și Die ungarische Sprache, p. 275).

Ei bine, după celea arătate mai sus, un pseudo-filolog, de competența d-lui Marțian, care nici nu înțelege ce cetește, are căderea să constate „cât de superficiale sunt” (p. 15) celelalte etimologii ungurești pe care le-am dat pentru a explica o seamă de localități de pe Valea Someșului de sus (Ordou. Hordou din erdőövö „Waldhüter”; Vărarea din *Văralea din vărálja; Șanț din ung. sánc ori sás. Schönz; Leșu din les; Bichigiu din bikigy = bükk-ügy „fons fagi”: Nimigea din Néma s. Nim, nume de persoană „gye s. ügye”)? Și aceasta pe motivul că în aceste regiuni „nu au locuit nici odată Unguri și nu locuiesc nici în prezent (nici în Nimigea-Ungurească, D-le Marțian? și că „poporul nostru este conservativ în toponimic, lucru de care nu-mi „dau seama” (p. 16).

Și dacă întrebunțează apucături ca cele arătate mai sus, arătând totală lipsă de pregătire științifică pentru o lucrare în materie de filologie, mai are dreptul să spună despre ceea ce scrie altul că „nu poate fi luat în serios”? (p. 13).

Să luăm pe rând și aceste obiecțiuni.

Pentru a dovedi că forma mai nouă Ardeliu a numelui Ardealului trebuie să fie și ea destul de veche, să ne fi venit adecă curând după 1390 când se întâlnește mai întâiu în documentele ungurești forma Erdel care se poate ceti Erdély¹⁾, citam formele Erudelu, Ierudel, Ar eliu, ardelski, ardelski, erdelska, ardelska, întâlnite între 1432—1508 în documentele slavo-

¹⁾ Îndoială aveam numai în privința Telciului < ung. telki, care ar putea fi și din slavoneșul telici „vitul” (p. 253). Aceasta îndoială mi-o potentează faptul că și în Boemia găsim forma Telci, iar în Moravia Teltsch, cf. Kisch, Korrespondenzblatt. XLVII — 1924, p. 37. Pentru Nimigea cf. și sás. Nindref din * Nindref, ap. Kisch, Nordsiebenbürgisches Namenbuch, Sibiu, 1907, p. 95.

²⁾ Pentru muierea consonanței finale în ungurește, de care se îndoiește d-lui Marțian (p. 10), cf. rom. (răciun din lat. calationem, care, după Schuchardt etc., a dat slav. kračun, ung. karácson și karácsony.

române publicate de I. Bogdan, o. c. p. 49, 50, 51, 102, 103, 110, 145, 215, 216, 223, 224, 225, 226, 273, 279, 361 și 382. Dl Marțian nu înțelege pentru ce fac eu această citare, ci se gândește la forma *Ardeal* și se năpustește numai decât, strigând sus și tare, dar având totuși grija, în infierbântarea care l-a cuprins, să omită tocmai forma *Ardeliu* care i se părea că-i strică socoteala: „acești termeni nu pot fi considerați nici în un caz, de aparținători patrimoniului limbii românești, ci ei sunt și vor rămâne termeni ai limbii în care au fost scriși. În consecință nu-i revine d-lui Drăganu meritul de a fi descoperit (?) termenii românești anteriori numirii *Ardeal* din prezent“ (o sancta simplicitas, mi-am revendicat eu vre-un merit utilizând științific, din punctul meu de vedere, documentele publicate de I. Bogdan¹⁾... „bazat pe o pretinsă romanitate a pisarilor“, care e „din domeniul fantaziei“ (p. 13).

* Dacă e ceva „din domeniul fantaziei“, sunt afirmațiile D-lui Marțian care nici acum nu pricepe românește și nu controlează ce spune.

Fără îndoială la curțile românești vor fi fost, mai ales la început, și gramatici sau dieci streini, dar cei mai mulți erau Români. „Limba bulgărească o scriau scriitorii de profesie, în primul rând gramaticii sau diacii, cari o învățau în școlile primitive anexate pe lângă mănăstiri și cancelariile domnești, unde prin tradiție și formulare se păstrau și formulele documentelor“, ne spune I. Bogdan, o. c., p. XXXV. Mănăstirile și cancelariile erau românești, iar școlile de slavonește de pe lângă ele trebuiau să fie cercetate în cea mai mare parte de Români în a căror țară se găseau și pentru care erau făcute. Din nefericire numai la puține din documentele publicate în lucrarea citată a lui I. Bogdan se indică numele diecilor sau gramaticilor, care au scris, și ale logofetilor, care de obicei au dictat documentele. Iată-le totuși: 1) dieci sau gramatici: *Nicula* a. 1431 (p. 33), *Mihail* a. 1437 (p. 72), *Ioldea* a. 1460 (p. 103), *Vulpaș* a. 1468 (p. 114), *Tatul* din Râjnov a. 1482—1496 (p. 205), *Mihail* și *Baico* a. 1413 (p. 4); 2) logofeți: *Baldovin* a. 1413 (p. 4), *Gheghina* a. 1421 (p. 12), *Coico* a. 1422 (p. 16) etc. La acestea mai putem adăuga alte nume scoase de însuși Bogdan din alte documente, o. c., p. XXXV: a) dieci sau gramatici: *Voico* a. 1514, *Marcea* a. 1524, *Tudoran* a. 1526, *Oprea* a. 1534, *Florea* a. 1534, *Bogdan* a. 1573, 1575, 1577, *Neagoe* a. 1575, *Stan* a. 1587; pe *Radul* gramaticul din Mănicești (a. 1574), pe *Tudoran* diacul pomenit în *Evangelhii* lui *Coresi* de la 1560—61 etc.; 2) logofeți: *Mihail* a. 1415, *Tatul* a. 1527, *Lăudat* a. 1571, *Mogoș* a. 1591 și 1592 ș. a. Acum, dacă unele din aceste nume sânt evi-

dent streine, dacă în privința altora ar putea încăpea îndoială, este sigur însă că *Tatul*, *Vulpaș*, *Neagoe*, *Florea*, *Oprea*, *Radul*, *Lăudat*, și încă câteva, nu pot fi decât românești. Majoritatea diecilor deci era românească. Și căți trebuie să fi fost Români dintre cei ce nu și-au indicat numele?

Elementele ungurești, săsești și românești din limba slavonă sau vechi-bulgară a acestor dieci, și în urmare și formele respective ale românescului *Ardeal* și ungurescului *Erdely*, au intrat prin limba pe care o vorbiau acești dieci și prin aceea care se vorbea la curte, cea românească. Cel puțin așa ne spune I. Bogdan, o. c., p. XXXII—XXXIII: „Din punctul de vedere lexical, limba documentelor noastre se caracterizează, în raport cu mediobulgara sec. XII—XIV, printr-o sumă mai mare de elemente bizantine și neogrecești, prin numeroase elemente turcești, care pătrunseseră în sec. XV în toate limbile din peninsula balcanică, prin elementele ungurești, săsești și românești, care n'aveau cum să străbată în limba vorbită în Bulgaria“.

Dacă s'a înșelat Bogdan, care a fost cel mai bun specialist în această materie la noi, m'am înșelat și eu, și persist cu îndărătnicie în această înșelare, „din domeniul fantaziei“ după Dl Marțian, dar atât de întemeiată altfel. Dl Marțian poate să creadă cât îi place că „ei sunt și vor rămâne termeni ai limbii în care au fost scriși“, dar, vorba e pe ce se întemeiază?

Dl Marțian uită că numirile topice nu le dă totdeauna poporul însuși.¹⁾ ci de cele multe ori stăpânitorul, administrația. Cât privește apoi numirile de origine ungurească din Valea Someșului de sus, am arătat că ele ori sânt date „în legătură cu castrul care a trebuit să existe odinioară la Rodna“ și care era al regelui unguresc și putea deci să fie administrat ungurește, în vreme ce băile, cu băieși de deosebită neamuri, erau ale reginei (249—250); — ori sânt numiri care derivă din nume de posesori sau privesc hotărnicia dintre aceștia. Unguri nu sânt nici în Valea Șieului și a Șieuului. Cu toate acestea numele râului Șieu, ca și săs. *Schogen*, e de origine ungurească (*Sajó* = *Savjő* „râu sărat“). Unguresc e și *Ineu*, fie din ung. *Unő* „vițea, junincă“ (cf. săs. *Kuhhorn*, apoi *Raräu* > ung. *răró* „un fel de șoim“ și *Ciahlău*, adecă *cealhău* < ung. *csahló* „un fel de vultur“ v. Pușcariu, *Dacoromania*, III 673—5) ori din *Jenő*, numele proprietarului, ca și *Cătmanii* (< ung. *Kelemen*, care în a. 1228 se numesc „alpes Clementis“, *Urk.* I 49; *Cepanul* din *Csepán*, corespondentul unguresc al p.-sl., ceh., sloy. *Ščepan* = „Ștefan“, cf. *Gombocz-*

¹⁾ Numiri mai nouă, date de însuși poporul românesc din Valea Rodnei, am arătat că sânt: *Mititei* s. *Mititel*, *Poiana*, *Poieni*, *Măgura*, *Găureni*, *Runc*, *Suplău*, *Strâmba*, *Lușca*, *Lunca* și *Valea Vinului* (p. 257).

Melich, *MEtSz.* 941—3; numele satului din apropierea Năsăudului se întâlnește mai întâiu în a. 1380, *Urk.* II 514) etc. Documentele istorice ne dovedesc că tot după proprietar a fost numit și *Heniul* („Iohannes dictus *Henel* de *Bystricia*“, săsește și *Henel*, avea încă în a. 1334 și 1366 posesiuni în apropierea Iadului din jud. Bistrița-Năsăud, cf. *Urk.*, I 459, 460, 461 și II 270), *Beneșul* (un comite *Benuș* lat. *Benedictus*, care trebuie cetit *Benuș*, săs. *Benš* s. *Beneš*, avea posesiuni în ținutul Rodnei între 1296—1313, *Urk.* I 203—5; *Beneș* ca nume de familie se întâlnește și astăzi la Sașii din Bistrița și Reghin; cf. și ceh. *Beněš*), *Benediug* (< ung. *Beneduk*, *Benedug*, forme mai vechi ale lui *Benedek* = lat. *Benedictus*) ș. a. Unguresc e *Nimitiul* s. *Mintiul* < *Németi* (indicând o populație mai veche de origine germană²⁾); mai în jos pe Someș apoi: *Agrieș* < *Egres*, *Curtuiș* < *Körtvélyes*, *Odorheiu* < *Udvarhely*, *Mogoșmort* < *Magasmart*, *Vireag* < *Virág*, *Diug* < *Dög*, *Uriu*, *Urișor* < *Or*, *Cuzdroara* < * *Cuzrioara* (cf. *Izdrail* — *Izrail* etc.) < * *Cuzdroara* < *Kozárvár*, mai vechiu *Kozárvár*, a. 1261, *Urk.* I 85), *Arpașteu* < *Árpástó* ș. a. m. d. Am putea să continuăm în acest chip încă câteva pagini. Și ce s'a pretrecut din jos de Beclean, unde, cum dovedesc rămășițele arheologice, viața romană pare să fi fost cel puțin tot așa de intensă ca și la Rodna, de ce nu s'ar fi putut întâmpla de la Beclean pe Valea Someșului în sus? Faptul că *Szamosujvár*, chiar dacă e vechiu, n'a putut să înlăture pe *Gherla* și mai veche (*Gerlahid*) se întâlnește în documente încă în a. 1291, *Urk.* I 170), nu spune nimic. Cel dintâiu a numit la început numai cetatea, care un oarecare timp a putut să se administreze deosebit de așezarea născută pe posesiunea lui *Gerlach*, după care s'a numit *Gherla*, cum a arătat Dl G. Kisch (cf. *Nss. Nbuch*, 43, 94 și *Dacoromania*, III 938). Dar un exemplu viu de felul cum prind numirile date de administrație este ceea ce era să se întâmple cu *Ilva* mică dacă ar mai fi dăinuit stăpânirea ungurească. În vremea din urmă țărani noștri nu mai vorbeau decât de *Chișilva* < ung. *Kisilva*).

Cât privește conservatismul popoului românesc în păstrarea numelor topice, nu se poate spune că nu l-am avut în vedere la cercetarea originii numelor de localități de pe Valea Rodnei. Am arătat doar că avem o întregă serie de numiri de origine slavă mai vechi decât cele de origine săsească ori unguerească (*Rodna*, *Rogna*, *Rocna* < sl. *Rudna*; *Ilva*, *Ilua* < sl. *ilova* < *ilu* + suf.

²⁾ Cf. Kisch, *Nordstiebenbürgisches Namenbuch*, p. 67, 55, 15 Dl Marțian crede că spune lucruri nouă explicând acum în Arhiva Someșană Nr. 1, p. 17 numele muntelui *Beneș* în felul cum l-a explicat Kisch în 1907.

³⁾ Cf. Kisch, *ibid.*, p. 93.

ova: *Salua, Salva* < *salo* + suf. *ova*; *Zagra* < sl. *Za-gora* „peste deal”, „din colo de deal”; *Mocod* probabil din sl. *mak* + suf. slav-ov + suf. ung.-d. *Năsăud* < sl. *nasovu* „împlutură” + suf. ung.-d. ori „spre” + *săvodu* „cotitură” ori „intertiatio”,¹⁾ iar mai pe urmă am adaus și *Bărgăul* < sl. * „*bārgu* + suf.-ov „înfundătură”, „văgăună”, *Dacoromania*, III, 940). — Am tras și conclusia care mi se impunea și care nu e de loc în sensul însinuațiilor D-lui Marțian: „Toponimia Văii Rodnei cercetată științific, cum se vede din cele expuse, cuprinde în sine întreagă istoria acestei văi, dovedindu-se că populația cea mai veche e cea românească care ne-a păstrat unii termeni vechi de origine slavonă pe care astăzi nu-i mai înțelegem, chiar și o seamă din numirile ungurești au la bază numiri mai vechi slavo-românești. Peste populația românească mai veche s-au așezat coloniștii unguri și sași veniți să lucreze în băile Rodnei și să apere pasul. Populația românească cu timpul a cucerit tot mai mult teren, dând naștere la așezări nouă” (p. 257—9). E și aceasta teoria lui Rösler și Hunfalvy, D-le Marțian?

Drept răspuns la „verdictele” distructive ale D-lui Marțian aș putea să întore foaia. Dacă D-sa e tot atât de „distins arheolog”, cum îi place să fie tămăiat, pe cât e de strălucit „tracolog” și „filolog”, dacă plagiază, compilează, falsifică și inventează și în arheologie ca și în filologie, ce valoare vor mai fi prezentând repertoriile și studiile sale arheologice? N-am răgazul să insist mai amănunțit asupra lor. Totuși nu pot să nu dau un singur exemplu caracteristic.

În un articol cu titlu *Napoca—Porolissu*, publicat în *Conv. lit.* No. 4 din 1909, Dl Marțian încearcă o nouă localizare a localităților romane anunțate în titlu. Cum arată însă dl V. Motogna, *Stăpânirea romană în Valea Someșului*, în Anuarul liceului „Andrei Mureșianu” din Dej pe 1923/24, p. 11—13, Dl Marțian „nu pomeneste nimic” de localizarea castror și localităților romane de pe Valea Someșului făcută de Goos—Kiepert—Ornstein, pe care probabil n-o cunoaște, ci se mărginește numai la părerea mai veche a lui Mommsen și Torma. Așa de puțin înarmat pornește totuși la construirea de nouă ipoteze inadmisibile, pentru întărirea cărora vede „impozante castru romane” acoperite de grădini și case (subt care, firește,

nu se prea poate controla), când poate fi vorba cel mult de o cetate de lemn ori piatră clădită prin sec. XV, pentru a împiedeca revoltele țărănești, și cunoscută în sec. XVI. Dacă Dl Marțian vede închipuirii, cetăți și castele din basme în ținutul pe care l cunoaște mai bine, ce-o fi văzut în celelalte locuri indicate în repertoriile Dsale?

Și cel puțin dacă ar ști spune frumos d-l Marțian ceea ce compilează de la unii și de alții! Dar expunerea lui e atât de încurcată, încât la fiecare pas trebuie să te căznești ca să înțelegi ce are de gând să spună. Acest fapt se poate explica în două chipuri: ori nu știe ce ar vrea să spună, ori nu știe cum trebuie să spună. În cazul D-l Marțian mi se pare că e vorba și de una, și de alta. Exemple de fraze încurcate și de neînțeles se găsesc pe fie-care pagină.

A colecționa numeroase cărți vechi și nouă, a le privi și răsfoi chiar, nu-i dă cuiva dreptul de a se considera numai decât mare savant, specialist în deosebite materii. Învățăturii îi trebuie o anumită pregătire specială, un fel de gândire deosebit, spirit de observare critică și coordonare, precum și dar de expunere. Altfel rămâne simplu *bibliofol*, *diletant*, un fel de „vierme de cartă” cu patimi foarte laudabile.

Firește tot așa e și cu arheologia. „Dacă ea se servă și profită de acea minuțioasă curiositate care face pe anticar să scormonească și să dibuească ori unde rămășițele trecutului, apoi ea numai prin cumpăna și prin dreptariul arheologului, se suie pe treapta științelor. Unul, cu o ardoare adesea numai instinctivă, descopere, culege și strânge toate rămășițele trecutului; cellalt, prin o cunoștință întinsă a faptelor și a monumentelor și prin o critică sănătoasă, alege și judecă însemnătatea acelor rămășițe în raport cu cultura din trecut a omenirii. Unul e zidarul care adună și așterne simetric straturile de peatră; cellalt e artistul, priceput și prevăzător, care combină și înalță edificiul” (A. Odobescu, *Istoria arheologiei*, București, 1877, p. 6).

După cele ce am arătat mai sus, D-l Marțian poate cumpăni singur care dintre numele acestea este atributul care i se cuvine, atât când e vorba de cărți, cât și de alte lucruri vechi. În ori ce caz îi aduc aminte să-și urmeze o vorbă a D-sale, spusă cu plăcere în limba lui Árpád prietenilor care nu-și cunoșteau atribuțiile: „Cine nu știe arăpește, să nu vorbească arăpește”, sau pe lătinie: „ne sutor ultra crepidam”.

Și acum de încheiere încă un cuvânt. Fără ieșirea pătimașă a D-lui Marțian, de bună seamă nu urmă nici răspunsul pe care, cu tot regretul pe care-l am, a trebuit să-l dau în

tonul celei dintăiu. Dl Marțian mi-a împrumutat o serie de cărți pe care le-am cercetat. Din meritul ce mi-a revenit pe urma studiilor făcute m'am îngrijit totdeauna ca să se resfrângă și asupra dlui Marțian partea ce i se cuvenia. Îi sânt mulțămitor și acum pentru că, mi le-a dat. Dar pentru aceasta n'a avut și nu are dreptul să-mi ceară să-i admit toate părerile și când ele nu sânt juste. Știu că mai întâiu această independență și apoi pușinătatea mea n'au mulțămît niciodată și nu mulțămesc nici acum firea caprițioasă și avidă de glorie și tămăieri a D-lui Marțian, care le-a căutat pe acestea totdeauna în anturajul celor sus puși.

Din această pricină Dl Marțian nu mi-a arătat și oferit (firește, eu nu i le-am cerut) niciodată mie mai întâiu cărțile pe care i le-am studiat. Cele mai multe din ele au trecut prin mâinile a cel puțin doi cercetători până au ajuns la mine. Și atunci Dl Marțian s'a gândit la mine numai pentru că alții nu i le-au învrednicit de atenția cuvenită. Chiar și codicele care îi poartă acum numele a făcut acest peregrinaj Părți din el (spre norocul meu tocmai cele fără nici a importanță) a comunicat Dl Marțian chiar și dlui N. Iorga, cum se poate vedea din AAR. XXXVI, ist, p. 163. Să nu creadă cineva că Dl Marțian a găsit cu cale să-mi spună un cuvânt despre aceasta. Știa că atunci n'o să-i studiez manuscrisul. Lucrarea mea, după vreo trei ani de studiu, era tocmai în curs de tipărire când am ajuns să cetesc notița citată a D-lui Iorga. Ca să mai dau un singur caz caracteristic, același lucru mi s'a întâmplat în vara anului 1922 cu alt manuscris, care fusese și pe ea alții înainte de a ajunge la mine, pe care iarăși nu i l-am cerut, deoarece, fiind ocupat în altă direcție, n'aveam timpul necesar ca să i-l studiez. Urmarea a fost că, deodată cu Dl A. Rosetti în *Romania* No. 191 pe Iulie 1922, pp. 321—334, am publicat și eu în *Dacoromania* II (1923), pp. 582—592 un studiu în care vorbiam de un catehism românesc rotacizant de la începutul acestui manuscris. Cetitorul își poate închipui ce ochi mari am făcut atât eu, cât și Dl Rosetti când ne-am văzut întruniți de la distanțe atât de mari, unul de la Paris, celalalt de la Cluj, pentru a studia același manuscris. A iditatea de glorie cu ori ce preț l-a dus pe dl Marțian la lipsă de loialitate și duplicitate care putea să fie fatală pentru un cercetător mai puțin serios.

Am ținut să dau și aceste lămuriri aceluora pe care îi va fi surprins agresiunea nesocotită a D-lui Marțian și răspunsul meritat pe care l-a primit.

Cluj, 28 Decemvrie 1924.

N. Drăganu.

¹⁾ Kisch, o. c. p. 93 spune: „Zu slav. noss(en) „Ort mit vorspringendem Berg” (wozu die Lage stimmt”, iar G. Keintzel, *Archiv der Ver. für sieb. Landeskunde*; XXVI—1894, p. 195, fără a preciza radicalul (se pare însă că se gândește la ung. *asszú* „uscat”, de aici *Asszód*) crede că n de la începutul lui *Năsăud* este un n proleptic neorganic ivit în gura populației săsești din regiunea Bistriței de care se ținea *Năsăudul* din punct de vedere administrativ, după felul de rostire al acesteia. Numiri de origine săsească mai sânt pe Valea Rodnei *Maiuru* < *Meier*, *Feldru* < *sās*, *Feldrof*, *Felder* și compusele cu *Sân*: *Sângeorz* < *Sankt-Georgen* și *Sân-Iosif* < *Sankt-Iosef*.

RĂSPUNS LA UN „RĂSPUNS“.

Nu mă voi opri la cele spuse de d. N. Cartojan asupra priorității d-sale în aplicarea metodei de fixare a originalului unei traduceri prin reflexele numelor proprii, la un text românesc. Voiu releva numai, că, dacă studiul d-lui Mario Roques asupra Paliei de la Orăștie n'a apărut decât în 1913, adică trei ani după „Alexandria“ d-lui Cartojan, partea întâia a ediției învățatului frances eră tipărită încă din 1908—9, — cum se vede din „Anuarul Școlii Practice de Innalte-Studii“ din Paris pe acei ani (p. 75), — și că acest fapt fusese semnalat de mine, expres, în chiar recensia cărții d-lui Cartojan, din „Dacoromania“, III, p. 870. D. Roques putea deci spune, cu toată dreptatea, că metoda, aplicată de d. C. în determinarea prototipului sârb al „Alexandriei“, o întrebuințase anterior și d-sa, în stabilirea originii unui text vechiu-românesc.

Trec la partea care mă privește direct.

Mărturisesc, că, deși auzisem de mult că d. Cartojan pregătește un răspuns la recensiile mele din „Dacoromania“, tonul și spiritul acestui „răspuns“ m'au surprins. Cum să bănuiești, că un om, care-ți arată statornic cea mai deosebită stimă, care te consultă prin scrisori și-ți declară că l-ai convins, care-ți cere informații bibliografice și chiar cărți (uitând să le restituie, cu anii!), că un om, de a cărui activitate științifică te-ai interesat totdeauna cu simpatie și i-ai lăudat-o public în repețite rânduri, poate cloci un asemenea „răspuns“? Numai pentru că, vorbind de „excelenta monografie a d-lui Cartojan“ (sânt chiar cuvintele cu care începea prima mea recensie), am crezut onest și util, să-i atrag atenția și asupra unor greșeli?

„D. Bogrea... trece ușor peste munca mea... [urmează inventarierea acestei munci de jidovi]... pentru ca să releve, la amănunte... ce? — Greșeli de tipar! Oare este sigur d. Bogrea, că asemenea greșeli nu s'au strecurat și în articolele d-sale?“

Mai e nevoie să spunem, că numitul e sigur, din potrivă, că „asemenea greșeli“ fac, în tot ce păcatele a tipărit și dânsul, o uriașă concurență celorlalte feluri de greșeli? (Și „prinseră foarte mulți raci“ din ultima recensie usurpă locul lui „pieriră f. m. r.“!).

Noroc că, generos după ce fusese malițios, d. C. mă liniștește, asigurându-mă că „nu mă va urmă pe această pantă“, și se „mărginește“ să întrebe: „unde este obiectivitatea recensiei care stăruiește în 8 rânduri asupra greșelilor de tipar și nu spune un singur cuvânt, nici măcar despre ideile din miezul lucrării?“

Unde este „obiectivitatea“, nu știu, — fiindcă toți ne lăudăm că o avem și nimeni nu o are; la d. C. ea nu este, însă, în niciun caz. Pentru că

pasagiul incriminat din recensia mea (Dacoromania, I. c.) e acesta: „Greșeli de tipar sânt relativ puține (între ele, și „apoiu“, p. 24; de ce scrie, însă, d. C., consecvent: „femenin“, în loc de „feminin“?).“ Atât: 3 (adecă trei) rânduri, mari și late, în trei pagini de recensie! Și, atunci, sântem în drept să întrebăm, la rândul nostru, ce „obiectivitate“ e aceia, care face din trei: 8 și nu vede în toată recensia mea decât o banală erată? Sau crede d. C., că un „femenin“, scris peste tot așa, intră în aceiași categorie, comodă, a „greșelilor de tipar“? Și tot tiparul trebuie să expieze toate greșelile diacritice din textul editat? Zezării sânt, de sigur, oameni cu fantasmă (corectorul e acolo, ca să li-o înfrâneze!), dar să fi făcut ei: „Heltey“, din Helta (cum ai scrie: *Budey*, în loc de: *Budai*), — asta s'o creadă alții! Cetitorul imparțial va binevoi a recunoaște, că asemenea greșeli nu sânt simple „greșeli de tipar“ și că, într-o operă cu caracter istorico-filologic, asemenea amănunte nu sânt lipsite de orice importanță.

Dar d. C. îmi reproșează că n'am discutat păreri d-sale asupra localizării traducerii și nu mi-am precizat punctul de vedere asupra replicii d-sale la ideia exprimată de mine într-o recensie, că locul traducerii ar fi mai probabil, cum crede d. Iorga, în țările românești libere, decât în Ardeal, cum susține d. Cartojan, și că, totuși, „locul de riginie al primului traducător“ ar putea fi Bănatul. — Mărinimos ca de obicei, d. C. declară că „nu insistă asupra contradicției“ dintre „Banat ca loc de traducere“ (sic) și neacceptarea localizării traducerii „peste Munți“. — Numai cât, ce sânt eu de vină, dacă d. C. nu înțelege, că una e „locul de origine al traducătorului“ (care poate fi un Bănățean de obârșie, știutor de sârbește și familiarizat în același timp cu mediul cultural-politic din Principate) și alta, locul unde s'a făcut traducerea?

Acesta nu e însă singurul caz, în care d. C. se supără, fiindcă mă înțelege rău. În faptul, că relevând pe *Psoglav* al d-sale, am găsit prilejul de a pomeni pe meglenu *toĝlav* și neogrecismul *dracontopod*, d. C. vede o imputare, că „n'a adăogat“ d-sa aceste forme! Pentru orice om neprevenit e clar, totuși, că nedreptatea nu este de partea mea, care n'am făcut decât să însemn, ocașional, două glose interesante, ci de partea d-sale, care are aerul de a interzice recensienților să adauge alte lucruri decât acelea pe care d-sa însuși a crezut cu cale sau a fost în măsură de a le spune. — Privită supt un atare unghiu, era foarte firesc ca mențiunea articolului despre „l'ascension d'Alexandre“, — de o legătură atât de evidentă, totuși, cu iconografia „Ale-

xandriei“ noastre, — să scandalizeze pe d. C.

Sânt aici, față în față, două feluri, diametral opuse, de a concepe o recensie, care, după noi, nu e un simplu referat, rezumând, mai mult sau mai puțin critic, cuprinsul unei opere, ci și o contribuție proprie, prin adăuse și îndreptări.

Considerată în lumina acestei concepții, și pomenirea lui *Dardauș*, celui proscris de d. C. (evident fără rost, fiindcă, pe același motiv arbitrar, d-sa putea exclude pe oricare din celelalte nume, iar soliditatea unei asemenea cercetări nu câștigă nimic din descompletareei!) apare deplin justificată: „Pentru *Dardauș* voivodul (de ce l-a omis d. C.?), la *Novakovič*: *Dandaruș*, *Dardanus*... ar fi de amintit, poate, și ung. *dandáros*, „der *Fahnenträger*“ (de la *dandár*, „die *Schaar*, *Fahne*, *Brigade*“).“

De astădată însă d. C. se face vinovat de a procedare, pe care las altora grija de a califica precum merită. Anume, spre a da cetitorilor iluzia unei etimologisări în gol, d-sa trunchiază citatul reproduc mai sus, cum urmează; „Pentru *Dardauș*, voivodul... ar fi de amintit, poate, și ung. *dandáros*, „der *Fahnenträger*“ (de la *dandár*, die *Schaar*, etc.“), — omitând tocmai formele sârbești, care motivau apropierea de cuvântul maghiar. — pentru a putea continua astfel: „Nu cunosc așa de bine limba ungară) încât să-mi pot îngădui în cuprinsul acestei limbi (sic) stabiliri de etimologii [parcă de așa ceva a fost vorba], dar mă îndoiesc de apropierea propusă de d. B. între ungurescul *dandáros* și *Dardauș* al Alexandriei, aceea cu atât mai mult, cu cât chiar în emendarea și corectarea (sic) textelor românești d. B. se înșală câte odată [în deosebire de dl C., care e infailibil] și este lipsit [chiar când alții îi cer consultații?] de informația necesară“. — Așa; și, acum, vin crude, nimicitoare, „exemplele“!

Recensând a lucrare a dlui Leca Morariu, care, ca și mine și ca și d. Cartojan însuși, de altfel (v. *Alexandria* sa, 1922, p. 26, n. 1), — nu știa de publicarea anterioară a unui text similar de „Istoria Troadei“ în „Codicele Mateiu Voileanu“ (Sibiu 1891; cf. Pușcariu, *Ist. lit. rom.*, I. p. 169 sqq.) și afirma în introducere (p. 36) că manuscrisul editat de d-sa e „primul text de felul acesta publicat în românește“, mi-am permis să presupun că *kinovic* din pasagiul: „în gură Nilului, la un loc anume *kinovic* (sic), unde era o capiste“ s'ar putea explica printr-o corupție din *kinovie* (mânăstire), firește ca toponimic (cum sânt atâtea: *Mănăstur* lângă Cluj, *Monastir* s. *Bitule*, *Münster*, *Montreux*, etc.), dar având la bază, probabil, apelativul *chinovie*: textul vorbește, de fapt, de un templu păgân, iar „contextul cuvântului“ (resp. inițiala) nu se

opune deloc la această coniectură. -- D. C. descopere, însă, că acel *kinovic* e *Κανωβικόν* (στούμ), „după cum se poate încredința d. B. însuși, dacă va răsfroi pe Manasses [urmează citatul grecesc] sau pe Dorotheu de Monembasia [alt citat grecesc]”. — Dar, mai întâiu, dacă e vorba de numele faimosului braț apusean, de la *Canop*, al Nilului, de ce ține d. C. să-l caute, cu dsa, prin Manase și Doroteiu, când el există deja la Strabon sau Pliniu și se poate găsi ușor în orice dicționar sau tratat de geografie antică? Parcă nu știam noi, și fără de asta, că d. C. se joacă cu autorii bizantini? Apoi însă, și mai ales, — oricare ar fi adevărata forma originară a numelui din text, — ar putea afirma d. C., că deformarea atestată nu se datorește amestecului apelativului *chinovie*, întocmai după cum „femenin” al dsale se datorește influenței lui *femeiesc*? (Când Tesalia devine: „Fitalie”, explicația e firește alta: *Thetalia*, dubletul lui *Thessalia*).

Celelalte capete de acuzajă privesc, iarăși, crima mea de a nu mă fi mărghinit exclusiv la textul dlui C.

Mi se obiectează, în special, că, în legătură cu o notiță din „Analele Dobrogei”, vorbesc de Gog și Magog (pomeniți în „Alexandrie”), și neînduplecatul meu censor, care cu câteva rânduri mai sus cita pe Manase și Doroteiu pentru brațul kanobic, se crede îndreptățit să mă mustre că am citat pe Zonaras, în loc să citez Biblia sau, cel puțin, pe Georgios Monachos Hamartolos ori Georgios Synkellos ori Malalas (se știe, cum am observat deja, că literatura bizantină n'are niciun secret pentru d. N. Cartoian, care dispune de ea cu o ușurință ce ar face gelos și pe d. D. Russo!). Decât — iată cum stau. În adevăr, lucrurile: Că Biblia e izvorul de căpetenia pentru genealogia fiilor lui Iafet, aflasem și eu, măcar decând citam, în chiar articolul vizat de d. C. din „Analele Dobrogei”, III (p. 14 a extrasului): Geneza 10, 3 (pentru *Aschenaz*), Ezechiel 39, 1 și Apocalipsul (pentru Gog și Magog înșiși!). Adausul din recenzie, însă, privia, nu ascendența lui Magog, ci descendența lui, iar, în acest punct, nu Geneza, care dă numele lui Magog, împreună cu al celorlalți șase fii ai lui Iafet, ci Zonara mă putea interesa: la el numai am găsit atestată (și, când opera are indice, simpla referință ajunge!) forma plurală *Μαγώγα*, înglobând toată posteritatea fiului lui Iafet („Iapheti filii posterii”, nu: „posterii”, cum „emendează” d. C.), echivalată cu Sciții (*Σκυθῶν δὲ τὸν καλοῦνται*). Nuanța e, mi se pare, destul de evidentă; dar, dacă pentru d. C. ea a rămas imperceptibilă, ce stric eu? Și ce pot ajuta?

Preocupat de aceiași idee, însă, — accepțiunea etnografică a numelui *Magogi*, — eu relatam acolo și un

loc din „cronicarii noștri” (după Kogălniceanu), în care Schiții sau Tătarii sânt socotiți ca descendenții acestor „Magogi” și aduceam, *exempli gratia*, ca o simplă paralelă „umanistă”, pasagiul corespunzător dintr'un vechiu scriitor ungar. De unde să-mi vie mie în minte, că acest inocent citat ar putea îndispune pe d. C.? Controlând însă în Kogălniceanu și aflând că pasagiul citat era din N. Costin, iar, pe de altă parte, văzând, din însuși citatul meu, că opera clericului maghiar apăruse după pristăvirea cronicarului moldovean, d. C. mă dojenește aspru, că n'am citat mai degrabă pe Dlugosz, Kromer, Bonfinius, sau „chiar Toppeltin”, — uitînd un singur lucru; că ceia ce mă preocupa acolo nu era persoana cronicarului (pe care de aceia, nici nu-l numiam!), ci textul singur, iar, dacă n'am citat pe alt umanist, ci pe Desericius (Desericzky), am făcut-o numai pentru a pune în circulație un autor mai puțin cunoscut la noi (unde fusese totuși, pe vremuri, legat papal) decât tetradă pomenită de d. Cartoian, care cunoaște pe degete, nu numai toți cronograful bizantini, ci și toți istoriografii umaniști, până la unul!

De ce-mi face însă d. C. acest proces? Desigur, nu din spirit meschin derăzbunare, care caută nod în papură, ci numai pentru că d.-sa și-a format deprinderea științifică de a cerceta pretutindeni geneza, genealogia citatelor.

Așa fiind, credem că facem d-lui C. o deosebită plăcere, supunându-i, la rândul nostru, următoarele două probleme . . . genealogice, în care d.-sa e în adevăr singurul chemat să ne lămurească.

Intre lucrurile, pentru care a fost mai lăudat autorul cercetărilor despre „Alexandrie” (și de d. G. Pascu!), este explicarea faimosului *Rocman*, *Rahman*, din expresia populară „Paștile Rocmanilor sau Blajinilor”, ca *Brahman*. — Iată ce ne spune d.-sa, în această privință (*Alexandria în literatura românească*, 1910, p. 98 și urm.): „Cât de adânc a pătruns Alexandria în sufletul poporului nostru, ne-o dovedește iarăși o interesantă sârbătoare, precum și tradiția legată de ea: *Paștile Blajinilor* . . . Scriitorii români și ruteni, cari s'au ocupat până acum cu lămurirea ei, au recurs la ipotezele cele mai îndrăznețe. Unii au susținut că Blajinii ar fi un popor, cu care Români ar fi venit în contact pe vremea invaziunilor [Voronca]; alții au susținut (Kaindl), că în tradițiunea Blajinilor trebuie să căutăm răstrângerea unui cult arabic, de oarecî limba arabică (*sic*) *rachman* înseamnă îndurător, „ceea ce consună cu descrierea din tradițiune a ființii *Rahmanilor*”. Expunând aceste păreri, răposatul Marian, „neavând plăcere”, zice el, a mai prelungi șirul presupu-

nerilor acestora prin o nouă presupunere proprie” (S. Marian, *Sărbătorile la Români*, III: *Paștele Rocmanilor*, p. 188), se mărginește a descrie cu toate amănuntele această credință populară . . . “Iar, după ce reproduce descrierea însăși, d. C. conchide, textual (p. 100): „*Rocmani*, *Rohmani* sau *Rogmani*, numirea pe care o poartă mai ales în părțile nordice ale Bucovinei, în vecinătatea Rutenilor, nu poate fi despărțită de forma rutenă corespunzătoare *Rahman* și, ca atare, trebuie socotită ca o formă coruptă din forma *Brahman*”.

Ar crede cineva, cetind aceste rânduri, că explicația aceasta nu aparține d-lui Cartoian?

Și, totuși, e așa: ea nu e a d-sale. Iar d. C. și-a apropiat-o, conștient!

Dovadă:

Pasagiul, citat chiar la început, din Marian, consemnează, în adevăr, nu numai cele două ipoteze „îndrăznețe”, înregistrate de d. C. (a d.-nei Voronca și a d-lui Kaindl), ci și o a treia, a lui *Hanusch*, pe care d. C. o . . . volatilizază și care e . . . taman ipoteza d-sale! Cităm: „După părerea lui *Hanusch*, numirea *Rachman*, care e atestată la Ruteni și Huțani, ar fi o schimosire a numelui *Brahman* sau *Braman*” (Marian, l. c., p. 186); iar, ceva mai departe: „*Hanusch*, precum am văzut mai sus, presupune că numirea *Rocman* ar fi o schimosire a numelui *Brahman*, *Braman*” (*ibid.*, p. 187). Mai mult: chiar la p. 188, unde ne trimitea expres însuși d. C., se poate ceti, în notă, părerea lui Kaindl despre „die Vermutung von *Hanusch* (*Rachmanen*, *Brachmanen*, *Bramanen*)”.

Nu odată, deci, ci de trei ori — *ter in idem* — în însuși pasagiul la care se referă d. C., Marian pomeneste, insistent, etimologia lui *Hanusch*! Se poate, oare, admite că d. Cartoian n'a observat-o, pentru a o da *bona fide* ca o descoperire proprie?

Mi se pare cu desăvârșire exclusiv. Și sunt absolut convins, că nu-i la mijloc decât o simplă operație de . . . sofisticărie, sau, — ca să fim în nota „Alexandriei”, — de *gimnosofisticărie*, adică de sofistică ce se dă de gol, din partea d-lui N. Cartoian. Dealtfel, deși în chip mai discret, mai cruțător, eu nu m'am putut opri de a scoate la iveală faptul încă în cea dintâi recenzie: „Explicarea *Rahmanilor* ca *Brahmani* . . . era dată de *Hanusch*, menționat de Marian, pe care-l citează însuși d. C.” (Dacoromania, I, p. 455). Iar atitudinea ulterioară a d-lui C. n'a făcut decât să mă întărească în această convingere. De unde și observația dela începutul celei de-a doua recenzii, care m'a compromis definitiv în ochii d-lui C.: „Multe din îndreptările și întregirile propuse de noi [în prima recenzie], le observase, de sigur anterior, autorul însuși, așa încât citarea recenziei nu mai avea

rațiune . . .” (Dacoromania, III, p. 868).

Înțelegând, firește, la ce făceam aluzie, d. C. se apără, în „răspunsul” d-sale, și invocă tot soiul de combinații cronologice, controlabile și necontrolabile: că de *Atlamos-Altamiș*, de care mă ocupasem în „Revista Istorică” pe Iulie (nu „Iunie”, cum zice d. C.) 1920, d-sa știa cu o lună înainte, fiindcă chestia i-a fost „propusă” la examenul oral de doctorat; că, la data apariției vol. I-ii din „Dacoromania”, primele două coale din teza d-sale se tipăriseră și, prin urmare, recensia mea nu i-a fost accesibilă decât pentru restul coalelor, unde o și citează (p. 74, nota 3), etc.

Nu vom șicana pe d. C. asupra cronologiei: primim ca bune toate explicațiile d-sale și ne vom ocupa exclusiv de coalele următoare (p. 65 522.) pentru care revista clujană i-a fost — după propria-i mărturisire — utilizabilă și în care, de fapt, d-sa o citează în mai multe rânduri.

Iată, însă, ce constatăm acolo:

La p. 66, d. C., vorbind de turcismul *pilure* = elefanți, plural anormal din *pil* (*fil*), după un savant preambul asupra formelor *fil* și *pil*, etc., care se găseasc în „dialectul din Crimeia, turkestan, vechea ind. osset. (*sic*)”, dă următoarea listă de atestări ale formei *pil(u)* în românește: „În limba română forma *pil* apare și în alte texte: [în] „Anonymus Caransebe-siensis” (Tinerimea Română I, 366), în Biblia din 1688, Dosofteiu, Viețile Sfinților (cf. Tiktin, Rum-Deut. Wört., 1162), Izvodul lui Teodosie Dubău (Buletinul Comisiunii Istorice, I, 97). Un Fiziolog rom. din sec. XVIII (*Ion Creangă*, 1915, 300), după ce ne spune că „filul iaste gadină mare”, adaugă: „oamenii cei proști îi zic *pilu*” . . .

Comparați acum, vă rog, această listă cu aceia pe care o dădeam eu însumi în același volum din „Dacoromania” (I, p. 450; v. de altfel deja „Neamul Românesc” din 3 Februar 1918), cu prilejul tocmai al unei dăride-seamă despre *Buletinul Comisiunii Istorice*, în care apăruse emendația d-lui D. Russo la *Izvodul lui Teodosie Dubău*: „*Pilu*, ca dublet popular al lui *filu* . . .”, se găsește atestat într-o sumă de locuri; la cele citate deja de Tiktin, s. v. (din Biblia dela 1688 și Dosofteiu), putem adăugi: „Anonimul Bănățean” (*pilu*, elephas); Alexandria (cf. N. Iorga, *Fase sufletești*, etc., p. 79); Herodot, trad. vr., ed. N. Iorga, p. 538; rev. „*Ion Creangă*” pe 1915, p. 300 (într-un „Fiziolog românesc din veac. al XVIII-lea”, ed. Mateescu): „Filul iaste gadină mare cu 4 picioare; oamenii cei proști îi zic *pilu*” . . .

Să mai întreb, dacă se potrivește?

Iată însă dovada peremptorie, că d. C. s'a . . . inspirat, — ca să între-

bunțăm acest elegant eufemism poetic, — din recensia mea:

Acel *pilure*, de la care porcede d-sa în noua-i contribuție asupra „Alexandriei”, se întâlnește în „Codicele Negoiari”, pe care d. C. îl studiase și'n lucrarea din 1910. Lucru curios, totuși: nicăiri, nici la rubrica pluralilor arhaice (*pădure, lucrure, lature*, etc., p. 25), nici la cea a particularităților lexice (*fărij, silă, voinic*, etc., *ibid.*), d-sa nu pomenește nimic de *pilure*! De ce? Foarte simplu: nu știa ce-i cu el! (V. însăși recensia „Alexandriei” din *Dacoromania*, I, p. 456). Pe când acum, — acum d. C. știe de toate: și de Anonimul din Bănaț, și de Fiziologul din „*Ion Creangă*”, și de „Izvodul” lui Dubău, și de câte altele, pe care le revarsă, în torențială erudiție . . . Doar de „os de *pil*” din Psaltirea Șcheiană (ed. Candrea, II, 454) dacă a uitat — coincidență ciudată: uitasem și eu! —, precum a uitat, probabil, și atestările, repetate, din „Codicele Voileanu”, cel atât de familiar d-sale (pp. 39, 40: profităm de ocazie, pentru a le adăugi, împreună cu „*pylii* — elefante” din vocabulariul lui Amelio, publicat de d. O. Densusianu, în „*Grai și Suflet*”, I, 2, p. 307).

Cazul e interesant însă și supt un alt aspect.

Vorbind de unele „amănunte adause de d. Bogrea, interesante în ele însele”, d. C. explică de ce nu le-ar fi încorporat în monografia d-sale: „lucrarea mea ar fi câștigat de sigur în erudiție și proporție, dar nu și în claritate și concisie”.

De ce însă, atunci, în chestia lui *pil*, unde, potrivit principiului enunțat, ar fi ajuns fără îndoială o simplă trimitere la Tiktin (nu zic: la „Dacoromania”!), d. C. n'a stăt la îndoială să acopere o pagină întreagă cu citate? Nu arată aceasta, că erudiția — fie și de împrumut — nu are, în d. N. Cartojan, un adversar atât de inreductibil, cum s'ar părea?

O ultimă observație.

D. C. pare foarte năcăjit, că, atât eu, cât și d. N. B(ănescu), am putut considera „Alexandria în literatura românească” din 1922 ca o nouă ediție a „Alexandriei în literatura românească” din 1910.

Înțelegem foarte bine interesul autorului, ca monografia din 1922, care a fost prezentată ca teză de doctorat, să fie cotată ca o lucrare cu totul inedită — și, în definitiv, pentru noi, chestiunea aceasta nu are decât o importanță cu desăvârșire secundară. Însă, când, nu numai titlul, care se presupune că definește adecvat conținutul lucrării, e identic, dar și atâtea capitole din ea nu sânt decât o remaniere, oricât de radicală, a lucrării anterioare, n'aveam noi oare dreptul să vorbim de „o nouă ediție”? Și să se observe că, în ce mă privește, eu relevam explicit, că „ediția e, de

fapt, o carte nouă, superioară celei dintâiu”!

Dar d. N. Cartojan e implacabil . . .

Să ni se dea voie să sfârșim cu o declarație:

Dacă o polemică ce urmărește „prinderea” adversarului cu greșeli, reale sau imaginare, e oțioasă, polemica, din care lipsește bunacredință, e pur și simplu odioasă. Liber oricine, între mine și d. C., ca „erudiți”, ca „alexandrini”, să plece respectuos cumpăna în partea d-sale! Aici e vorba însă de un lucru cu mult mai grav: de probitatea procedeeilor, noastre. Și, din acest punct de vedere, d. N. C. are datoria să se explice categoric, fără echivoc: Luat-a d-sa, — da sau ba, — fără s'o mărturisească, explicația *Rohmanilor* ca *Brahmani* de la Hanusch (resp. Marian)? Luat-a d-sa, — da sau ba, — iarăși fără s'o spună, exemplele românești pentru *pil* de la mine?

Dacă d. Cartojan nu va înțelege că cele dintâi cuvinte ale unei eventuale „replici” trebuie să dea satisfacție acestor — deocamdată — două întrebări precise, d-sa poate fi încredințat de pe acum, că „răspunsul” d-sale nu va exista pentru mine.

V. Bogrea

CRONICI DIN ROMA

Dilecti a Domino renovaverunt imperium . . .

Străinul care petrece întâmplător în Roma tradițiile imperiale, în Roma; ceva mai nouă a „Scaunului Apostolic”, ridicat tot pe ruinele acestor tradiții și în sfârșit în Roma actuală, a fascismului și a imperialismului italian, dacă va căuta spre una din ieșirile dinspre Miazănoapte ale orașului, va găsi o colină roșcată, golașă, sădită abia de curând cu mlădite tinere de pini și stejari. Vlăstarele noi se înșiră paralel, cu o anumită distanță între ele, pe suprafața parcelată, iar spre vârf cărăruși proaspete aleargă șerpuiind, din toate direcțiile, topindu-se într'un platon îngrijit, învelit în straturi de pietriș nou. Năzuind spre culme omul care caută recreație va putea cuprinde tot mai mult din „Campagna Romana”, iar jos la poalele colinei va zări îndată apele lucii ale Tiburului, care se rostogolesc în liniște adâncă, îmbrăcate în acea aureolă legendară a „începuturilor”, care face din acest răușor o *personificare geografică* a destinului istoric. În mijlocul spațiului gol un soclu de travertin sprijinește o cruce roșie. Supt ea inscripția următoare săpată adânc în blocul de piatră: *Dilecti a Domino renovaverunt imperium . . .* Inscriptia, care a păstrat — precum se vede — caracterul laconic tradițional al inscripțiilor antice, împrumută îndată vlăstarelor din jur un tâlc deosebit. Ele au fost sădite de mâini pidase întru pomenirea vecinică a eroilor capitalei, care au căzut pe câmpul de luptă, acum de curând, în iadul luptelor de la Isonzo și Piave, frământând o nouă fază a refacerii poporului italian. În țara clasică a faptelor de arme, pe pământul în care faptele omenești se preamătesc

mai de grabă prin imense coloane de porfir sau puternice blocuri de marmoră ridicare în onoarea cutărui personaj istoric, tributul de recunoștință manifestat în această formă nouă poate surprinde într-o măsură foarte mare. Totuși, fiindcă recunoștința și pietatea sunt în totdeauna acte de *superioară conștiință* — ea își găsește explicarea.

* * *

În cartea sa „Cultul Eroilor” asprul și totuși liric apostol al muncii în tăcere, Thomas Carlyle, s'a străduit să arate, că umanitatea în desfășurarea ei se înalță prin gândul creator al celor mari. Progresul se realizează prin acei câțiva „aleși”, cari se nasc la răspântiile mari ale istoriei universale cu predestinația divină de a purta o viață întreagă *poara unei convingeri noi*. Omenirea, căzând adesea prin propria-i neputință colectivă, se ridică, astfel, prin acțiunea unor titani singuratici, cari au dorul de a întrezări cu metodă de vizonar nevoile sufletești ale epocii lor, iar prin sinceritatea și temperamentul lor aprins pornesc hotărâți la coborârea de pe socluri a unor idoli îmbătrâniți, la sfărâmarea lor în piețele publice și în sfârșit — în faza constructivă a vieții — la înlocuirea sentimentalității publice *anarhizate printr'una nouă, coerentă*.

Evident, pentru vremurile mai vechi, când cultura omenească era privilegiul câtorva și în cari mulțimile se hrăneau cu simboluri religioase, teoria pare a fi cât mai apropiată de adevăr, căci firul progresului, înțeles ca o evoluție continuă a ideilor mari, se torcea prin apariția la răstimpuri destul de îndepărtate a vizonarilor, cari resunau într-o formulă elocventă, sau plină de sarcasm păcatele prezentului, și proiectau cu sufletul scăldat în lumină, pentru alte vremuri înainte — *armonii noi*, fie în forma unor descoperiri integrale, fie în forma de interpretare nouă a unor străvechi idealuri de viață umană. Și în vreme ce „apostolii” dărau realității condamnabile, punând altele nouă în loc, „fericirea” mulțimilor rezida mai de grabă în „contemplație”, adică în acea atitudine a sufletului, care primește, fără să cărtească, una care asigură o cât mai mare liniște individuală, foarte adesea soră cu — *resemnarea*. Așa s'a ajuns uneori să se confunde împărații cu zeii sau — ce e și mai straniu — să trăiască mai mulți cei sub același acoperiș, oricare le-ar fi fost originea și ori când și oriunde ar fi început să le mijeaască legenda.

Timpurile mai recente, îndeosebi dela revoluția franceză încoace, încep a se caracteriza cu totul printr'o altă lumină. În locul mulțimilor *aculturale*, aproape resemnate, legând fericirea de-o clipă oarecare, apar mulțimile cu *simț istoric*, mulțimile active în domeniul ideologic și factorul de progres fiind cu totul nou, conceptul „umanității” s'a lărgit, iar stocul de energie fiind aproape *inepuisabil*, s'a pornit acea răscolire a ființei omenești, care a creat vegetația ideologică stufoasă a vremilor prin care trecem. Simțul istoric, adică simțul pentru viața care nu este o simplă auto-negație, ci o continuă afirmare sau ascensiune spre perfecțiune (fără să se fi aflat însă *tipul ideal* de fericire umană) a distrus și vechea *fericire colectivă* a resemnării, a înlocuit-o cu *florul acțiunii*, vraja vieții este în luptă, în beția atacului, în privescerea măreață a frământărilor naționale sau sociale. Zeii în hlamidă împăratească au dispărut; azi nu mai există „tradiții dinastice”, nu mai

sunt „capricii monarchice” — sunt numai necesități colective. Eroul lui Carlyle, obicinuit să se spovedească numai în fața propriei sale conștiințe a suferit și el o eclipsă de prestigiu. Spovedania trebuie să se facă și în fața mulțimilor, deoarece în vremile noastre mulțimile înfiorate au irvățat și ele să *cărtească*, să *aprobe*, să *blăsteme*, și — în cazuri extreme — să *murmure*. Alături de dânsul cunoscut, zgomotos prin popularitatea lui, a apărut *eroul necunoscut*, fructul cel mai prețios al ideilor-forțe, adică al ideilor răspândite

în masse. Și dacă socotim mai bine, nici nu este o umilire pentru cel dintâu. Cei puțini se înalță coborându-se, cei mici și mulți se înalță înălțându-se — și atât eroul lui Carlyle cât și eroul necunoscut se înalță — *umantzându-se*. Progresul e mare și de aceea în locul unei inscripții care ar fi sunat: *Veni, Vidi, Vici, s'a scris în plural: Dilecti a Domino renovaverunt imperium...*

Roma la 10. I. — 1925.

N. Buta

mbrul al Școlii Române

PROBLEME ECONOMICE

IMPORTANȚA PIEȚELOR ORIENTALE PENTRU EXPORTUL ROMÂNIEI.

România, prin însăși situațiunea ei economică, fiind mai mult o țară agricolă decât industrială, toate produsele sale de prisos, și cari pot să fie exportate altor țări, vor fi prin urmare în primul loc de proveniență agricolă, iar în al doilea de proveniență industrială.

Înainte de război, țara noastră își aranjase un export cât se poate de important în Turcia, Asia Mică, Egipt și Siria, și care se limita mai cu deosebire la produsele de proveniență agricolă, la petrol și derivatele lui. După război, am început ca să fim concurați de unele state din occident, ele făcând toate sfârșirile posibile, pentru a-și câștiga toate piețele orientale, cari mai înainte erau deservite cu produse în bună parte numai românești.

Așa, de pildă, putem afirma, că au venit de înlocuit în bună parte pentru Egipt produsele agricole italiene și americane, precum și petrolul american. Pentru Turcia aproape același lucru. Statele Unite au cantități de materiale prime sau derivate enorme, și pe cari caută să le plasaze cu ori ce preț, impunându-le astfel piețelor orientale ale Europei, chiar înaintea produselor englezești sau franțuzești. Și, au beneficiat acești străini de a-și impune produsele lor înaintea a lor noastre în timpul, când cu vasele noastre din cauza lipsei de combustibil nu am putut face transporturi regulate, așa după cum făceam în timpurile dinainte de război. Aceste momente prinse la vreme au făcut, ca să nu mai fie căutate așa de mult materialele de proveniență românească, așa încât astăzi exportul țării pe piețele orientale trece printr'o oare care criză mai mult sau mai puțin, acută.

Nouă, deci, ni-ar rămânea obligațiunea, ca să cugetăm la mijloacele cele mai eficace pentru a ne câștiga piețele orientale din nou, și poate că unul din aceste mijloace ar fi înstituirea unor mici expozițiuni de produse românești la Constantinopol, Alexandria, Cairo sau Iaffa. Așa au procedat polonii, și în modul acesta

voesc ei, ca să-și impună produsele lor industriale pe piețele turcești. În acest scop o comisiune poloneză formată dintr'un delegat al Mini-terului de Comerț, un delegat al Băncii Industriale polone, și consulul Poloniei din Angora a cerut autorizațiune guvernului turcesc ca să permită deschiderea la Constantinopol a unei astfel de expozițiuni cu caracter industrial și comercial. În semn de curtoazie, delegațiunea poloneză a invitat și pe guvernul turcesc, care a hotărât să participe și el cu produsele sale alături de cele polone la această expozițiune, care se poate numi polono-turcă. Se vor expune în special produse industriale, și mai cu seamă dintre acelea, de cari Polonia dispune mai mult, și pe cari are intențiunea de a le plasa mai bine pe piața turcească înaintea produselor similare din alte țări. În special se va da atențiune zahărului și fabricatelor sale, cu cari polonii intenționează să facă pe viitor un foarte întins comerț în orient.

Pentru ca să se asigure mai bine piața turcească, la rândul său delegațiunea poloneză a rugat pe guvernul turc, ca să expună mai mult produse de acelea, ce sunt necesare importului polon, pentru ca și negustorii poloneji, ce vor vizita această expozițiune, să poată cunoaște mai de aproape toate produsele turcești, precum și căsele mari din Constantinopol, cari se ocupă cu plasarea produselor turcești pe diversele piețe europene.

Credem, că dacă am imita pe poloneji în această direcțiune, cu mici sacrificii materiale, am câștiga din nou piețele orientale, mai cu seamă, că din cauza apropierii, ce există, am putea furniza într'un timp mai scurt și mai la vreme diferitele materiale, de cari s'ar simți nevoe pe piețele turcești, egiptene sau siriene.

Eugeniu N. Giurgea

Răspândiți Societatea de Măine

CONSOLIDAREA INDUSTRIEI NAȚIONALE

Intinderea terenelor cultivate și fertilitatea lor precum și producția de petrol asemănată cu numărul populației ar fi suficientă pentru formarea unei bune stări generale dacă nu ar suferi de boale grele amândouă aceste izvoare de bogății.

Agricultura noastră se cultivă în mod foarte rudimentar, rendementul producției ei este foarte inferior, calitatea cerealelor în urma treeratului rău nu poate învinge pe piețele streine concurența și ceea ce-i mai trist statul prin taxele mari de export jefuește populația agricolă aproape de întreg câștigul de care ar fi îndreptățită să beneficieze.

Boala celui de al doilea izvor de bogăție națională — adică a petrolului este prea cunoscută.

Societățile streine azi exploatează cele mai bune terene nu numai căduc petrolul produs, respectiv derivatele lui, în mare parte în străinătate: dar și câștigurile imense trec granița, așa că națiunea română rămâne atât fără petrol cât și fără câștig; pe lângă aceasta marile societăți petrolifere aduc din străinătate țevile pentru foraj și multe alte materiale pentru care trimite peste granița sute de milioane de lei.

Este deci cert că la sărăcia națiunii române contribuie exploatarea nerațională a agriculturii și slăbiciunea noastră față de puternicele, dar totodată și nesățioasele societăți petrolifere.

Din cele de mai sus reiese clar, că industria noastră trebuie să formeze o parte integrantă a trupului națiunii, care să țină pas cu înaintarea, dezvoltarea și creșterea acestui din urmă.

IV.

Formarea clasei de industriași

Din punct de vedere cultural este nevoie ca națiunea să fie în stare a pune la dispoziția industriei forțe intelectuale atât la conducere cât și în ateliere, căci altcum străinii pregătiți pentru aceasta ar prinde rădăcini în toate centrele industriale, ar găsi teren de expansiune, ar forma înăuntrul corpului nostru insule mari străine cu o populație cultă și conștie de drepturile ei politice. Românii nefiind pregătiți pentru munca inteligentă industrială nu iau parte la gruparea etnică în jurul industriei care se dezvoltă.

Pentru ca industria să nu ne scape din mână trebuie deci mai întâi să ne îngrijim să creștem o generație de tineri apți pentru toate categoriile de personal industrial care să fie pregătită pentru cariera de industriași, pentru ca să poată cu succes concura la completarea locurilor vacante. Întreprinderile industriale să angajeze băieți români, absolvenți de școli de

meserii inferioare ca ucenici și să îngrijască de întreținerea lor în căminuri și de instrucția lor în școli de ucenici. Nici o fabrică să nu beneficieze de legea pentru încurajarea industriei naționale dacă nu-și ia sarcina de a crește ucenici pe speșele proprii de a-i instrui atât teoreticește cât și în mod practic, așa că cu timpul să nu mai trebuiescă să aducem muncitori specialiști din străinătate.

Crezul sugerat de străini că tinerii români nu au tragere de inimă pentru industrie este cu totul eronat; acolo unde băieții români se bucură de același tratament ca și străinii, afluența Românilor la industrie este mare; la întreprinderi unde tinerii români sunt batjocoriți și maltratați, — se înțelege că nu se împulzesc; iar în ceace privește inteligența muncitorului român — este fără îndoială dovedit, că Românul are pentru industrie cel puțin atâta talent ca pentru agricultură.

Dar mai este necesar să creem și un corp de ingineri români cu practică în străinătate și să ne îngrijim de continuitatea legăturii cu străinătatea deoarece tehnica și metodele de producție în occident înaintază cu pași așa de rezeși, încât noi fără această legătură am schiopăta încontinuu înapoiă industriilor străine. Cu timpul însă ar trebui să ne îngrijim de instituții pentru studiul exploatarei invențiilor tehnice, chimice și fizicale din punct de vedere industrial; aceasta cu scopul pentru ca să putem deveni independenți de străinătate.

V.

Capitalul.

Dar și situația micului capital național ne dictază prudență la crearea noiiului industriei și încurajarea prea largă a celor existente.

Capitalurile necesare industriei mari nu se pot crea peste noapte, ele sunt rodul unei munci inteligente și al economiilor adunate cu mare paciență de generații întregi.

Durere situația vitregă nu a permis înaintașilor noștri a face aceasta; abia de o generație jumătate a națiunii noastre are posibilitatea de a strânge capital — fără de care, ori cât am dori-o, nu putem produce nimic.

Marile popoare occidentale dispun de capitaluri enorme strânse în timpul veacurilor, de multe ori rezultând din rodul muncii popoarelor subjugate. (La bogăția poporului englez au contribuit continente întregi timp de multe decenii.)

Națiunea românească încă a contribuit timp de sute de ani la îmbogățirea altor popoare, contribuind prin aceasta mult, foarte mult, la mărirea Stambulului, Vienei, Budapestei. Abia de câteva decenii strângem capital și pe seama noastră așa că noi dispunem de un prea modest factor al pro-

ducției pentru a avea pretenția, de-a ne crea peste noapte o industrie mare și dacă ne avântăm la întreprinderi nesigure putem risca ca și micul capital ce-l avem să se reducă.

După toate acestea este clar că de prezent numai cu ajutorul capitalului străin putem crea în timp scurt o industrie mare; durere însă acest fapt dăscune în sine — după cum se vede în capitolul precedent — mari primejdii pentru națiunea română.

VI.

Incurajarea industriei naționale.

Toate măsurile de incurajare vor trebui — după cum ușor reese din cele spuse până acum — să poarte în aceste timpuri de renaștere națională, principiul, pentru care s'au vărsat râuri de sânge — să poarte, zic, caracterul național; adică să se țină cont de împrăjurările pieței, de cerințele etnice și de puterea capitalului român.

Pentru îndeplinirea acestor măsuri este nevoie de cea mai mare solidaritate națională. Nu sunt îndeajuns măsurile guvernelor; la carul economiei naționale trebuie să fie prinse toate instituțiile economice în frunte cu Banca Națională, înapoiă căreia să stea băncile din vechile și noile provincii, cooperativele, școlile etc. etc.

Toți la oaltă abia putem reprezenta forța necesară pentru ajungerea scopului, toți la oaltă abia putem contrabalansa capitalul străin aflător deja în țara noastră; cu atât mai greu am putea ținea piept cu acela care de aici încolo se va furia peste graniță sau care va intra în țară cu știrea noastră.

Urmările lipsei de solidaritate le putem vedea deja acum după ani de unire: mari instituții românești din Ardeal în loc să progreseze, în loc să-și mărească forțele, se luptă cu lipsurile de toate zilele; bănci la care este interesată aproape întreaga națiune, pierd în ultimul timp sute de milioane; iar asupra viitorului lor mai îndepărtat plutește nesiguranța, o mulțime de uzine românești și-au închis porțile și altele multe fondate nu au putut să și-le deschidă niciodată, mii de funcționari, muncitori, ucenici, absolvenți de școli de meserii inferioare și superioare sunt la discreția sorții; toate acestea numai din cauză că capitalul român nu este solidar, ci se divizează în atâtea părți câte partide politice, risipindu-și forțele în lupte fratricide în loc să se unească într'un front încheșat, uitând că azi frontul economic este acela pe care se dau luptele pentru viitorul națiunii și că numai un front consolidat și forțe, atrage aliați de care în toate împrejurările avem nevoie.

Înainte de a pune în aplicare măsurile pentru incurajarea industriei naționale este absolută nevoie de o unire a capitalului național.

Pentruca aceste afirmații să nu ră-

mână frase abstracte, voiu da înainte de a sfârși acest modest studiu câteva exemple edificatoare.

Cunosc, și cunoaște toată lumea, buni industriași români cu cele mai bune pregătiri, cari dacă ar fi încurajați de clientela românească ar putea da pâinea de toate zilele la mulți, foarte mulți angajați; nu pot însă trăi din cauză că sunt (sau se crede că sunt) partizani ai unui partid politic și toți clienții cari sunt de altă părere politică îi înconjură.

Industria mari bine fondate nu pot înflori din cauza lipsei de capital rulant pe care nu-l pot căpăta din cauză că fondatorii nu sunt partizani ai guvernului dela putere; în același timp se dau de guvernul acesta sute de milioane industriașilor, la cari nici capital românesc, nici conducători români, dar nici funcționari, muncitori și nici ucenici români nu sunt aplicați.

Se știe că criza actuală — lipsa de numerar, — omoară industria prin faptul că dobânzile iau proporții criminale și nimeni, nici guvernul, nici șefii instituțiilor bancare, nici acționarii nu reacționează: pe nimeni nu-l doare de pericolul în care se sbate industria națională. S'ar putea aceasta dacă ar exista o mică solidaritate? Cred că nu, căci dacă industria ar fi a noastră a tuturor, toți am simți aceeași durere și sigur am conveni pentru a-i da factorul existenței, adică capital în condițiuni suportabile și nu cu dobânzi pentru cari în timpuri normale creditorii ar fi ajuns la închisoare.

Dacă ar fi fost solidaritate economică s'ar fi putut oare întâmpla ca societățile Astra-Română și minele de cărbuni din Petroșeni depildă în loc să treacă în posesiunea statului și apoi poate a particularilor români — în mod aproape gratuit — să devie azi o mare grije pentru capitalul românesc? Cred că nu, căci lipsa de solidaritate economică a fost și aici cauza pentru care capitalul român a ajuns într-o încurcătură, care ne slăbește economiceste mai mult decât ne dăm seamă.

Lipsa de solidaritate economică are urmările cele mai dezastruoase pentru națiunea noastră. Divizarea economică este cauza că cei cari dețin puterea politică trec în modul cel mai cinic peste toți acei Români cari au alt crez politic și în numele solidarității politice se formează clici cari dăbineză în mod sistematic clase întregi, înveninând sufletul națiunii cu amărăciune și desperare în loc ca în numele solidarității economice să punem toți umăr la umăr pentru a crea ceea ce în urma sorții triste ce a avut națiunea românească timp de sute de ani nu s'a putut face până acum și anume: pentru a crea industria românească.

Lt. Colonel i. r.

P. Andrea

Industrializare forțată sau protecționism agricol?

Neajunsurile răboiului, precum și niștința de expansiune economică a elementului românesc, ne-a împins tot mai mult în brațele unei politici comerciale mercantiliste, având aceasta de substrat industrializarea forțată a vieții noastre economice și comprimarea prețurilor produselor agricole.

Fără a intra în amănunte și fără a supune unei critici mijloacele de cari se servește legiuitorul în atingerea scopului urmărit, ne mânginim numai la stabilirea faptului, că procesul de industrializare, imprimă marca unei prea mari precipitări, intenționând o trecere prea bruscă dela *stat agricol, la stat industrial*. Precipitarea aceasta — și nu chiar în ultimul rând lipsa totală a unui sistem binechibzuit — este cauza multor rele (așa, un nivel prea urcat al prețurilor articolelor industriale fabricate în țară), întrucât nu se ține nici astăzi în deajuns cont de condițiile speciale economice, politice, geografice și sociale dela noi. Lipsa mijloacelor necesare ca: abundența de capital, experiența pe teren industrial, o clasă muncitorească specializată, cu o tradiție oarecare și altele, sunt motive destul de preponderante, ce se impun cu tenacitate încercărilor de industrializare forțată.

Și până când, aceste piedeci nu vor dispărea, toate sforțările noastre de a ne crea o industrie proprie, care să poată exista și prospera fără ajutorul cărjelor unei politici vamale protecționiste, sunt zadarnice, Industria creată și crescută în umbra tarifelor prohibitive de import, este ca o plantă crescută în casă, care cât ce-o expunem ravagiilor timpului din afară, se usucă și pieze.

Cea mai mare greșală e însă, să sacrificăm regimul agricol — *baza producției țării*, — planului de industrializare forțată. În forma cum se concepe la noi industrializarea vieții economice, se distruge complet armonia, ce ar trebui să existe între industrie și agricultură, ca ramuri de producție, ce se întregesc reciproc.

Or aceasta, nu e corect; și nu numai din considerațiuni de ordin politic, național și social — adică, nu numai de aceea fiindcă grosul populației României întregite se ocupă cu agricultura, dându-ne soldații cei mai buni, reprezentând populația rurală o clasă independentă, nu moravuri sănătoase, — ci și din motivul necesității economice. Cu aceasta, am ajuns la simburile problemei.

Pecum am amintit, politica noastră de industrializare, e strâns legată de un sistem, care tinde la comprimarea prețurilor produselor agricole, pentru a putea alimenta clasa muncitorească sub condițiunile cele mai avantajoase cu articolele indispensabile vieții de toate zilele, iar industriei. să-i livreze ieftin materialul brut.

Prin comprimarea prețurilor articolelor agricole, legiuitorul servește cu precădere, interesele consumatorilor — și în cazul de față, în special și interesele industriei consumatoare de materii prime, — confundându-se principiile de economie publică, cu cele de economie privată, și anume, nu se ține în deajuns cont, că pentru stat, acela care e consumator, e totodată și producător, și că interesele superioare ale statului nu pot admite, numai protejarea consumatorilor, ci pretinde chiar și întărirea producătorilor. E doar firească prin întărirea producătorilor — care se împune

în mod imperios — se favorizează majorarea rentabilității și creșterea producției economice, ceea-ce aduce cu sine, o urcare a forței de cumpărare a acestor factori economici,

Deci, ca soluțiune se impune fără îndoială o *incetinare* a procesului de industrializare, ținându-se seamă mai mult de împrejurările evolutive și de protejarea escluziv a acelor ramuri industriale, cari stau în strânsă legătură cu producțiunea noastră de bază, adică, cu *agricultura*. Mână în mână cu această niștință, să meargă și tendința de a elimina orice imixtiune a statului în stabilirea prețurilor și orice sistem de comprimare a prețurilor produselor agricole, lăsându-se în o măsură mai largă teren liber formării prețurilor, amăsurat împrejurărilor economice.

Dacă rămânem la suprafața lucrurilor, ne îngrozim de efectele cari le-ar produce momentan, renunțarea la protejarea consumatorilor. E evident, că urmarea ar fi, urcarea subită a prețurilor produselor agricole. Atacând însă chestiunea în fond, ajungem cu prisosință la rezultatul, că urcarea prețurilor articolelor agricole — zicem până la nivelul mondial — ar face, să dispară disproporția de preț, între produsele agricole și cele industriale, din care — deși nu momentan — dar am trage cu toții un folos. Mai presus de toate însă, ar fi urcarea forței de cumpărare a populației noastre rurale, care s'ar vedea pusă în măsură, de ași îmbunătăți standard of life-ul, „nivelul de trai.“

Inconvenientele urcării preconizate, le-ar resimți — dar și aceasta numai în mod trecător — o clasă infimă de tot, din locuitorii țării; aceasta ar fi, clasa industrială și salariații.

Abandonând ideea comprimării prețurilor produselor agricole — care e urmarea industrializării forțate — am contribui mult la consolidarea atât de dorită a economiei naționale, la întărirea țărâniei noastre, dela care depinde viitorul României întregite; căci bine ziceau Physiocații secolului al 17-a: „pauvre paysan, pauvre royaume; pauvre royaume, pauvre roy.“

Deci, îndărăt la glie! (Rètour à la terre — Melin.)

Traian Nichicțiu
doctor în științele economice.

o o o o o

IN BUCUREȘTI depozițul revistei SOCIETATEA DE MAINE

este în strada Zaharie no. 3.
D. MIHAIL BOTE este autorizat
cu incasarea abonamentelor.

De vânzare în Lugoj, o casă constând din 2 camere, buclărie, cameră pentru alimente, grajd, edificiul lateral și grădina cu pomii de 1/2 jug. A se adresa la proprietarul IOSIF KIK, Lugoj (Banat), Str. A. Vlahu no. 2.

In țara Lotofagilor.

Iar de acolo nouă zile am fost purtat de vânturi vrășmașe, pe marea cea plină de pești; iar în a zecea, am ajuns în țara Lotofagilor...
Odissea IX.

Bătrânul nostru prieten, Laertiade Ulixe, a fost calomniat, că avea obiceiul să spună minciuni. De sigur, mai adăoga și el câte ceva cu zimbetului lui șiret, la cele întâmplătoare, dar acestea nu erau minciuni, ci doar exagerări amuzante, în genul lui Tartarin din Tarascon.

A fost el vrădată în țara Lotofagilor?

A fost, fără îndoială.

Rămâne să se lămurească savanții, unde era acea țară de basme.

Savanții discută încă, dacă a fost la Syrta-mare, între Boreum și Phycus până la Cyrena, ori la Syrta-mică, numită, pe atunci, Lotophagitis? În ori-ce caz, savanții conchid că această țară a Lotofagilor rezistă în fața criticii celei mai severe. Vorba e, a existat această țară mitică, chiar dacă a fost în mica insulă Meninx, sau într'un colț al Siciliei.

Cât pentru floarea de lotus, cu care se hrăneau locuitorii fericiți ai acestei țări, rămâne să decidă savanții de azi, dacă se numește trifolium meliolum, rhamnus, sau zizyphus lotus.

În ori-ce caz, a existat undeva și țara și planta miraculoasă, care adormia pe trecători și îi făcea să-și uite de patria lor.

* * *

Dacă a trecut Ulixe pe acolo?

Doar avem povestirea lui, cum a trimis trei tovarăși să se ducă și să întrebe, cine erau oamenii, cari mâncau pâine pe acest pământ? Iar Lotofagii îi primiră cu prietenie, și le dădură să guste din lotus. Și c-ne mânca din acel fruct, dulce ca mierea, nu mai voia să aducă veste înapoi, nici să se întoarcă, ci să rămână acolo-cu Lotofagii, și să uite de țară. Ulixe i-a adus cu sila înapoi la corăbii, și târându-i sub băncile de vâslăși, îndemna pe iubiii tovarăși să se ație în grabă pe corăbiile cele iuți, să nu mai mănânce nimenea lotus, și să uite de întoarcerea acasă.

* * *

Cum vedeți, vechiul nostru prieten, a spus, de data asta — cum aș zice? — purul adevăr.

Există a țară a Lotofagilor; un lotus adormitor, (dacă doriți un termen mai avansat: stupefiant) și, dacă nu mă înșel mai există și azi o țară, sau țeri asemănătoare.

Lotofagii vor fi fost ei — îmi închipui — un neam de oameni vrednici, cari s'au sbatut mult până să pună stăpânire pe peticul lor de pământ, și pe urmă s'au datat la o viață de trândăvie. Dormiau jumătate

de an, și când se deșteptau din somnul lor letargic, întindeau mâna după lotus și dormitau înainte, în dulcele farniente al inconștienței.

* * *

A fost așadar o țară a Lotofagilor. Ulixe a putut, cel mult săl exagereze, ori să spună, după bunul lui obicei, cuvinte sburdătoare.

Dar nu mai știți nimic azi, ce s'a ales din această țară a fericiților? Cum s'a prăpădit această împărăție din basme?

S'au certat, ei între ei, până au ajuns să se ia de piept, frați cu frați?

Au trăit înainte, în viața lor somnolentă, până dușmanii de'a hotare, i-au surprins, năvălind asupra lor?

Savanții nu ne dau nici o lămurire sub acest raport.

Și glasul Cassandrei nu se mai aude.

Al. Ciura

Asociația intelectualilor „Societatea de mâine“

STATUTELE

Art. 1. Se înființează o organizație a intelectualilor sub denumirea de „Asociația intelectualilor Societatea de mâine“.

Art. 2. Sediul asociației este în Cluj.

Art. 3. Scopul asociației este: inițierea anchetelor și cultivarea științelor social-economice, și anume:

a) va culege informațiuni exacte la fața locului despre stările populației, va cerceta necesitățile agrare, industriale, demografice, sanitare și culturale, pe baze statistice întrucât este posibil;

b) va sintetiza materia astfel culeasă și căuta soluțiunile de îndreptare;

c) va studia complexul de împrejurări specifice ale populațiunilor minoritare;

d) va edita materialul informațiv și studiile teoretice;

e) va organiza conferințe și școli libere.

f) va avea întreaga sollicitudine pentru formarea de specialiști și pregătirea lor în streinătate.

Art. 4. Pot face parte din asociație intelectualii cari manifestă un interes clar și valoare permanentă pentru problemele enumerate. Comitetul are libertatea să primiască membri sau să excludă pe membrii cari periclitează scopurile asociației.

Art. 5. Numărul membrilor este nelimitat ca și durata societății.

Art. 6. Pot fi aleși membri fondatori ai societății aceia cari au

contribuit la formarea fondului social cu suma de minimul 20.000 l.

Art. 7. Membrii activi ai asociației plătesc o cotizație anuală de lei 400. Studenții au o cotă redusă: 200 lei anual.

Art. 8. Asociația va fi condusă de un comitet central compus din 12 membri aleși de adunarea generală cu majoritatea voturilor. (Primul comitet va fi ales de către membrii fondatori).

Comitetul își va alege un președinte, un secretar și un casier. Comitetul va avea dreptul de a lua orice dispozițiuni relative la administrația asociației. Membrii comitetului vor fi aleși pe un an și pot fi realeși.

Art. 9. Comitetul lucrează în numele asociației, poate fi reprezentat prin președintele său, îngrijește de încassarea cotizațiilor și dispune facerea cheltuelilor necesare.

Art. 10. În fiecare an se va ține cel puțin o adunare generală. În afară de adunarea generală se va putea ține și un congres. Programul congresului va fi stabilit de comitet. Invitațiile pentru adunări generale și congrese se vor face în scris de către comitet fiecărui membru în parte. Comitetul va trebui să convoace o adunare generală extraordinară, oridecâte ori douăzeci de membri ai asociației ar cere aceasta. Congresul va fi public.

Art. 11. Membrii asociației sunt grupați pe secțiuni, cari se pot constitui în fiecare regiune în al cărei centru natural locuiesc în permanență cel puțin 10 membri ai asociației. Fiecare secțiune își are comitetul ei, compus dintr'un președinte, un secretar și un casier. Acest comitet va fi ales în fiecare an, imediat după adunarea generală a asociației. Președinții secțiunilor și membrii fondatori vor putea lua parte la toate ședințele și lucrările comitetului central. Cassierul secțiunii va încassa cotizațiile membrilor secțiunii și le va trimite cassierului central.

Art. 12. Aceste statute nu pot fi modificate de cât cu $\frac{2}{3}$ din numărul membrilor asociației. În caz când prima adunare generală convocată pentru modificarea statutelor nu întrunește numărul suficient de membri, a doua adunare generală convocată în urmă în acest scop va va lua hotărâri va

lide cu două treimi ale membrilor prezenți.

Art. 13. Comitetul va face imediat ce împrejurările o vor permite demersurile necesare pentru recunoașterea asociației ca persoană juridică.

Art. 15. Un regulament de administrație interioară, alcătuit de către comitet va prevedea funcționarea asociației.

N. B. În numărul viitor vom da lista membrilor fondatori și activi cari s'au înscris până acum în societate.

○○○○○

ÎN CHESTIA PROFESORILOR CURSIȘTI DIN TRANSILVANIA

I.

Învățământul secundar din Transilvania trece printr-o criză pe care noi profesorii o simțim deja de mult și dacă poate n'am semnalat-o dela început, a fost pe deoparte credința că e trecătoare și că deocamdată nu se poate înlătura, dar cât da curând va trece dela sine prin normalizarea vieții, iar de altă parte s'o spunem sincer, a fost și un fel de amor-teală ce ne copleșește încetul cu încetul.

S'a căutat diagnoza și s'a constatat: cauza tuturor relelor, de cari suferă învățământul este un microb dela temelie tuturor școlilor din Transilvania: profesorul cursist. Odată boala constatată, chestiunea e simplă de tot Combași microbul cu toate mijloacele ce-ți stau la îndemână. Il paralizezi ca să nu mai poată acționa. După ce l-ai adus în nemiscare, ce e mai ușor decât să nimicești existența microbului.

Iată un stat nenorocit, inconjurat din toate părțile de dușmani, hrănește pe corpul său lipitori...

După mărețea adunare din Alba-Iulia s'a cerut să se organizeze învățământul din Transilvania. Cursiștii au alergat la chemarea aleșilor națiunii să-și dea partea lor de contribuție. Fară ei această operă istorică nu s'ar fi putut înlăptui. Au fost o necesitate a timpului. Pe când alții și-au ales partea cea bună, s'au dus unde și-au putut agonisi bunuri materiale și au ajuns în situații nevisate, ei și-au părăsit gospodăriile întemeiate, s'au dus la cursurile pentru pregătirea profesorilor în Cluj. Cu idealism și cu râvnă de muncă, profesorii cari au făcut lecții sunt martorii muncii încordate ce au depus-o împreună. Că ici colo elecționarea nu s'a făcut în mod absolut, de ce să fie stigmatizată tagma întreagă? Că un preot nu-și îndeplinește datoria, cui îi trece prin minte să lovească în colectivitatea proștimei? Că ici colea se întâmplă fraude — cine pedepsește întreg aparatul administrativ?

La preluarea imperiului ne-au lipsit oamenii pretutindeni, cei din regimul vechiu au făcut rezistență pasivă, crezând că astfel vor face imposibilă organizarea noilor teritorii. Bine, rău, am ceat cultură unui personal care în timpul cel mai scurt a putut înlocui pe cei pasivi, încât stăpânirea românească s'a putut organiza. Profesorii cursiști au săvârșit o operă pe care istoria o va aprecia la timpul său. Și totuși azi ne e dat să vedem că atâtea elemente ostile țării noastre, cari la cea mai mică șguduire s'ar întoarce împotriva ei, se bucură de atâtea favoruri, pe când acești muncitori anonimi sunt tratați atât de mașter. Perspectiva ce li-se deschide este deadreptul îngrozitor.

Nu este în interesul învățământului ca ei să fie expuși veșnic la vexări, la nesiguranta zilei de mâne. În munca istovitoare ce o fac pe de o parte pentru a-și

împlini datoria la catedră, de altă parte pentru a se perfecționa, fie îmbogățindu-și cunoștințele de specialitate și cultura generală, fie căutând a-și aduce felul de predare în acord cu principiile metodologiei moderne, în munca aceasta sunt stănjăniți mereu prin ordonanțele sau pre-tinsele ordonanțe ministeriale, ce apar în atâtea publicațiuni din București, dându-li-se a înțelege că drepturile odată câștigate li-se nimicesc prin reducerea salariului de bază, prin fixarea unui număr obligator de ore mai mare ca la alți colegi. ba că profesorilor de școli civile li se ia pentru totdeauna dreptul la asimilare după 15 ani de serviciu. Persoane sus puse lasă a se înțelege, că sabia lui Damocles va atârna veșnic asupra capetelor profesorilor cursiști. Ce va fi cu profesorul cursist care își consumă energia tinereței în serviciul învățământului între împrejurările mașter de azi? Cu ce inimă își face datoria de a sădi idealismul în generația viitoare? Cât de anevoioasă este munca educativă când încrederea elevului în profesorul său este clătinată prin ordonanțele ministeriale ce i-se aduc la cunoștință prin cotidiene? Munca fizică se poate potența prin bictu, dar sufletul curat necesar școlii nu se făurește prin vexări.

Atunci când educația este în acord cu ființa statului, să nu fie răceală între educatori și stat! Educatorul poate trăi și i-se potențează puterea de muncă prin idealism atunci, când este în contra ordinii sociale ca: dascălul român de toate gradele pe timpul maghiar. Atunci da! neajunsurile și lipsurile au lămurit și mai mult în sufletul său: icoana unei lumi ce va să fie. Scântea ideii acesteia aprinsă în sufletul său a căutat să'o fie vie în sufletul mulțimei. Astăzi acești pioneri ai culturii românești și totodată ai ideii de stat român, rămân zapăciți, văzând tratamentul mașter al statului român față de ei. Poate să fie o însuflețire adevărată față de o ordine socială care îi nedreptățește? Și e știut că orice simțire ce nu țighește din inimă nu pătrunde în inimă. Și iată o pantă primejdioasă pentru a zădărnici opera educației care ne trebuie astăzi.

Puterea stă în unire. Nu găsec în învățământ rostul odioasei formule: Divide et impera. Nu e bine să fie caste între profesori, pentru a-i ține mai ușor în frâu. Este o tendință de a privi un paria în profesorul cursist. Paria a putut exista pe timpul când era cu totul izolat de orice civilizație. Nu e bine a alimenta un proces sufletec: a face pe profesorii cursiști să considere ideea de stat ca fiind incompatibilă cu ei.

Având condeiul în mână, să ating încă o chestiune deși nu aparține aici direct, dar privește pe toți profesorii. Nu pot înțelege mentalitatea unui profesor, care ceareă într'un articol din „Asociația ge-

nerală a învățământului" să motiveze că e just poate și uman (nu?) ca profesorul în timpul boalei să fie silit a se îngriji de suplinitor, deoarece altcum producând certificate medicale date din completent ar fugi de muncă. Mie mi-se pare aceasta o insultă la adresa tuturor profesorilor. Nu știu ce ar zice corpul didactic din Franța la o așa insultă?

II.

Cauza crizei semnalate nu o găsec în profesorii cursiști, ea este cu mult mai profundă. Voiu fi scurt.

Puterea educativă (idealistă) a școlii se isbește de greutatea traiului. Profesorul nu este la adăpostul grijiilor materiale. Trebuie să-se încarce cu ore suplimentare, (ori ce pedagog știe câte ore poate face profesorul fără ruinaarea organismului său), cu muncă particulară fizică, sau intelectuală. Conștiința profesorului se tocește când e expus la diferite înjosiri pentru a ajunge la o bucată de pâine.

Nu are posibilitatea materială de a-și îmbogăți cultura prin cărți și reviste. Cumpărarea unei cărți sau reviste e un adevărat lux pentru pungile lor goale. Se simte aceasta și în faptul că azi publicațiunile serioase nu mai au publicul necesar, vegetează de pe zi pe alta, cu toate că nici când tiparul n'a imprimat mai multă slovă românească. Am impresia că dacă mizeria intelectualilor nu va înceta, micile cetățui ale gândirii rând pe rând vor capitula în față nepăsării față de preocupările superioare intelectuale, și teascurile tiparului vor vântura numai pleavă. (Doresc din inimă să fie o părere extrem de exagerată.) În bugetul școlii nici vorbă de reviste, afară de unele subvenționate. Bugetul nu permite școlilor înzestrarea bibliotecii cu cărți necesare pentru specialitatea fiecărui profesor.

Intre astfel de împrejurări în cari forțele profesorilor sunt măcinate în lupta pentru existența materială, atât profesorii cursiști și cât și cei necursiști cu încetul perd contactul cu izvorul și sleiesc capitalul câștigat. — Activitatea extra școlară cu conferențele pentru publicul mare îi mai scot puțin din ogașul zilnic.

Sever R. Boșcatu, prof.

Congresul ziaristilor români din Ardeal și Banat. Sindicatul presei române din Ardeal și Banat și-a convocat pe Duminecă la Cluj congresul anual. Din rutină astfel de adunări se mărginesc la o banală dare de seamă, la mici dispute fără urmări mari. Sperăm ca ziaristii ardeleni să nu cadă pradă obiceiului.

Pentru șparta presei de la noi, ca și pentru răspunderea morală a celor care o scriu, se pun o mulțime de probleme, menite ca la astfel de prilejuri să fie desbătute și chiar soluționate. O astfel de problemă este criza presei române din Ardeal și Banat care a crescut simțitor în cursul anului. Cum înțelege Sindicatul românesc să reacționeze?

Apoi adunarea are să jînă seama de elementara normă a tuturor societăților intelectuale, că un Sindicat de presă nu valorează și nu se impune decât în măsura cu care se prezintă nu profesional, ci cultural, și nu interesat la o sumă de bani, ci la mersul moral și intelectual al societății și membrilor săi.

FAPTE ȘI OBSERVAȚIUNI SĂPTĂMÂNIALE

Societatea intelectualilor

Acum ia ființă societatea intelectualilor cu o menire importantă: inițierea de anchete și studii social-economice, după un plan hotărât. În revista noastră s'au publicat mici anchete, făcute de dl. dr. C. Pavel, Vasile Bucur, dr. Iancu, dr. Stanca, dr. Manuilă Sabin Oprescu ș. a. Foarte folositoare, însă nu ne putem opri aici, trebuie să desăvârșim problema printr-o direcție sistematizată de lucru. Este neapărat necesară înființarea unei asociații, pe lângă revista noastră, care de oricâtă bunăvoință și întindere ar dispune totuși, în cele 20 pagini săptămânale nu poate face față publicării neprețuitei materii a arhetelor. Societatea intelectualilor va trebui să suțină cheltuielile acestora cari vor fi autorizați să facă anchete în diverse regiuni și cheltuielile de editare a materialului considerat ca bun de imprimare. În revistă pot apărea rezumate, însă nu și anchetele în întregime lor.

Legăm nădejdi sigure de noua societate, careva fi ajutată în mod efectiv de însuși dl. prof. D. Gusti, care a fost în mod deosebit de plăcut impresionat de inițiativa noastră. Se vor crea secțiuni în oricare centru regional unde se vor înmănușia 40 de intelectuali sub steagul societății.

Inscriați-vă cât de mulți în asociația intelectualilor „Societatea de maine”.

H. Trandafir

Extensiunea universitară continuă a interesului din provincie într'un grad din ce în ce mai îmbucurător. Dar, precum se pare, ea nu poate ajunge pretutindeni. De ce nu? Pentru că mijloacele nu ajung. De aceea cred că centrele, care doresc să o aibă, ar putea să fie ele darnice cu sine înșile. Adecă: centrele ar putea să cugete la o formă locală de mijloci venirea în mijlocul lor a profesorilor dispuși să o facă. Centrul care dorește să aibă o extensiune mai activă, mai masivă, mai stălnitoare ar trebui să-și constituie fonduri locale, cu ajutorul cărora să înlesnească înțineria de astfel de conferințe. Deoarece nici statul nu poate face tot, tot; nici conferințarii nu pot adăoga la osteneala lor și — cheltuieli pe propria socoteală. S'a simțit că e bine cu — extensiunea?, atunci trebuie colaborare materială — pentru, ca ea să devie perpetua. Forma este usor de găsit, dacă dispoziția de jertfă există.

Monumentul lui Eminescu, pentru care un comitet din București, presidat de un ministru, format de literați tineri, a început să adune sumele necesare, trebuie să fie privit ca o închinare a națiunii întregi. Ardealul, la care Eminescu a ținut așa de mult, nu poate rămânea în urmă. El este dator să contribuie. Facem un apel, ca contribuțiile să înceapă. Și anume, nu înțelegem ca ele să rămână limitate la lumea matură numai. Tinerimea, trebuie să fie ajutătoare. Despre tinerimea universitară nici nu mai stăm la îndoială. Să se adune și ea singură să chibzuească cum va face colecta sa. Dar ne gândim la tinerimea din licee, de băieți și fete, din seminarii, din școlile normale etc. Din puțin se face multul. Rugăm deci pe directorii și directoratele școlilor, ca, fără întârziere, să întocmească colecta în care să se primească cât de puțin numai o grijă având: ca în conștiința fiecărui elev

și fiecărei eleve să rămână mulțămirea că și el, și ea a dat ceva la marea statuă a marelui poet. Așteptăm roadele acestui apel...

Valul de împotrivire. Încă nu s'a potolit valul de împotrivire pe care l-au ridicat impetuoz cadrelor politice de partid la discuția liberă preconizată și realizată de revista noastră. El tot își mai agită undele turburi, deși dela acel eveniment pacinic s'a scurs puțin timp, în orice caz destul ca lucrurile să poată fi văzute sub o prismă oarecum istorică.

Ceeace este mai amuzant în toată această adevărată cruciată, este faptul că în vreme ce organele partidului național sunt cele mai înverșunate, d-l O. Goga, sub iscălitură, ne declară revista de „organ” al acestui partid. A mai da o desmintește afirmației pe care o făcut-o d-l O. Goga, tocmai ca să arate că d-sa n'a avut nici-un amestec la organizarea și inițierea conferințelor — ceeace este cu totul adevărat, — este de prisos. Cetitorii noștri, după un an dela apariție, s'au putut convinge săptămânal că „Societatea de maine” nu aparține nici-unui partid politic.

Dacă am fi aparținut unui astfel de partid, dacă inițiativa noastră ar fi fost supusă docil cutărei șefii, fie ea ori care ar fi fost, atunci desigur am fi fost scutiți și de atacuri, și de împrecății. Căci, toată pricina valului de împotrivire și toată supărarea partidelor, a tuturor, a fost tocmai caracterul de independență al revistei. Poț să fie între partidele politice lupte dese pe chestii personale, mai rari de principii; dar asupra unui punct toate cad de acord în mod tacit: suprimarea inițiativei politice în afară de cadrele lor. Aici stă toată explicația luptei care s'a dat și încă se mai dă contra conferințelor dela Cluj.

Dela sine înțeles că nu noi vom contesta ființarea partidelor în mijlocul societății, mai ales că funcționarea lor o fost atât de temeinic demonstrată de către d-l Vasile Goldiș, în conferința sa. Dar dela spiritul de partid până la cel sectar nu e greu de făcut pasul de trecere, și tocmai acest pas l-au făcut partidele când ne-au atacat pe noi. Ele au înfățișat, timp de două săptămâni, o vastă coaliție sectară, care nu admite crearea unei opinii politice cu adevărat libere, așa acum se exercită în țările civilizate, cum e Franța.

Dacă împărțialele noastre conferințe n'ar fi avut până acum alt rezultat decât scormonirea adâncului fie cărui partid și scoaterea la iveală a spiritului pe care l-au manifestat, și tot ne-am fi ajuns scopul.

D. N. Iorga la Paris. De multă vreme alături de acest nume nu se mai pune nici un atribut. E destul să se zică N. Iorga și să spui că a mers la Paris ca să țină cursuri la Sorbona, pentru a înțelege întreaga însemnătate a evenimentului.

Dar lumea noastră s'a obișnuit repede și cu acest eveniment anual, el este trecut în rând cu călătoria d-lui Vintilă Brătianu sau cu a d-lui Oromolu, cu conferința unui profesor la Botoșani, Turda sau Arad. În repeziciunea cu care fugim agitați, pe lângă întâmplări de tot felul, am început să pierdem uriașă însemnătatea apariției anuale a unui învățat român pe catedra de știință a lumii.

Și mai este încă ceva de notat sumar. Dl. N. Iorga nu se înapoiază nici-odată

dela Paris cu mâinile goale, așa cum se întâmplă regulat financiarilor români, pe care-i așteptăm în gara de Nord să vină cu mâinile pline Dl. N. Iorga în fiecare an, ne-a adus de-acolo noi opere, noi cărți. D-sa le lasă străinătății ca pe niște ambasade ale genialității române, până la anul viitor.

O istorie a literaturii române contemporane. Dl. Eugen Lovinescu, după cum a spus unuia dintre membrii comitetului nostru de redacție, prepară și va scoate în curând o istorie a literaturii române contemporane, dela Eminescu până astăzi. Promisiunea d-lui Lovinescu este cât se poate de laudabilă. Se știe că istoria literaturii a d-lui N. Iorga se oprește în preajma apariției „Convorbirilor literare”, iar încercările altora de a duce firul istoric literar mai departe, n'au reușit să ne dea o istorie literară critică, și mai ales, estetică. Ceeace așteptăm dela dl. Lovinescu este tocmai ce n'au putut să ne dea ceilalți. O istorie asemănătoare celei a lui R. Lalou, iată ce ne trebuie pentru uzul școlilor, ca și pentru necesara orientare a marelui public. Dela ceea dată este strict cerută valorificarea estetică, iar nu o simplă descriere a mersului istoric. Dar să așteptăm lucrarea d-lui Lovinescu.

Doă probleme. D. dr. Aurel Vlad, fost ministru, ni-a declarat că acel partid își va îndeplini misiunea astăzi, care va deslega în mod inteligent și integral două probleme a căror acuitate nu poate fi contestată: a ști să te întemeiezi pe țărâ-nimea înstărită, care deține astăzi calitățile și virtuțile cetățenești cele mai necesare statului, și a te și comporta cu intelectualitatea noastră care în marea sa majoritate este formată de funcționari săraci și tentați de toate ispitele. Deci a da satisfacție și rolul convenit țărănilor înzestrați cu simț moral mai desvoltat și a te îngriji de intelectualii robi ai salariilor de mizerie. Interesantele observațiuni le supunem cititorilor: sunt două probleme cardinale, — incontestabil!

— Nrul aceasta fiind dublu numărul viitor al revistei (no 6) va apărea în mod obișnuit Duminecă 8 Februarie!

Un memoriu privitor la România sunt amintirile Mitei Kremnitz, soția unui doctor al palatului român, sub Carol I. Un articol de Hermann Kienzl, publicat în *Vossische Zeitung*, se ocupă cu ea, arătând, între altele, că și cele patru volume de memorii ale regelui Carol de ea au fost redactate. Privit r la colaborarea ei cu regina Elisabeta, Kienzl spune (întâia oară), că e fost o jertfire a proiectelor și planurilor sale literare, regina fiind o diletanță, de care Mite, totuși, trebuia să ște seamă. Din memoriile ei, care vor fi foarte interesante pentru cunoștința intimă a epocii lui Carol I, Kienzl extrage însă numai cugetări isolate, dintre care unele frumoase. G. B. D.

Redacționale. — Cronica noastră economică va apărea în viitor sub direcția dlui N. Ghiulea profesor de politică socială la Universitatea din Cluj și distins publicist, cooptat ca membru în comitetul de conducere al revistei în locul dlui V. C. Osvad, demisionat. Cronici financiare mondiale ne va da cu regularitate tot la două săptămâni dl. Sabin Cioranu cunoscut economist.

Un cabinet neparlamentar este, pentru democrația germană, cel actual (Luther). Alegerile generale au dat o majoritate pentru republică și colaborarea muncitorimeii cu burghezia. Și, totuși, în cabinet ministru de interne este un german-național; deci — în acea țară, presa bună cere ca ministrul de interne să fie un reflex al voinței naționale exprimate în alegeri libere. Cabinetul mai este strâmtorît de cereri și condiții german-naționale; deci el trece drept reacționar și o pregătire a blocului dreptei. Mai este neparlamentar și pentru că nu se poate sprijini bine pe niciun partid. Neîfiind un cabinet de partide, nu este nici măcar un cabinet de personalități. Numai personalitățile mari, folositoare, ar putea îngădui o abatere dela parlamentarismul strict.

Comedia ungurească. Nenorocirile politice nu vin singure; vin și cu caraghiozicități. Maghiarii acțiunilor tari au pățit-o. Toate gazetele lumii sunt pline de acest incident: Iată că la amicii lui Hejjas a sosit un prinț tătăresc, Mirza Rudimirof; cu o bandă de Unguri. El voia să intre în Rusia carpatică, să se facă domn acolo. Și făgăduise prințul că, după el, vor sosi mulți bani pentru a ajuta acțiunea. Bani n'au venit, prințul a fugit. Nu ne îndoiim că în curând se va rade și pe scenă despre aceste nebunii.

Două aniversări în presă. Presa românească sărbătorește anul acesta două ziare: „Neamul Românesc” dela a cărui înființare se împlinesc douăzeci de ani, și „Drapelul” dela Lugoj dela pornirea căruia ca organ de luptă românească, se împlinesc un sfert de secol. Întâiul ziar, condus de dl N. Iorga a fost organul care a reprezentat în presa de dincolo de munți naționalismul pur și care a desfășurat dela apariția lui o activitate imensă pentru realizarea postulatului cel mai de seamă al naționalismului românesc: unirea tuturor românilor. Dela o vreme, oprit să pătrundă în Ardeal sub titlul său adevărat, venea totuși, sub alt titlu, aducând mereu același scris de îmbărbătare pentru cei oprimați și aceleași cuvinte de încredere în realizarea unității noastre naționale. Celalt ziar sărbătorit azi, a avut aceeași lozincă, a luptat însă pentru ea cu mai multe riscuri: terenul luptei era în țară străină. Redactorii au plătit cu libertatea lor, curajul ce l'au avut de a scrie românește, pentru idealul neamului românesc. Trist este că acest adevărat drapel al luptei noastre de ieri, a dispărut după ce visul s'a realizat. Oricâte ar fi greutățile ca cari au de luptat ziarele românești azi, sperăm că „Drapelul” în curând își va desfășura din nou faldurile luptând pentru un nou ideal care trebuie să ne călăuzească. Așteptăm reapariția ca cea mai frumoasă comemorare de 25 de ani!

Conferințele Institutului Social Român. Institutul Social Român de sub conducerea d-lui Dimitrie Gusti, continuă și anul acesta conferințele organizate cu scopul de a lămuri diferite probleme ce ni-le pune viața socială a țării noastre. După cele trei cicluri de conferințe din anii trecuți

tratând „Reforma constituțională”, „Doctrinile partidelor politice” și „Politica externă a României” anul acesta s'a deschis ciclul asupra „Vieții sociale a României”, prin conferința d-lui Gusti asupra studiilor sociale la români. Noul ciclu e convenit a aduce în discuție probleme de actualitate cari vor fi dezbătute de cei mai distinși sociologi ai noștri.

Două reviste noi. Anul nou ne-a adus și două reviste noi: Orpheus revistă pentru cultura clasică, redactată de d. Gh. Adamescu și Românul revistă pentru cultura și educația poporului redactată de d. Gh. Popiți (Timișoara). Ambele reviste răspunzând unor necesități simțite, le salutăm cu bucurie.

Violențele de limbaj. — O anume presă a avut ieșiri incalificabile în contra conferințelor dela Cluj, cari chipurile ar introduce sau cel puțin ar spori confuzia politică, ar alimenta tendințe separatiste și ar decapita pe năstiiu cine. Adevărul este că nici noi nu ne-am așteptat la un ecou atât de extraordinar în toată presa, dar nici la spiritul veninos al comentariilor interesate și la ignoranța rezumatelor diformate. Un număr restrâns de intelectuali ardeleni, au fost de părere că e bine să fie desoperite rănile cari ne fac atâta rușine în lume: suntem poate niște incapabili în a administra în mod onest țara? Convocarea consfătuirilor intime, concedem, a fost foarte originală. Dar cine ne poate nouă contesta dreptul să ne intereseăm de durerile publice? Cine crede că deține monopolul în a ști remediile sigure vindecabile? Dece atâtea imprecășii și repeziri, atâtea răutate și reacredință, atâtea improșcare cu noroi, atâtea cutezanță în a presupune intrigi și submări? — Nu sunt ele oare armele bârșitorilor? — Nu sunt conferințe savante acestea, nici n'am vrut să fie. Cele savante se fac în timp îndelungat și nu suntem străini de ele. Nu dărămăm, nu săpăm, nici nu înălțăm partide, ci desbatem trebi publice profund îngrijorătoare. Mai are cineva ceva împotriva?

O răspundere a părintelui Agăr bloșeanu. Bunul, blândul, fericitul părinte Agăr-bloșeanu tolerează să se publice în ziarul (care ar trebui să fie într'adevăr o tribună ardelenescă de un orizont înălțat și obiectivitate vrednică de tradiția ziaristică noastră), pe care d-sa ar trebui să-l direcționeze în mod efectiv, răutăți și personalități mărunte. Spiritul persiflant, pățimaș și insidios al foii este o negație a presei ardelenesti care a păstrat totdeauna un nivel ridicat. Nu se întreabă părintele Agăr-bloșeanu, dacă nu cumva d-sa are o oarecare răspundere adoptând tonul anti-urban, insinuant, batjocoritor până la cinism al presei de boulevard dinainte de războiu din vechiul regat? Nu simte d-sa cu instinctul unui profesionist că presa bucureșteană de astăzi se intelectualizează și evită vechile maniere de îngroșătoare ferocitate personală? Nu citește d-sa *Adevărul*, *Universul* și *Dimineața* cari pot servi zilnic ca modele de obiectivitate? Nu cumva d. Agăr-bloșeanu comite asemenea greșeli fiindcă sunt mari lacune în pregătirea sa ziaristică, nu are nervii unui gazetar și se resemnează la rolul de simplu colaborator de cabinet la ziarul pe care-l girează doar cu numele, disprețuind necesități mari cotidiene? Dar atunci un

simț elementar de răspundere ar trebui să îndrume pe bunul părinte să renunțe la direcția ziarului pentru a salva aoreola presei ardelenesti. Părintele Agăr-bloșeanu, are o răspundere: cu ce aport se prezintă foia d'sale în concertul presei din țara întregită?

Intrunirile „Societății de mâine”. Comitetul însărcinat cu diriguirea conferințelor s'a întrunit Miercuri seara și a hotărât ca viitoarea întrunire (a 5-a) să aibe loc Marți, 27 Ianuarie seara, în sala restaurantului New-York ora 9, putând să participe numai invitații de până acum. Va vorbi d. Sextil Pușcariu.

SĂPTĂMÂNA ECONOMICĂ

Producțiunea cărbunelui — un foarte important articol mondial — în urcare. Nu numai în Anglia, cel mai mare exportator, ci și în Germania, Belgia-Luxembourg, și Franța-Saar. Prețurile, însă în ușoară, ca o urmare, a urcării salariilor muncitoroști, cu circa 20%.

Date statistice din Anglia și Franța ne lipsesc. Statistica Germană, arată pentru Decembrie o producție de 12 milioane tone cărbuni de peatră, 2,28 mil. tone cocs și 2,90 mil. tone cărbuni bruni și brichete.

Târgul de fer brut și de fabricate de fer, arată o tendință de urcare. Așa de exemplu, în Anglia, ferul brut, înregistrează o urcare de 2—3 sillingi, în Franța, ferul fasonat, 10—20 Franci la 100 kg.; în Germania, ferul brut, se scumpește cu 2—3 mărci la 100 kg. iar ferul fasonat, scade, dela 125 la 120 mărci aur, per 100 kg. Aceasta scădere a prețului ferului fasonat, stă în strânsă legătură, cu supra producțiunea germană, încât, Uniunea Metalurgistilor germani, a decis pentru luna Decembrie, o reducere a producției ferului brut cu 10% iar la ferul fasonat, o reducere, de 20%.

Prețurile mondiale ale acestui articol, sunt în funcțiune nu numai de producțiunea mondială, cât mai ales, de concurența, între țările, cu o industrie metalurgică mai însemnată.

Pe continent, cea mai grea situațiune o are Franța, care și caută o înlăturare a concurenței tot mai pronunțată și mai apăsătoare germane, prin o înțelegere cu industria germană, pentru stabilirea unor prețuri unitare. Tratatvele, sunt aproape terminate, și această cartelare, va avea ca urmare, o fermitate mai mare a prețurilor, eventual, chiar o mică urcare a lor.

În Polonia, industriile metalurgice, tratează o cartelare, dar până în prezent, rezultatele, ne sunt necunoscute.

Statistica, înregistrează o mulțime de articole mondiale, unde prețurile sunt în stagnare, sau în scădere, ca o urmare a supraproducției.

Așa, prețurile zahărului, în continuă scădere, fiind recolta tuturilor țării produse, în special a Cubei, foarte bună.

Un lucru, ce dă mult de gândit vecinei noastre Cehoslovacia, unde de pe acum se aud glasuri autorizate, cari se tem, de o scădere a valutei, în urma micșorării exportului de zahăr.

Cafeaua și ceaiul, cari, mai în toamnă, înregistraseră urcări direct ne explicabile fiind recolta, mai mult decât normală, astăzi în lipsa de cerere, se oferă la prețuri inferioare, fără transacțiuni, căci pe continent, se află cantități însemnate, fără cumpărători.

Dintre articolele mondiale, ne mai interesează bumbacul, ca un articol de sezon, căutat la noi. Recolta din America de Nord, se prețuește la 13 mil. baluri, iar recolta Egipteană, se anunță, mai bună, decât s'a crezut.

Prețurile mondiale, ale articolele mai importante, sunt :

Grâu,	la Chicago,	156 ⁵ / ₈ cts. pt. un Buschel,	la Berlin	220.50	mărci aur pt. 100 kg.
Porumb,	" "	115 ³ / ₄ " " " "	" " "	209 —	" " " " "
Bumbac,	New-York	23.75 " " " "	Fund, " Bremen	25.70	" " " " " 1 Fund.
Cafea,	" "	23 — " " " "	" " "	" " "	" " " " "
Zahăr,	" "	6.09 " " " "	" " "	" " "	" " " " "
Aur,	Londra	89.11 sillingi per Unze,	Berlin	2.81	" " " 1 gram
Aramă,	" "	64.1/4 Lstg. 1 Tona,	" "	123.60	" " " 100 kg.
Zink,	" "	35.15/16 " 1 " "	" "	70.50	" " " " "
Plumb,	" "	39.7/8 " 1 " "	" "	79. —	" " " " "

Piața financiară mondială. În Anglia, paritatea de aur, aproape ajunsă mai lipsesc doar 2 procente, cari în decursul unei luni Ianuarie, de sigur, vor fi înlăturate. Circulația fiduciară, s'a micșorat la 284 mil. Lstg. ca urmare, a abundenței de numerar. Dobânda uzuală la plasamente scurte, e de 3⁰/₁₀ iar la plasamente industriale și de durată mai lungă de 2.75⁰/₁₀.

Banca de Franța, menține discontul neschimbat, cu toate că, circulația fiduciară a ajuns aproape cifra maximă, iar statul încă s'a folosit în întregime de creditul său, la această bancă.

Germania, înregistrează ușoară scăderi a dobânzilor bancare, cari de multe ori, sunt sub dobânda oficială. Aceasta, în urma unei abundențe de numerar. Pentru plasamente mai mari industriale, dobânda a fost de 9⁰/₁₀ iar pentru plasamente scurte de 10⁰/₁₀.

Scutul Oficial al Băncilor de Emisiune :

Banca de Anglia	4 ⁰ / ₁₀
" " Franța	6 ⁰ / ₁₀
" Națională Austriacă	13 ⁰ / ₁₀
" " Ungară	12.5 ⁰ / ₁₀
" de Italia	51.2 ⁰ / ₁₀
" " Spania	5 ⁰ / ₁₀
" " Portugalia	9 ⁰ / ₁₀
" Națională Elvețiană	4 ⁰ / ₁₀
" " Suediană	51.2 ⁰ / ₁₀
" " Rusească	10 ⁰ / ₁₀
" " Germană	10 ⁰ / ₁₀
" Orașului Danzig	10 ⁰ / ₁₀
" Norvețiană	61.2 ⁰ / ₁₀
" Națională din Danemarca	7 ⁰ / ₁₀
" Holandeză	5 ⁰ / ₁₀
" Națională a României	6 ⁰ / ₁₀
" " Bulgariei	7 ⁰ / ₁₀
" " Finlandei	9 ⁰ / ₁₀
" " Belgiei	51/2
" " Poloniei	12 ⁰ / ₁₀
" " Greciei	71/2
" Oficiul Bancar Cehesc	6 ⁰ / ₁₀

Prețurile, cu tendință de fermitate, dar nu e eschisă o ușoară scădere întrucât Europa, nu va pași în aceste țări, ca cumpărător, pentru cantități, mai importante.

diverselor aranjamente de creanțe și datorii reciproce ale cetățenilor ambelor state vecine.

Bugetul Ungariei zise „mutilate“ s'a prezentat camerei din Budapesta în 20 a unei curente. Remarcăm, că acest buget prevede la cheltuieli o sumă superioară bugetului României, un fapt, care merită o examinare serioasă, dat fiind, că Țara Românească întregită are de administrat niște nevoi financiare întreite față de Ungaria actuală.

Cheltuielile totale prevăzute în bugetul Ungariei actual se prezintă cu cifra de 756.587.000.— Coroane aur, iar coroana-aur este ținută drept monedă de cont și tratată cu multiplicatorul 2.000.— în scopul administrării plăților și vărsămintelor efectuate în coroane de hârtie actuală, deci una coroană-aur egală cu 17.000 corona-hârtie sau 45 lei românești. Cu alte cuvinte bugetul Ungariei arată la cheltuieli o cifră, care în moneda noastră face : 34,056.190,000.— lei, deci cu rotund 4 miliarde lei peste bugetul României.

La prima vedere s'ar părea, că această cifră este justificată cu scumpetea dublă-triplă a trailului din Ungaria față de viața românească.

Totuși, analizând bugetul ungar, găsim, că este exagerat pentru anumite motive, cari merită o atențiune deosebită, statul funcționarilor și serviciilor publice, fiind superior în Ungaria zisă „mutilată“ față de situația fostului imperiu ungar al țării-sfinte coroaane. Astfel ministerul de interne al Ungariei actuală necesitează 2 miliarde 988 milioane lei până când România are la acest deparlament numai 1 miliard 253 milioane lei. (66.401.630.— coroane-aur a 17.000 corona-hârtie, leul cu 372.— coroane de hârtie).

Fenomenul analog se poate observa la toate departamentele.

La venituri este de observat, că peste 60⁰/₁₀ din total revine impozitului pe cifra de afaceri, cari în Ungaria este de 3⁰/₁₀. Dar, guvernul unguresc a exclus pe deputații opoziției dela ori-ce discuție parlamentară.

Banca Națională a României și-a sporit stocul metalic cu 62.940.220.— lei în intervalul de două săptămâri, adevă de la 6 până la 20 Decembrie 1924 în care timp au crescut și biletele de bancă în circulație cu 178.906.546.— lei, un spor de proporție legală în privința acoperirii și justificat prin creșterea împrumuturilor acordate pieței și anume: 105.375.235.— lei la scont, 17.592.587.— lei la împrumuturile pe efecte publice și 588.181.— lei caselor de împrumut pe gaj, pentru agricultori.

În același timp Statul și-a replătit încă o parte din datoriile sale către banca de emisiune și anume 3.800.000.— lei din împrumutul de 200.000.000.— contractat în anul 1920, din care s'a replătit în total 50 milioane. În general Statul a restituit Băncii Naționale aproape jumătate din totalul împrumuturilor contractate în cursul războiului și în anii de după războiu pentru necesitățile tezaurului, știut fiind, că acelea au fost de 7 miliarde 400 milioane, iar după ultima situațiune sumară prezentându-se cu cifra de 3.761.364.447 lei.

Progresul pe calea consolidării financiare este deci evident, deoarece toate sumele replătite de Stat au fost puse la dispoziția pieței. De fapt, în timpul din urmă s'a observat o ameliorare a crizei de numerar.

Acordul financiar încheiat între Ungaria și România cu privire la liberarea depozitelor și la aranjarea pretenșiunilor de vechi coroaane austro-ungare, a intrat în vigoare după promulgarea în monitoarele oficiale din ambele țări.

„Revista Economică“ organul „Solidarității“ institutelor financiare române din Ardeal și Bănat o publicat în No. ei dela 31 Decembrie 1924 informațiuni practice de cea mai mare importanță pentru cei interesați în cauza liberării depozitelor din Ungaria, cum și în cauza

„TEXTILA“ N. Bretan

Magazin de mărunțișuri și tricotaș

CLUJ, Strada Iuliu Maniu No. 8.

Atențiune!

Enormă reducere de preț!

Atențiune!

Mașina cu adevărat universală, folosibilă la arat, treerat, sămănat, pentru mănarea de mori și ferestrate, pentru tragerea de poveri pâpă la 12 tone, tractorul

FORDSON se află în depozit la firma **PERRY**

Cluj, Str. Regina Maria 2. :: Telefon 999.

Și se vinde, pentru scurt timp, cu preț excepțional de Lei 117.000

D. Dr. Victor Deleu, director
Calea R. Ferdinand 34
Cluj

Intreprinderile Forestiere Rom. S. A.
Cluj, Calea Regele Ferdinand 38

Se ocupă cu exploatarea de păduri, cu industrializarea lemnului și finanțarea întreprinderilor similare.

Capital social lei 65.000.000

Uzine: Leșnic, Coșnea, Cloșani Valea, Drăganului (Poeni)

S. A. M. A. J. E. S. T. I. C.

Prima fabrică română de șampania în Ardeal

BRAȘOV

Doctorul OCTAVIAN C. PUȘCARIU
 SPECIALIZAT LA PARIS

Boli Genito-Urinare,
 Sifilis (Bărbați—Femei),
 Cystoscopie, — Uretroscopie,
 Tratamente Electrice

Consultațiuni : 8—9 a. m. și 4—7 p. m.

BUCUREȘTI
 Telefon 64-52 Str. Brezoianu, 26 bis

Industria Sârmei Soc. An. Cluj
Fabrica: Ghiriș

Fabricăm : Sârmă laminată, fier de beton, scoabe, cue de tot felul, sârmă arsă, arămită, sârmă de oțel, arcuri de mobilă, sârmă ghimpată, agrafe, fier balot.

Cereți ofertă dela singurul incredințat cu vânzarea prod. noastre :

Telefon: 4—40
 3—47

F E R A R I A S. A.
 C L U J, Calea Victoriei No. 29.

Adresa teleg. „Feraria” Cluj

Vreți să cunoașteți Ardealul sub aspectele sale sociale și economice ?

TARIFUL RECLAMELOR :

	Lei
0 pagină	4000.—
Jum. pagină . . .	2000.—
Un sfert de pagină	1000.—
0 optime „ ”	500.—
0 șaisprezecime „	250.—

La republicare acordăm reduceri de 40, 50 și 60%.

REVISTA SOCIETATEA DE MÂINE

este informatorul cel mai obiectiv al tuturor puterilor de muncă și bogăție din cuprinsul regiunii ciscarpatine.

Vechiul regat și celelalte provincii au tot interesul să știe ce se petrece în Ardeal. Abonați „Societatea de mâine” mare publicație săptămânală, apelați la publicitatea paginilor ei.

Toate casele de comerț și industrie știu că o reclamă într'adevăr utilă și eficace își asigură în „Societatea de mâine”!